

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**1850-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE
KÖYCÜLÜK ÇALIŞMALARI VE NUMUNE KÖYLER**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Hilal Tuğba ÖRMECİOĞLU**

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : BİNA BİLGİSİ

MAYIS 2003

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**1850-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE
KÖYCÜLÜK ÇALIŞMALARI VE NUMUNE KÖYLER**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Hilal Tuğba ÖRMECİOĞLU
(502001100)**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 5 Mayıs 2003
Tezin Savunulduğu Tarih : 29 Mayıs 2003**

**Tez Danışmanı : Prof.Dr. Ferhan YÜREKLİ
Diğer Jüri Üyeleri Doç.Dr. Turgut SANER
Doç.Dr. İhsan BİLGİN (Y.T.Ü.)**

Mayıs 2003

ÖNSÖZ

Bu tezi hazırlamamda bana destek olan biricik anneme, hep yanımda oldukları için dostlarıma, araştırmam sırasında bilgilerini paylaşarak bana yardımcı olan Yeşilbayır, Cevizli, Side ve Kadriye Belediyeleri'ne, Antalya Mimarlar Odası'na, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na, sonsuz sabrından dolayı danışmanım Prof. Dr. Ferhan Yürekli'ye ve herkesten ve her şeyden çok, daima en büyük desteğim olan babama teşekkür ederim.

Mayıs 2003

Hilal Tuğba ÖRMECİOĞLU

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Giriş ve Çalışmanın Amacı	1
2. KÖYCÜLÜK ÇALIŞMALARI	3
2.1. Cumhuriyet Öncesi Köycülük Çalışmaları	3
2.1.1. Genel Durum	3
2.1.2. Köycülüğün Ortaya Çıkış Nedenleri	7
2.1.3. Köycülük Çalışmaları	10
2.2. Atatürk Dönemi Köycülük Çalışmaları	12
2.2.1. Genel Durum	12
2.2.2. Yapılan Çalışmalar	14
2.2.2.1. Ekonomik Çalışmalar	17
2.2.2.2. Eğitim Alanındaki Çalışmalar	21
2.2.2.3. Kültürel Çalışmalar	24
2.3. İnönü Dönemi Köycülük Çalışmaları	28
2.2.1. Genel Durum	28
2.2.2. Yapılan Çalışmalar	28
2.2.2.1. Ekonomik Çalışmalar	28
2.2.2.2. Eğitim Alanındaki Çalışmalar	30
2.2.2.3. Kültürel Çalışmalar	32
3. KÖY YAPICILIĞI (MİMARLIĞI) ÇALIŞMALARI	34
3.1. Cumhuriyet Öncesi Yapılan Çalışmalar	34
3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Köy Yapıcılığı Çalışmalarının Nedenleri	34
3.1.2. Yapılan Çalışmalar	35
3.2. Atatürk Döneminde Yapılan Çalışmalar	38
3.2.1. Atatürk Dönemi Köy Yapıcılığı Çalışmalarının Nedenleri	38
3.2.2. Yapılan Çalışmalar	40
3.3. İnönü Döneminde Yapılan Çalışmalar	43
3.3.1. İnönü Dönemi Köy Yapıcılığı Çalışmalarının Nedenleri	43

3.3.2. Yapılan Çalışmalar	45
4. NUMUNE KÖY ÇALIŞMALARI	47
4.1. Numune Köylerin Fiziksel Özellikleri ile İlgili Tartışmalar	47
4.1.1. Köylerin Araziye Yerleşimi	47
4.1.2. Köylerin Planlanması	48
4.1.3. Köylerin Donatıları	50
4.1.4. Köy Evlerinin Tasarımı	51
4.1.5. Köylerin Üretim Süreci	55
4.2. Köy Kanununda İdeal Köy	58
4.3. Uygulanmamış Köy Projeleri	60
4.2.1. İdeal Köy Projeleri	60
4.2.1. İdeal Köy Evi Projeleri	67
4.2. Antalya'dan Numune Köy Örnekleri	71
4.2.1. Osmanlı Dönemi Göçmen Yerleşim Örnekleri: Kadriye Köyü, Selimiye Köyü, Şarampol Mahallesi	71
4.2.2. Atatürk Dönemi Numune Köy Çalışması: Cevizli Köyü	74
4.2.3. İnönü Dönemi Zorunlu İskan Çalışması: Yeşilbayır Köyü	80
5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA	85
KAYNAKLAR	88
EKLER	94
ÖZGEÇMİŞ	104

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1 : Dergi kupürlerinden örnek	15
Şekil 2.2 : Köye Armağan kitabının kapağı	16
Şekil 2.3 : Atatürk, Orman Çiftliği'nde	19
Şekil 2.4 : Ziraat Vekaleti'nin 1938 yılına ait tanıtım afişleri	21
Şekil 2.5 : Köy Enstitüleri'nde uygulamalı eğitim	31
Şekil 4.1 : Eskişehir-Ankara hattı	47
Şekil 4.2 : Köylerin yer seçimi ile ilgili eskizler	48
Şekil 4.3 : Kerpiç kullanılarak yapılmış bir numune köyü	57
Şekil 4.4 : 'İdeal Cumhuriyet Köyü' planı	62
Şekil 4.5 : 'Köy Planı'	63
Şekil 4.6 : 'Benim Görüşümle Köy', perspektif	64
Şekil 4.7 : 'Benim Görüşümle Köy', plan	65
Şekil 4.8 : Milli Kalkınma Partisi ziraat köyü önerisi	66
Şekil 4.9 : Milli Kalkınma Partisi ziraat köyü önerisi, perpektifler	67
Şekil 4.10 : Trakya Göçmen Evleri proje yarışması birincisi	68
Şekil 4.11 : Sincan için hazırlanmış uygulanmamış planlar ve cephe	69
Şekil 4.12 : Köy evi planları	70
Şekil 4.13 : Bahçe içinde ev planları	71
Şekil 4.14 : Kasaba evi planları	72
Şekil 4.15 : Izgara planlı yerleşimlerin 1/25000'de görünümü	73
Şekil 4.16 : Yer evler	75
Şekil 4.17 : Yer evlerin planı	76
Şekil 4.18 : Cevizli'den 1934 yılı görünümleri	77
Şekil 4.19 : Cevizli'de yapılan tip konutların planları	78
Şekil 4.20 : Cevizli'de yapılan tip konutların cepheleri	79
Şekil 4.21 : Cevizli'de yapılan tip konutların cepheleri	79
Şekil 4.22 : Evlerin değişmiş halinin planı	80
Şekil 4.23 : Evlerin iç mekanı	82
Şekil 4.24 : Evlerin iç mekanı	82
Şekil 4.25 : Düğmeli duvar tekniği	83
Şekil 4.26 : Evlerin tek tek ve sokak düzeni içinde görünümleri	83
Şekil 4.27 : Evlerin tek tek ve sokak düzeni içinde görünümleri	94
Şekil 4.28 : Kuzey-güney ve doğu-batı yönünde iki genel görünüm	95
Şekil 4.29 : Yeşilbayır genel görünüm	96
Şekil 4.30 : Yeşilbayır genel görünüm	97
: Evlerin planı	98

Şekil A.1	: İç mekandan bir detay, ocak	99
Şekil A.2	: Okul ve cami	100
Şekil A.3	: Evlerden örnekler	101
Şekil A.4	: Milli Kalkınma Partisi sanayi ve maden köyü planı	102
Şekil A.5	: Antalya'nın ilk şehir planı	103
Şekil A.6	: Selimiye(Side) Köyü planı	
Şekil A.7	: Kadriye Köyü eski kent merkezi planı	
Şekil A.8	: Cevizli'nin yapımıyla ilgili gazete haberi	
Şekil A.9	: Cevizli genel yerleşim planı 1972	
	: Cevizli'nin 1934 yılı tahmini yerleşim planı	
	: Cevizli ve Yeşilbayır'ın 1/25000'de görünümü	
	: Sincan Numune Köyü planı	
	: Yeşilbayır genel yerleşim planı	

1850-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE KÖYCÜLÜK

ALIşMALARI VE NUMUNE KÖYLER

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet’in kurulduğu ilk yıllarda Türkiye nüfusunun yüzde yetmiş beşini oluşturan kırsal kesimin geliştirilmesi kapsamında, Cumhuriyet ncesi ve sonrası fikirlerin Türk köyüne ve köylüsüne -dönemin yoğun kullanılan tanımıyla ‘halk’a- bakış açısını, belli tercihler ve amaçlar doğrultusunda tasarlanmış yapılı çevrelerin oluşumunu ve mimarinin eğitsel yönünün yeni bir halk yaratma çabalarındaki etkisini değerlendirmektir.

Anadolu’nun modernleşme süreci kapsamında, Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde başlayarak, Atatürk ve İnönü dönemlerini de içine alan bir asırlık zaman dilimini içerisinde, kırsal yaşamın modernleşmesi ve köylerin geliştirilmesi açısından yapılan eğitsel, kültürel, ekonomik çalışmalar, modern Türk köyü fikrinin gelişimi ve bu fikirlerin Numune Köyleri ile yapılı çevreye dönüştürülmesi süreci, değişen rejimler ve siyasal yönetimler etkisinde incelenmiştir.

Bu araştırma, söz konusu üç dönemin de kırsal yerleşim örneklerine rastlanan Antalya’dan beş bölgede yapılmış köycülük çalışmalarıyla örneklendirilmiştir. Bunlar Cumhuriyet ncesi dönemin rneği olarak Selimiye Köyü, Kadriye Köyü ve şarampol Mahallesi; Atatürk dönemi rneği olarak Cevizli Köyü ve İnönü dönemi rneği olarak Yeşilbayır Köyü’dr.

MODEL VILLAGES AND VILLAGE STUDIES IN TURKEY BETWEEN 1850-1950

SUMMARY

The aim of this study is, to appraise the formation of architectural context which designed in specific preferences and goals, the influence of educational way of architecture in studies of creating a new public and the view of pro-republican and post-republican ideas on Turkish village and villager in context of improvement of rural sector which constitutes seventyfive percent of Turkish population in early republic times.

Educational, cultural and economical studies for improvement and modernisation of rural life and development of Modern Turkish Village idea and the process of realization of these ideas in Model Villages are researched with modernisation process of Anatolia, in one hundred years period, from the last term of Ottoman Empire to Atatürk's governmental period and İnönü's governmental period.

This study is exemplified by the village studies from five regions of Antalya where the three terms rural settlements have been set. These are, Selimiye Village, Kadriye Village and Sarıpolatlı district from Ottoman period, Cevizli Village from Atatürk's governmental period and Yeşilbayır Village from İnönü's governmental period.

1. GİRİŞ

1.1. Giriş ve Çalışmanın Amacı

Geçen yüzyılın başında dünya savaşları, monarşilerin yıkılması ve halk ihtilalleriyle dünyanın birçok ülkesinde, gerek devrimci gerek reformist, ama özünde modernist toplumsal dönüşüm amaçlı birçok siyasal hareket yaşandı. Bunların birçoğunun gündeminde ekonomik ve kültürel varlıklarının devamını sağlama temeliyle sıkı sıkıya bağlantılı olan kırsal alan çalışmaları vardı. Bu çalışmaların bir kısmı Rusya örneğinde olduğu gibi, sanayinin desantrile edilmesiyle, üretim ilişkileri temelinde köy-kent ayrımını ortadan kaldırmaya yönelik bir genel tavır takınmışken, bazıları 1. Dünya Savaşı sonrası Almanya ve İtalya’da olduğu gibi, halkın kontrol edilmesi kolay küçük yaşama birimlerinde yaşamasını sağlamak için teşvik edici köycülük çalışmaları yapmışlardı.

Dünyadaki köycülük çalışmalarının öncülerinden biri olan ve bu tezin konusunu oluşturan Cumhuriyet dönemi Türkiye köycülüğü ise, benzer bir dönüşüm sürecinden geçen Türkiye’de, mübadelenin etkisiyle, daha başlangıç aşamasında insani ve halkçı bir anlam kazanmıştı. Diğer ülkelerden farklı olarak sadece, köylüyü ülke ekonomisine katkı sağlayan bireyler yapmayı, yönetimin ideallerini ona benimsetmeyi değil, köylüyü kente eşdeğer bir yaşam seviyesine çıkarmayı, onun hem refah hem de kültür seviyesini yükseltmeyi amaçlıyordu.

Mücadele ile ülke gündemine erken bir giriş yapan ‘modern zirai iskan bölgeleri’ oluşturma fikri Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren gündemde önemli bir yer tutmuştu. Bir taraftan ekonomik, eğitsel ve kültürel politikalarla yaratılmaya çalışılan ‘Cumhuriyet köylüsü’ kavramı devletin ve çeşitli kesimlerinde tartışılırken, diğer taraftan Cumhuriyet köylüsünü yaratacak mekanların nasıl olması gerektiği sorusu mimar ve şehircilerin ilgisini çekiyordu.

Devlet göçmenleri iskan etme zorunluluğunu modern Türk köyü yaratmak için kullanmaya başlayınca, ortaya bir iskan çalışmasından çok daha fazla anlamlar taşıyan Cumhuriyet köyleri çıktı. Aynı dönemde kanunlaştırılan ve bazı maddeleri ardı ardına okunduğunda modern Cumhuriyet köyünün bir tasvirini ortaya çıkaran, Köy Kanunu ile ülke çapına yayılmaya çalışılan bu çalışma, göçmen köyleriyle örneklendiriliyordu. Örnek olmak vasfının öneminden dolayı, bu köylere ‘Numune Köyleri’ de deniyordu.

Tüm bu gerekçelerle bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda Türkiye nüfusunun yüzde yetmiş beşini oluşturan kırsal kesimin geliştirilmesi kapsamında, Cumhuriyet öncesi ve sonrası fikirlerin Türk köyüne ve köylüsüne, dönemin yoğun kullanılan tanımıyla 'halk'a, bakış açısını, belli tercihler ve amaçlar doğrultusunda tasarlanmış yapıli çevrelerin oluşumunu ve mimarinin eğitsel yönünün yeni bir halk yaratma çabalarındaki etkisini değerlendirmektir. Bu değerlendirme Cumhuriyet'in çoğunlukla kentsel yönü incelenen 'mekanda modernizm' çalışmalarının bir başka dalını ortaya çıkaracaktır.

Türk devriminin daha iyi anlaşılması amaçlandığından süreç, devrimin köklerinin yattığı Osmanlı'nın son döneminden başlatılmış, kurucu kadroların etkisinin sona erdiği 1950 yılına kadar devam ettirilmiştir.

Anadolu'nun modernleşme süreci kapsamında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden başlayarak, Atatürk dönemini ve İnönü dönemini de içine alan bir asırlık zaman dilimini içerisinde, kırsal yaşamın modernleşmesi ve köylerin geliştirilmesi açısından yapılan eğitsel, kültürel, ekonomik çalışmalar, 'Modern Türk köyü' fikrinin gelişimi ve bu fikirlerin 'Numune Köyleri' ile yapıli çevreye dönüştürülmesi süreci, değişen rejimler ve siyasal yönetimler etkisinde incelenmiştir.

Bu araştırma, söz konusu üç dönemin de kırsal yerleşim örneklerine rastlanan Antalya'dan, beş bölgede yapılmış köycülük çalışmalarıyla örneklendirilmiştir. Örneklerin Antalya'dan seçilmesinin nedeni bilgi edinme kolaylıdır. Bunlar Cumhuriyet öncesi dönemin örneği olarak Selimiye Köyü, Kadriye Köyü ve Şarampol Mahallesi; Atatürk dönemi örneği olarak Cevizli Köyü ve İnönü dönemi örneği olarak Yeşilbayır Köyü'dür.

2. KÖYCÜLÜK ÇALIŞMALARI

2.1. Cumhuriyet Öncesi Köycülük Çalışmaları

2.1.1. Genel Durum

Son derece örgütlü bir devletçilik sistemiyle yönetilen, Osmanlı İmparatorluğu'nda, belli amaçlar için yapılmış genel bir plan ve organizasyon içerisinde, ister kentte ister kırsal alanda, her sosyal sınıfın toplumda kendisine özgü belli bir işlevi, nesilden nesile değişmeyen sabit bir mevkisi vardı. Buna göre devlet, ihtiyacı olan alanlarda ihtiyacı kadar kişi çalıştırıyor, onları ihtiyacı olan yerlerde iskan ediyordu. Fakat bu görevlendirmeler kişiler bazında değil de aşiretler, boylar gibi kalabalık akrabalık grupları bazında yapılmıyordu.

İskan işlerinin tamamen devlet kontrolünde olmasını sağlayan yasal düzen, toprak politikasından kaynaklanıyordu. Kemal Karpat'a göre Osmanlı toplumundaki toprak sistemi, elitlerin doğuşunu etkileyen ve bu sınıfların hem geniş halk kitleleri hem de devletle ilişkilerini sağlayan, devletin ekonomik, siyasi ve idari yapılanmasını oluşturan temel kurumdur. Oluşturulan bu kiracılık sistemiyle, toprak üzerindeki halklar arasında da eşitlik sağlanmıştı. Osmanlı'da hukuk karşısında ulema da, reaya (çiftçi) da eşit birer sınıf (kul) olduklarından dolayı birbirlerine üstünlükleri yoktu, haklar sadece bireyler için söz konusuydu (**Karpat, 2000, s.120**).

‘...büyük bir kısım memleketler üzerinde imparatorluğu bir iskan ve kolonizasyon sahası haline getiren tarihi ve demografik şartlar, raiyet tabir edilen vergi mükellefi çiftiyi veya mecburi kolon, sürgünü devletin kendisine tayin ve tahsis edeceği yerde oturmak ve muayyen büyüklükte bir tarlayı babadan oğula geçen ebedi ve irsi bir kiracı vaziyetinde işlemek mecburiyetine tabi bir hale sokmakta idi.’ (**Barkan, 1937, s.101**)

Kullandıkları toprağa karşılık üretim, iş veya işgücünün bir kısmını devlete veren köylerin görevleri bulundukları yerin zirai ya da stratejik önemine göre değişiyordu. İmparatorluk toprakları üzerinde görevi sadece saraya ve aşevlerine pirinç üretmek olan köylerden, ‘şap yakmaya, güherçile hizmetini görmeye, kervansarayların civarını şenletmeye, inşaat işlerine amele göndermeye, derbent beklemeye’ görevli ya da ‘her sene muayen (belirli) miktarda posta hayvanı temin etmek, yolları, köprüleri, kervansarayları, su yollarını tamir etmekle mükellef ve muayen yerlere esasen bu işleri yapmak için yerleştirilmiş’ yüzlerce köy vardı. ‘...bu planlı ekonomi ve devletçi siyaset devrinde, köylünün ve dolayısı ile üzerinde çalışılan toprağın

hukuki vaziyeti, tamamen siyasi, mali veya askeri, zaruretlerden mülhem olan bir sosyal politikanın emrinde, İmparatorluk devrinin ihtiyaçlarına tamamen uygun bir şekilde tanzim edildi.’

Devletçe kendilerine gösterilen yerde oturan ve gösterilen işi yapan köyler, bir anlamda büyük ülke topraklarındaki üretimin olduğu kadar güvenliğin de kaynağıydı. Osmanlı İmparatorluğu, kendinden önce var olan Selçuklu Devleti ve Bizans İmparatorluğu’nun kurdukları şehirleri ve Asya’dan Avrupa’ya giden ticaret yollarını korumuş, bunların arasına ise zaten göçebe olan halkların yerlerini değiştirerek köyleri ve kasabaları yerleştirmişti. Köyler ülkenin sınırlarına, önemli ticaret yolları üzerine ve tehlikeli geçitlere güvenliği sağlamak ya da yeni alınan topraklara Türkleştirmek amacıyla kuruluyordu. İmparatorluğun kuruluşunda zorunlu iskan politikası, fiziksel çevrenin kısa zamanda biçimlenmesini sağlamıştı.

Ülke bazında yapılan bu planlı iskan çalışmaları Osmanlı İmparatorluğu’nun büyük topraklarında, o dönemin Avrupa ülkelerinde görülmeyen bir güvenliğin var olmasını ve rahatça ticaret yapılabilmesini sağlıyordu. Güvenlikle görevli en önemli grup derbendcilerdi:

‘...derbendcilerin vaziyeti bilhassa şayanı dikkattir: dağlarda mühim yol geçitlerinde, korkunç ve tehlikeli yerlerde, eşkıya yatağı تنها bucaklarda, nehirlerin geçit verdiği kadar dar boğazlarda inzibat ve emniyeti temin için sistematik bir şekilde köyler yerleştirilmiştir... derbendci kaydedilen yüzlerce köy İmparatorluğun hükümlerine olduğu iklimleri birbirine bağlayan uzun yollar boyunca, nöbet bekler, derbent civarının emniyetinden mesul tutulurlar. Bazı vergi muafiyetleri mukabilinde gelene geçene yol göstermek, istirahatını temin etmek, yolları temizlemek, yolcuları gemiyle nehirlerin karşı kıyısına geçirmek hep onların borcudur. Derbendciler, orduda muvazzaf bir nefer gibi, derbent civarını terk edip dağılamazlar, aksi takdirde onlar nereye gitmişse aranır, bulunur ve zorla eski yerlerine göçürülür... Münakale (ulaşım) ve muhabere (iletişim) vasıtalarının o zamanki şekli düşünülecek olursa, bu gibi teşkilat ve tertibatın lüzumu aşikar bir şekilde ortaya çıkar.’ **(Barkan, 1937, s.103)**

Bu toprak düzeninin bir diğer özelliği de köyden kente göçmeyi caydırıcı olmasıydı. Kendilerine işleyecek toprak verilmiş bulunan köylüler, devleti vergi gelirinden yoksun bırakmamak için o çiftliği terk edip kente göçemezlerdi. Ayrılırlar bile, hem toprak ile ilgili bütün vergileri, hem de devletin gelir kaybını karşılamak üzere, on yıl boyunca 75 akçelik bir ‘çiftbozan resmi’ni ödemek zorunda kalırlardı. Devletin, çiftliğini terk edip kente göçmüş olan köylüyü köyüne geri getirmek hakkı da vardı.

Dönemine göre oldukça kullanışlı olan bu sistemle tüm ülke toprakları zorunlu fakat planlı bir şekilde iskan edilmişti. Bunun dört yüzyıl boyunca güvenliği sağlamak, üretimi arttırmak, göç ve iskanı kontrol altında tutmak gibi birçok faydalı yönleri olmuştur. Fakat 19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte Osmanlı tipi klasik yerleşmenin yeterli ve uygun görülmediği bir dönem başladı. Temelinde yenilenme/modernite/batıyla ilişkiler olan bir dizi olaylar ve bazı afetler Osmanlı'da planlama pratiklerinin konut üretim tarzının değişmeye başlamasına neden oldu.

Osmanlı'nın ülke ölçeğindeki planlama anlayışı yerleşimler bazında görülüyordu. 19. yüzyılın ilk yarısına kadar köyler ve hatta kentler bile bildiğimiz anlamda planlı değildi. Ancak bu anonim bir kentsel tasarım bilgisiyle kurulan yerleşimlerin kaotik olduğu anlamına da gelmiyordu. Osmanlı'da bir şehir genellikle var olan bir yerleşimin etrafına yeni mahallelerin eklenerek büyümesiyle oluşurdu. Mahallenin çekirdeğini çoğu zaman bir mescit ya da zaviye oluşturur, ticaret alanları bu çekirdeğin çevresinde doğal bir gelişme ile yapılırdı. Cami, okul, imaret, hamam, hastane, han, çeşme, mezarlık gibi donatılar ise vakıflar kanalıyla karşılanırdı. Yeni bir köy oluşturulurken, mevcut kolektif Türk kenti bilgileri yöreye uygulanırdı. Önce merkezindeki donatılar yapılırdı, bunların etrafında konutlar kendiliğinden geleneksel yapı bilgilerine göre gelişirdi. Plan, zaman içinde ve anonim bir gelişme gösterdiğinden geometrik bir görünüm sergilemezdi.

1509 depreminden sonra İstanbul'da görüldüğü gibi, sokak dokularını ve konutların gelenekten gelen mimarilerini etkileyen tek şey yaşanan büyük felaketlerdi. Bu tecrübeler yapı tiplerinde kalıcı etkiler bırakıyordu. O zamana kadar kagir yapılar yoğunluktayken, depremde sonra ahşap yapılaşma tercih edilmeye başlanmıştı. Ahşap yapılaşma ise ileriki yıllarda yaşanan yangınlarda -1554'te çıkan yangın Ayasofya'dan Tahtakale'ye kadar olan kısmı, 1555'te çıkan yangın ise Galata'yı, 1870'teki Beyoğlu'nu ve 1872'deki Kuzguncuk'u büyük hasara uğratmıştır- şehrin büyük bir kısmının yanmasına sebep olmuştur.

Kentin bu ölçekte zarar görmesi, kent planlaması alanında yeni çalışmaların başlatılmasına neden oldu. Bu dönemde çıkarılan Ebniye ve Turuk Nizamnameleri'nde konutların arasına yangın duvarı koyma zorunluluğu getirilmişti, ayrıca kagir yapı zorunlu kılınmasa da tavsiye ediliyordu. Bu düzenlemelerde planlama adına da öneriler vardı. Yönetmeliklerde doğrudan ızgara plandan söz edilmese de, yol sisteminin doğrusal ve geometrik bir düzeni ifade edecek biçimde

düzenlenmesi öngörölmüştü. ‘Osmanlı yöneticilerinde böyle bir plan fikrinin gelişmesinde genellikle aynı dönemde Avrupa kentlerinde yaşanan gelişmeler esin kaynağı olmuştur. Mustafa Reşit Paşa’nın Londra sefaretinde çalıştığı dönemde yazdığı mektuplarda kentlerin böyle geometrik düzenli yollara kavuşturulması yönünde tavsiyeler yer alıyordu’ (Tekeli, 2002, s.61 vd.).

Izgara planının tercih edilen bir sistem olmasının bir diğer nedeni de, at arabasının ulaşım aracı olarak elit kesimin yaşamına girmesiydi. Bu gelişme, bir yandan geometrik yolların araç trafiğine daha uygun olduğunun fark edilmesini sağlarken, diğer yandan 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar kentlerdeki nüfus artışını mevcut yerleşim sınırları içerisinde konut dokusunu sıklaştırarak düzenleyen Osmanlı kentlerinin, yatay gelişmesine olanak sağladı.

19. yüzyılın ikinci yarısında sosyo-ekonomik yapıdaki gelişmeler, özellikle Afyon, Tokat gibi bölge merkezi niteliğindeki kentlerin mekânsal yapılarında belirgin değişimler yaratmıştı. Değişimin ana etkenlerinden biri, tarımsal ürünlerin Avrupa’da gelişen endüstrinin talebini karşılamak amacıyla dış ticarete kaymasıydı. Yeni ulaşım teknolojisi olan demiryolu bu gelişmeyi hızlandırmıştı.

Bunun sonucunda kentlerde, yerli halka hitap eden geleneksel küçük esnaf ve zanaatkarların yanı sıra yeni bir ticari sermaye oluşmuştu. Böylece, geleneksel esnaf çarşılarından ayrı olarak, ticaret burjuvazisiyle devlet görevlilerinden oluşan üst sosyal kesime hizmet sunan ikinci bir merkez ortaya çıkmıştı. 19. yüzyılın ikinci yarısında yönetsel yapıda girışilen yenilik hareketleri sonucunda eyaletlere yerleşen asker ve sivil bürokratlar dış ticareti ellerinde tutan Rum ve Ermeni azınlıklarla birlikte üst sosyal kesimi oluşturmuşlardı. Küçük esnaf ve zanaatkarlar kesimine göçmen grupları da katılmış ve kentlerde iki ayrı kesim doğmuştu.

Bu kesimlerin varlığı kent dokusunda yeni tercihler doğrultusunda belirgin farklılaşma yaratmıştı. Üst sosyal kesimin yerleştiğı yeni mahalleler, ticaret yaptıkları Avrupa kentlerinin bir örneğı olarak birbirini dik kesen geniş sokaklar, ‘dama tahtası’ düzeninde gelişme gösteriyordu. İkinci kesimin yaşadığı mahalleler geleneksel dokuyu koruyordu (Aktüre, 1978, s.213).

Planlı yerleşim çalışmalarının iki belirgin özelliğı vardı. Bunlar genellikle büyük yangın yerlerinin yeniden planlaması için, toprak kaybıyla beraber anayurda geri dönen büyük göçmen grupları için ya da yeni zenginler için yapılmış ek konut

bölgeleriydi. Bu nedenle kentin tamamını kapsamayan mevzii planlama çalışmalarıydı. Bunlar yerli ve yabancı haritacılar tarafından tasarlanıp uygulandığından çoğu zaman eşdeğer parseller ve dik açılı yollardan fazla bir şehircilik çabası içermiyordu.

2.1.2.Köycülüğün Ortaya Çıkış Nedenleri

Fransız ihtilalinin ardından dünyayı saran milliyetçilik akımı, toplumların uluslaşma, halka ait kültür değerlerini fark etme ve inceleme süreçlerini de beraberinde getirmişti. Bu süreç Osmanlıya da, imparatorluktan ulusal devlete geçiş döneminin, toplumu çok uğraştıran çeşitli sancılarını getirmesinin yanında, II. Meşrutiyet’le (1908) birlikte kendini tanıma, kendine yönelme ve yeni bir ulusal kimlik kazanması açısından yararlı oldu. Bu dönemde ortaya çıkan bu folklorik yönelimler o zamana kadar halkın ne düşündüğünü, ne söylediğini merak etmeyen Osmanlı aydınları açısından bazı kavramların yeniden araştırılıp farklı anlamlarla karşılanmaya başladığı zamanlardı. ‘Osmanlı’nın yerine ‘Türk’ün tercih edilmeye başlanması yepyeni bir döneme işaret eder. Bu döneme kadar köy ve köylü, padişaha sunulan methiyelerde halkının iyi durumda oluşunun anlatılmasından başka edebiyatta kendine yer bulamamıştı. Bu dönemin aydınlarının ilgisizliği daha sonra bir dergide şu öfkeli sözlerle anılacaktır:

‘...masa başından köy ve köylü hakkında yazan, muhayyelesi (hayal gücü) zengin edip fakat şarlatan, şair fakat köyün, köylünün derdini vezine satan, bundan da hiç arlanmayan, sultana onun hükümrân olduğu zaman kasabası ile köyü ile bütün ülkeyi gülistan göstermekle, her gün hediyesi artan, köylü düştükçe kendisi kalkan, köylü bittikçe o şahlanan, eski devrin edibi yüz karası, alemin maskarası hür olduğunu sayıklayan aslında diline de zincir vurulmuş olan, kökün yani köy ve köylünün koflaştığını göremeyen kör gözlüler idi’ **(Yen, 1943, s.6)**

1839’da Tanzimat’ın ilanından sonra Osmanlı aydınlarında da halka yönelme, köylüyü, köy kültürünü anlamaya doğru başlangıçta güçsüz eğilimler görülmeye başlandı. Özellikle yüzyılın ikinci yarısından başlayan ve II. Meşrutiyet’i (1908) izleyen yıllarda giderek güçlenen bu eğilim ilk olarak edebiyatta geliyordu.

Folklorik çalışmalar önce, öteden beri edebiyatımızda olan ‘darb-ı mesel’in (atasözü toplamalarının) ve eski “Oğuznâme” derlemelerinin rağbet görmesiyle başladı. Şinasi, Ahmed Vefik Paşa 19. yüzyılın ikinci yarısında atasözleriyle ilgili eserler kaleme aldılar. Bunları, Mehmed Tevfik, Ahmed Midhat Efendi, Ahmed Rasim gibi

halk kültürüne ve halk yaşayışına ilgi duyan yazarlar izledi. Köy hayatını anlatan Bahtiyarlık (Ahmet Midhat Efendi), Karabibik (Nabizade Nazım) gibi tanzimat dönemi romanlarını, Ali'nin Arabası (Halit Ziya), Sergüzeşt (Samipaşazade Sezai) gibi meşrutiyet romanları takip etti (**Gündüz, 1997, s.26-33**).

Bu dönem eserlerinde köy, yavaş yavaş alternatif, yeni bir mekan olarak belirir. Ancak Anadolu'ya karşı duyulan bu ilgi tamamen folklorik, antropolojik, oryantalist ve romantiktir. Anadolu'yu hiç görmemiş kimselerce, İstanbul'dan yazılan bu romanlar, çoğu zaman konaklardaki taşralı çalışanlardan dinledikleriyle, Avrupa romanlarındaki dağ köyü tasvirlerinin yazarların hayal dünyasında bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Bu romantik köy manzaraları '...süt veren besili inekleri, şarıl şarıl akan dereleri, çağlayanları, yumurtlayan tavukları, sütle, yağla, balla beslenmiş gürbüz ve mutlu insanlarıyla birbirine benzer. Köylü şehirliye oranla iyiliksever, misafirperver, fedakar ve yardımseverdir. 'bol gıda ve saf hava' bu köylerin simgesidir.' Bu romanların kahramanları genellikle şehir hayatından kaçarak yeryüzü cennetini köylerde bulan insanlardır.

Bunlara karşılık köylerin aslında durumu hiçte iç açıcı değildi. Türk ocakları çalışmalarıyla ya da taşraya sürgün olarak giden memurlarla öğrenilen bu gerçek kısa zamanda akıllardaki köy manzarasını değiştirdi. Konuların geçtiği köyler Anadolu'nun 'şipşirin' bir köşesinden 'bakımsız ücra' bir köşesine dönüştüler. Köyler artık girişinde 'büyük bir mezarlığın sizi karşıladığı, derme çatma evleriyle bakımsız, cehaletin kol gezdiği (Çalikuşu-Reşat Nuri) ve 'müstebit (despot) hükümetin asker almak, vergi tahsil etmek lazım geldikçe hatırladığı' (Küçük Paşa-Ebubekir Hazım) yokluk ve umutsuzluk yerleri olarak tasvir ediliyordu.

Osman Gündüz'ün çalışmasında bahsettiği, bu dönemde yazılan romanlar arasında bir üçüncü tip oluşturan, iki roman sosyal ve mekansal tarifleriyle birer köy ütopyası olarak bahsedilmeye değerdir. Bunlardan ilki olan Gülsüm'ün geçtiği Simav civarındaki köyde, yazarı El-Mahruki, 'Anadolu'da ve insanında olması gerekeni sembolize eder. Bu köyün insanları Türklük şuuru, misafirperverlikleri, çalışkanlıkları, fedakarlıkları ve yardımseverlikleri sanata ve ilme verdikleri değer bakımından takdir edilmelidir. Bir *asar-ı atika müzesi* haline getirilmiş köy odasının duvarlarında köylülerce yapılmış muhtelif resimler ve sanat eserleri bulunur. Yine bu köyde idealist Tevfik Hoca'nın teşvik ve gayretiyle hemen herkes okumuştur. Modern mimariye göre yapılmış bir camisi, bir de müspet ilimlere göre eğitim yapan

bir medresesi vardır. Köylü, hocalarına minnet duygularının ifadesi olmak üzere medrese ve külliye *el Medreset-ül Tevfikiye* adını vermiştir. Yine köylü, hocaların teşvikiyle köy evlerini de dahil modern bir şekilde inşa etmişlerdir¹. İkinci roman ise, İncigez adlı bir köyde geçen Ümid-i Afil'dir. Romandaki köy 'kibar aileleri, münevver fikirli gençleri, hakiki terbiye görmüş kadın ve kızları ile bir ütopyayı sembolize eder. Kadınlı erkekli bir araya gelindiğinde ilmi, fenni, edebi müdavele-i efkarda bulunulur, sosyal problemler üzerine tartışılır...Köyle ilgili kararlar erkeklerin ve kadınların katılımıyla alınır. Kadın erkek eşitliğinin sağlandığı bu köyde kadın hakları savunucusu Bina'nın cenazesi, kocalarının itirazlarına aldırmayan kadınlar tarafından mezara kadar taşınır'² (Gündüz, 1997, s.746-767).

Köylerin edebi gündemde bu denli yer bulması, romantik, gerçekçi ve hatta ütopyik yönleriyle yansıtılmaya çalışılması, kentli Türk halkının kendini tanıma sürecinde etkili oluyordu. Balkanlardaki ülkelerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopmaya başlaması ile Türk kökenli aydınlarının farkına vardıkları milliyetçilik, edebiyatın da yardımıyla, daha önce hiç gerçekleşmemiş olan sınıflar arasında ilişkilerin kurulması neticesini verdi.

Bir fikir akımı olarak, Ziya Gökalp (1876-1924), Rıza Tevfik Bölükbaşı (1868-1949), M. Fuat Köprülü'nün (1890-1966) ilk teorik yazıları ile başlayan 'Türkçülük' ve 'Halka Doğru Hareketi' İttihat ve Terakki Cemiyeti sayesinde siyasal dayanak sağlayarak büyüdü ve okumuş hatta Avrupa'da tahsil görmüş aydınlar, parti yöneticileri, devlet adamlarını köylüyle, ortak bir 'Türk' fikri altında bir araya getirdi.

Halka Doğru Hareketi'nin amacı dönemin en önemli kaynaklarından 'Türkçülüğün Esasları'nda '...halka doğru gitmek, harsa (kültüre) doğru gitmek mahiyetindedir. Çünkü halk, milli harsın canlı bir müzesidir...' denilerek açıklanıyor ve milli kültürün kaynağı olarak köyler gösteriliyordu. Halka doğru gitmek lazımdı, çünkü 'güzideler' olarak tanımlanan aydın Türk gençleri 'yüksek bir tahsil ve terbiye görmüş' olmalarına ve 'medeniyete malik' olmalarına rağmen 'milli harstan mahrum olarak' yetişmişlerdi. Bu eksiklerini tamamlamak için yapmaları gereken; köylere giderek '...halkın içine girmek, halkla beraber yaşamak, halkın kullandığı

¹ Söz konusu roman için bkz. Ah'üs Sakıp El-Mahrûki, Cemiyet Yayınları, Türk İli Hayatına Ait Romanlardan:2, İstanbul 1914

² Söz konusu roman için bkz. Binti Halim Seyhan, Kütüphane-i Nisvan,, İstanbul 1913

kelimelere, cümlelere dikkat etmek. Söylediği darb-ı meselleri, ananevi hikmetleri işitmek. Düşünüşündeki tarzı, duyushundaki üslubu zaptetmek' idi (Gökalp, 2001, s.40).

2.1.3. Köycülük Çalışmaları

Tüm bu çabalarla şehirdeki insana tanıtılmaya çalışılan köylerde ilerleme için çeşitli çalışmalar da yapılmıştı. Bunların ilki, II. Mahmut Islahatları ile merkezi yönetimin yerinden yönetime çevrilmesiydi. Merkezden yönetimle, yerel sorunların yeterince çözümlenemediği, otoritenin etkisini kaybetmeye başladığı toplanamayan vergilerde görülmeye başlandığında, öncelikle gelirlerin arttırılması için illere muhassıllar gönderildi. Muhassıllar, o bölgece kararlaştırılan bir meclisle bölgeyi yönettiler. Bunlara 'Memleket Meclisi' adı verildi. Böylece ilk yerel yönetimler kurulmuş oldu. Bu yapılanmanın, 1842- 1849 yılları arasında Tanzimat'ın taşrada uygulanmasında önemli etkinlikleri oldu.

20. yüzyılın ilk çeyreğinin yarısına gelindiğinde Türklük ve Türkçülük biçimlenmeye başlamış, ulus kavramının gelişmesiyle birlikte romantik bir halka yönelme eğilimi de kendini göstermişti. 'Halka Doğru' ve 'Türk Yurdu' dergilerinin yayınlarıyla güçlenen akım temelinde, halk ile köylüyü bir tutarak, nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan köylere ulaşma, köyün değerlerini ortaya çıkarma, köyü aydınlatırken kendi özüne ulaşma fikirlerini taşıyordu. Gökalp'in temellerini belirlediği 'halka doğru hareketi' aydınları köye gitmekle görevlendiriyordu.

'... Halka doğru gitmesi lazım gelenler 'güzide'lerdir. Bir milletin münevverlerine, mütefekkirlerine o milletin güzideleri adı verilir. Güzideler yüksek bir tahsil ve terbiye görmüş olmakla halktan ayrılmış olanlardır...Güzideler medeniyete maliktir...Halkta (ise) hars vardır...Milletimizin güzideleri milli harstan mahrum olarak yetiştiler...Şimdi bu eksikliği tamamlamak istiyorlar. Ne yapmalıdır? Bir taraftan halkın içine girmek, halkla beraber yaşamak, halkın kullandığı kelimelere, cümlelere dikkat etmek. Söylediği darb-ı meselleri, ananevi hikmetleri işitmek. Düşünüşündeki tarzı, duyushundaki üslubu zaptetmek... Halk kitaplarını okumak... Halkın sanat eserlerini toplayarak milli müzeler vücuda getirmek lazım. İşte, Türk milletinin güzideleri, ancak uzun müddet halkın bu milli hars müzeleri ve mektepleri içinde yaşadıkten ve ruhları tamamıyla Türk harsıyla meşbu olduktan sonradır ki millileşmek imkanına nail olabilirler.' (Gökalp, 2001,s.38-40)

Bu fikirlere İttihat ve Terakki Cemiyeti'nce sahip çıkılmasıyla ilk köycülük çalışmaları, Jön Türkler tarafından, 1911 yılında kurulan Türk ocaklarında uygulanma fırsatı buldu. Aziz Meker ve Hüseyin Tosun tarafından, 4 mayıs 1914'te

Köylü Bilgi Cemiyeti adıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kırsal alan çalışmalarını yapan bir örgüt kurulmuştu. Aynı adı taşıyan ve doktor Abdullah Cevdet tarafından kurulan diğer cemiyet ise Arap harflerinde yapılan değişikliklerle okunması kolaylaştırılan teknik kitaplar yayımlayarak eğitimsel köycülük faaliyetleri yapıyordu. İstanbul'da elli iki hafta yayınlandıktan sonra 1914 yılında kapanan 'Halka Doğru Dergisi' 1918 yılında İzmir'de bir yıl önce aynı adla kurulan cemiyetin yayın organı olarak tekrar çıkmaya başladı. 18 mart 1919'da Köycüler Cemiyeti kuruldu (**Tunaya, 1984, s.433-438, 475 vd./Çetin, 1999a, s.213**). Tüm bu çalışmalar temelinde Türk Ocakları'ndan yetişmiş, idealist genç Türk aydınlarınca yürütülüyordu. Bunların bir kısmının 'Ocak Köycüsü' olarak Anadolu'da hekimlik, ziraatçılık yapıyor, dernek adına konferanslar veriyor, broşürler yayınlıyor ve bazılarının Anadolu'nun sorunlarına dair gözlemleri ve çözüm önerileri adı geçen dergilerde yayınlıyordu. Daha sonra Abdullah Ziya Kozanoğlu'ndan öğrendiğimiz üzere, bu kuruluşlar köylerde hastane, okul gibi yapılar da yaptırmışlardı.

'Türkiye'de köylerle uğraşmak Cumhuriyetten önce de akla gelmişti.padişahlar köylüyü kendilerine bağlamak kaygısıyla köylere cami yaptırmışlardı...Meşrutiyetten sonra köylü ile Türk ocakları içinden çıkan birkaç genç yakından uğraştılar. Bunlar köylünün derdi ile uğraşıyorlardı. Ülkülerinin değeri söz getirmeyen bu arkadaşların çalışmaları programsız ve yürüdükleri yolun istikamet ve sonu önceden çizilmemiş olduğundan köylere yaptıkları hastane ve mektepler bugün depo olmaktan başka bir işe yarayamamıştır.(çünkü hastanelerde doktor ve eczane bulunamamış, mekteplerde köye yabancı malzeme ile yabancı karakterde köyün dilediğinden çok büyük yapıldığından tamir edilememiştir.' (**Kozanoğlu, 1935a, s.203**)

Yapılan bütün çalışmalar, ne yazık ki, yeterli ilgiyi uyandırıp topluma yayılan bir köycülük anlayışına dönüştürülemedi. Bir sanayi öncesi toplumu olan Osmanlı'nın kurtuluşu için köy gelişimini mutlak bir adım olarak görüp iyi niyetli çalışmalar yapmak isteyenler olmuştu, fakat bu çalışmalar çoğunlukla köy ve köylünün kim olduğunu tanımayan kimselerce yapılmış, yetersiz ve plansız işlerdi. Bu yüzden iyi niyetli küçük denemelerden öteye gidilememişti.

'Cumhuriyetin ilanından evvel köylü ile uğraşmak akla gelmemiş değildi. Fakat Türk ocakları içinde çalışan birkaç ülkülü gençten başkası bu meseleye fazla bir kıymet vermiyordu... Fakat ne ocak köycüleri, ne de halkçı şairler müspet bir şekilde çalışacak yolu seçip yürüyememişlerdi. Sözleri ve işleri kendi çevrelerinden öteye az geçiyordu.' (**Kozanoğlu, 1933b, s.333**)

Cumhuriyet öncesi köycülük çalışmalarının başarısızlık nedenini, 1923 yılında ‘Halka Doğru Dergisi’nde, Ziya Gökalp şu sözlerle değerlendirecekti;

‘...Bugün İtiraf etmeliyiz ki, bu güzideler, halka doğru yalnız bir tek adım atabilmişlerdir. Tamamıyla halka doğru gitmiş olmak için halkın içinde yaşayarak, ondan milli harsı tamamıyla almaları lazımdı...’

2.2. Atatürk Dönemi Köycülük Çalışmaları

2.2.1. Genel Durum

Osmanlı İmparatorluğu’nun reform çabaları, ekonomik sorunları ve iç çatışmaları, Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda başarısızlıkla sonuçlanınca, başta İstanbul olmak üzere bütün büyük kentler işgal altında kaldı. Olası bir direnişin kentlerden geleceğini düşünen müttefik kuvvetleri büyük askeri yığınaklarla kentli halkın direniş gücünü kırıyordu. Fakat küçük yerleşimler ve köyler önemsenmemişti. Bazı köylerden düşman askerleri sadece geçip giderken bazılarına hiç uğramamıştı. Bu durum, şehirlerin baskı altında olması buna karşılık taşranın serbest konumu, Kurtuluş Savaşı stratejisinin belirlenmesinde ana etken oldu. kentler özgür değildi, savaştan güç kazanabilmek için Anadolu’ya gitmek ve halkla bütünleşmek gerekiyordu. Böylece yeni devlet daha kuruluş aşamasında fiili olarak ‘halk devleti’ haline geliyordu.

Yeni devletle, köylü arasındaki yakın ilişkinin temelini bugünlerde aramak gerekir. Daha sonra kurulacak Cumhuriyet’in tüm yöneticileri, Kurtuluş Savaşı boyunca Anadolu’da dört yıl geçirdiler. Bu zaman içinde halkla aracısız, doğrudan bir ilişki kurdular. Bu, ne kendilerinden önce ne de sonra bir daha gerçekleşmeyecek bir şey idi. Çetecilerin milis güçler haline gelişinde, büyük toprak sahiplerinin Kuva-i Milliye’yi finanse etme sürecinde, düzenli ordunun kuruluşunda yeni devlet adamları halkı yakından tanıdılar, korkularını, bıkkınlıklarını, sefaletini gördüler. Türk köylüsünün karakterini, davranış biçimini ve ihtiyaçlarını öğrendiler. Savaş sırasında başlayan bu süreçte edinilen bilgiler, Cumhuriyet’in kuruluşuyla beraber, yardımlarından dolayı Türk köylüsüne duyulan minnetle birleşerek, köye karşı duyulan bir ilgiye dönüştü.

‘...İnkılabın ilk kıvılcımları ve istiklal mücadelesinde köylünün gösterdiği fedakarlık memlekette köy alakası uyandırmaya başlamıştı.’ (Kozanoğlu, 1933b, s.333)

Herkes kalkınmanın köyden başlamasından, köylere yapılacak yardımlardan, köyün ve köylünün öneminden bahsediyordu. Devletin en üst noktasından başlayarak her kesiminde köye ve köylüye karşı bir ilgi uyanmıştı. Atatürk'ün TBMM'nin birinci dönem üçüncü toplanma yılını açılış konuşmasındaki sözleri daha sonra bu dönemin sloganı haline gelecekti.

'Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun cevabını derhal birlikte verelim: Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür. O halde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete hak kazanan ve layık olan da köylüdür. Bu nedenle, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin izleyeceği yol, bu temel amacın sağlanması yönünde olmalıdır.

Efendiler;

Diyebilirim ki, bugünkü felaket ve sefaletin tek sebebi, bu gerçeği bilmememizdir. Hakikaten yedi yüzyıldan bu yana dünyanın çeşitli yerlerine aktararak, kanlarını akıttığımız; kemiklerini değişik topraklarda bıraktığımız; yedi yüzyıldan beri emeklerini ellerinden alarak boş yere sarf ettiğimiz ve buna karşılık devamlı olarak hakaret ederek küçük gördüğümüz; fedakarca ve karşılıksız olarak verdiklerini, nankörce ve küstah bir zorbalıkla karşıladığımız; kendisini uşak durumuna düşürmek istediğimiz bu gerçek mal sahibi önünde, bugün büyük bir utanç ve hürmetle, gerçek yerimizin ne olduğunu bilerek, esas duruşumuzu alalım.

Efendiler;

Milletimiz çiftçidir. Milletin çiftçilikteki emeğini, çağdaş ekonomik tedbirlerle en yüksek seviyeye çıkarmalıyız. Köylünün çalışması sonunda elde edeceği emek karşılığını, onun kendi menfaatine olmak üzere yükseltmek, ekonomi politikamızın esas ruhudur. Bu nedenle bir taraftan çiftçinin çalışmasını geliştirecek, daha yararlı hale getirecek bilgiyi vermek, onun teknik araçları kullanmasını sağlayarak makinenin yaygınlaşmasına çalışırken; diğer yandan, onun, emeğinin sonuçlarından yüksek seviyede yararlanması için, gerekli ekonomik tedbirlerin alınması zorunludur.' (İnan, 1972, s.29 vd.)

Bu sözlerde de anlatıldığı gibi devlet köylünün kurtuluşunu onun ekonomik ve kültürel olarak kalkındırılmasında görüyordu. Böylece köylü bilgilenerken daha iyi üretim yapacak, zenginleşecek ve ekonomik özgürlüğünü kazanacaktı. Üretiminin kazançlarından yararlanacak, Cumhuriyet'in arzu ettiği insana dönüşecekti.

2.2.2. Yapılan Çalışmalar

Köycülük açısından 1930'ları diğer zamanlardan farklı kılan, devletin köylüyü eğitmek ve zenginleştirmek için yaptığı geniş kapsamlı ekonomik, eğitimsel ve kültürel uygulamalar değil, bir bilim dalı olarak ele alınan köycülüğün, pratik uygulamaları kadar ve kuramsal altyapısının da oluşturulmasıdır. Köycülük; bu

dönemde yalnızca köyün geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi çalışması değil, bilimsel bir kırsal modernleşme hamlesidir.

Bu dönemde köycülük üzerine yapılan çalışmaları inceleyen Cavit Orhan Tütengil (1999, s.201) köycülüğün şehirdeki aydınlarca bir ilim hatta din seviyesine çıkarıldığını tespit eder.

‘Köy tek taraflı ihtisas adamları değil büyük bir köy işleri alanında bilgili ve becerikli köycüler ister. Köycülük de bir ihtisastır, fakat insanı tek tarafını inkişaf ettirip insanlığını dumura uğratarak makineleştiren bir ihtisas değil, bilakis insanın bütün melekelerini inkişaf ettiren geniş bir ihtisas, bir ilimdir.’ (Köymen, 1934a, s.2)

‘Köycülüğe bir din gibi inanan köycü onu bir din gibi yayacaktır. Bu yayma iki şekilde olacaktır: şehirliyi köycülüğe inandırma, köylüyü yükselmeye uyandırma.’ ‘Köyde çalışacak köycülük misyonerinin dikkat edeceği en mühim nokta köylü ile anlaşmak ve köyden köylüden öğreneceği birçok şeyler olduğuna samimiyetle inanmaktır. Köycünün ülküsü köyü bütün harsı, içtimai, iktisadi varlığıyla yıkıp yeni bir örnek üzerine yeni baştan yapmak değildir. Köycü köyü ve köylüyü olduğu gibi ele almayı, olduğu gibi sevmeyi ve onun ruhundaki kıymetleri aramayı, meydana çıkarmayı ve inkişaf ettirmeyi ve onu bu inkişaf için lazım olan bilgiye susatmayı bilmelidir.’ (Köymen, 1934a, s.19 vd.)

Dönemin en ünlü köycülerinden Nusret Kemal Köymen yazılarında, bu yeni bilim dalını kuramsal ve uygulamalı iki bölüme ayırmaktadır: ‘Köycülük ilmi’ ve ‘Köycülük İhtisasları’. Köycülük ilmi; köycülük felsefesi, köycülüğü alakadar eden diğer ilimler, başka memleketlerdeki köycülük ve köy tetkiki’ni; ihtisas alanları ise ziraat, köy sanatları, köy yapıcılığı (mimarlığı), köy sıhhati, köy eğlenceleri, köy güzel sanatları, köy ergin öğreticiliği (yetişkin eğitimi) ve köy teşkilatçılığını kapsıyordu.

Birinci grupta yapılan çalışmalar, köycülüğü bir bilim dalı olarak görmekte ve daha çok teorik olan çalışmalar yapmaktaydı. Bu kapsamda halkevi dergilerinde birçok yazı yazılmış ve tartışılmıştır. Bu çalışmaların, dönemin köyleri hakkında bir envanter oluşturan köy tetkikleri kısmı ise, hem şehirliilerin köyleri tanımalarını sağlıyor hem de kapsamlı folklorik araştırmaların başlangıcını oluşturuyordu. Nusret Kemal bu tetkiklerin belli bir sistematik içinde yapılmasını sonuçların ise bir kopyasının devlete ulaştırılması, bir kopyasının halkevi dergilerinde yayınlanmasını öneriyordu (Köymen, 1934a, s.1-3).

Halkevleri tarafından düzenlenen köy gezileri aynı zamanda köycülerin tarif ettiği köy tetkikinin yapıldığı bilimsel gezilerdi. Bu incelemelerle köy, köy hayatı ve köylü

daha iyi gözlenmişti. Ayrıca, halkevleri köycülük şubelerinin öğrencilerle birlikte yörede yetiştirilebilecek üstün nitelikli fidanları ve hayvanları satın alarak bu köy gezilerinde köylere dağıttığı, onlara zirai eğitim verdiği de halkevi dergilerinin faaliyet haberlerinde anlatılmaktadır.

Köycülük kolu, geçenlerde Yeni köye bir gezinti tertip ederek köy durumile ve köylünün ihtiyaçları ile yakından alakadar olmuştur. Bu arada da şehirden sureti mahsusada götürdükleri 750 muhtelif cins fidan mutahassis üyeler tarafından bizzat dikilmiştir.

Merkezden gönderilen Halk kitaplarını köylüye ve çocuklarına dağıtmıştır.

8 — Köycülük :

Köycülük komitesi Çirkinoba ve Çakırlar nümune köylerinde tesis ettiği fidanlıklara Rodos, Kıbrıs, Yafa cinsi portakal ve mandalin ektirmiştir.

Adı yukarıda geçen nümune köyleri ne, Rodoyland ve Legorn cinsi tavuk ve horoz verilerek bunlardan hasil olan yumurtalar bu cinsin teksiri için civar köylere dağıtılmaktadır.

Köy gezilerinde hastaların muayenesi yaptırılarak ilaç temin edemeyeceklerin reçeteleri Sosyal Yardım komitesince yaptırılmaktadır.

Köylüye mahallinde sıhhi, zirai, iktsadi, terbiyevi ve beden terbiyesi hakkında öğütler verilmektedir. Komite yönkurul üyeleri: **Mustafa Ekim** (Ziraat Müdürü), **İbrahim Zevin** (çiftçi), **Dr. Sami Yen** (Narancıye istasyon şefi), **Rahmi Çeltik** (Sıcak iklim nebatları istasyonu şefi).

Şekil 2.1 ‘Halkevimizden Haberler’, *Türk Akdeniz*, Cilt 3 No 13(1939), 32

‘Halkevi Çalışmaları’, *Türk Akdeniz*, Sayı 11-12(1938), 30

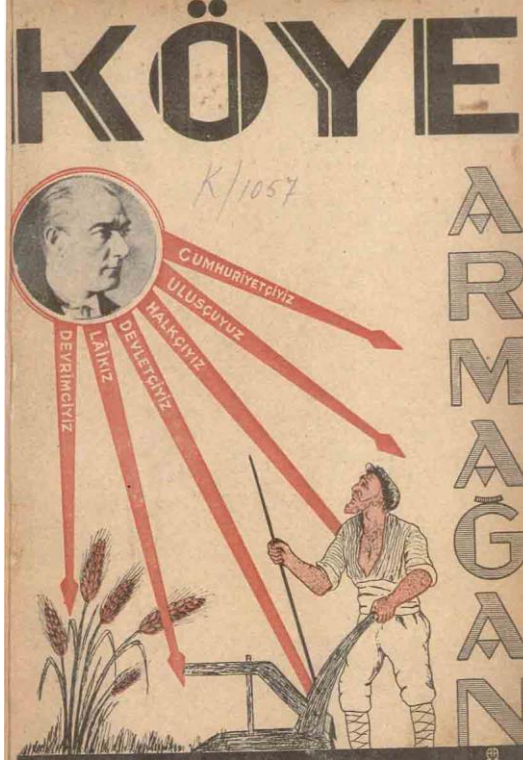
Bu gezilerin nasıl bir sistematik içinde yapılacağı ile ilgili bir yazı 1943 yılında *Türk Akdeniz Dergisi*’nde yer almıştı. Bu yazıdan, halkevleri köycülerinin öğrencilerle, gezi boyunca aşağıda belirtilen noktalara dikkat ederek köyü incelediği, daha sonra gezi notlarını halkevlerinde tiyatro ve konferansla ve halkevi dergisinde ‘köylerimiz’ başlığı altında okuyucularla paylaştığını öğreniyoruz.

‘Yakın muhit tetkikinde dikkat edilecek noktaları birkaç maddede gösterebiliriz:

1. Herhangi bir köyün, nahiyenin veya muhitin ilk bakışta görünüşü nasıl bir intiba uyandırıyor.
2. Muhitin tarihçesi, yaşlıların o muhit hakkındaki bilgileri, masallar, türküler, bilmece(ler)(folklor)
3. Ne yetiştirdiği, muhitin gelişmesi için tabii kaynaklar bulunmuyorsa ne şekilde faydalanıldığı
4. Muhitin genel ve sosyal durumunun fotoğraflarla muhakkak tespiti’ (**Ülkücü, 1943, s.10 vd.**)

Halkevlerinin köy ihtisası grubu kapsamında yaptığı çalışmalar ise pratikte köy gelişimi ile ilgili bir dizi öneri, araştırma ve çalışmayı kapsıyordu. Bu çalışmalar köylerin yönetiminden, mimarisine, eğitiminden el sanatlarına kadar çeşitli konulardaydı. Bu fikirlerden bazıları -ziraat ve sağlıkla ilgili fikirler- halkevleri tarafından uygulanıyordu.

Bu dönemde köy üzerine yapılan yayınların kapak resimlerinde ve bir çoğunun arka kapağında bulunan Behçet Kemal Çağlar'ın Ziraat Marşı'nda dönemin ruhunu görmek mümkündür.

Şekil 2.2 1936 yılından bir kitap kapağı
Sayın, Vahid, 'Köye Armağan', 1936

Kuracağız öz yurttan, dirliği, düzenliği
Yıkıyor engelleri, ulus egemenliği,
Görsün köyler bolluğu, rahatlığı, şenliği.
Bizimdir o yenilme bilmeyen Türk benliği.
Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz,
Bir yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz!

Süren eker biçeriz, güvenip ötesine
Milletin her kazancı, milletin kesesine,
Toplandık baş çiftçinin Atatürk'ün sesine,
Toprakla savaş için ziraat cephesine.
Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz,
Biz yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz!

İnsanı insan eden, ilkin bu soy, bu toprak
En yeni aletlerle en içten çalışarak,
Türk için yine yakın dünyaya örnek olmak,
Kafa dinç, el sanırlı, gönül rahat, alın ak.
Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz,
Biz yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz!

Kuracağız öz yurttan, dirliği, düzenliği,
Yıkıyor engelleri, ulus egemenliği,
Bizimdir o yenilme bilmeyen Türk benliği.
Görsün köyler bolluğu, rahatlığı, şenliği.
Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz,
Biz yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz!

2.2.2.1. Ekonomik Çalışmalar

Devletin ekonomik alandaki ilk icraatı, köylüyü işçi, sanayici, tüccar sınıfları arasında onlarla eşdeğer bir üretici grup, ekonominin önemli bir parçası olarak görmek oldu. Osmanlı imparatorluğunda köylünün söz sahibi bir sınıf olmadığı göz önüne alınırsa bu köylü için oldukça büyük bir statü değişimiydi. İzmir'de 17 şubat - 4 mart 1923 arasında toplanan ilk Türkiye Ekonomik kongresinde çiftçiler de tüccar, sanayici, ve işçi grupları arasında yerini almıştı. Bu kongrede 'Türkiye Çiftçiler

Birliği' adında da bir birlik kuruldu. 1931'de Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin öncülüğünde toplanan Birinci Ziraat Kongresi'nin parolası ise 'ananevi ziraatten rasyonel ziraate' idi. 1938'de devletin öncülüğünde 'Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi' adlı bir başka toplantı daha yapıldı. Bu kongreler ve kurulan cemiyetlerle köylü, kendini temsil etme becerisine ulaştırılmaya çalışılıyordu. Kendi sorunlarını analiz etmesi, kendi adına karar vermesi sağlanmak isteniyordu.

Çiftçi grubunun Türkiye Ekonomik Kongresi'nin sonunda devlete bildirdiği talepleri şunlardır:

'Çiftçi grubu kararları:

Madde 1- köylülere, çiftçilere çeşitli çalışma alanlarını uygulamalı bir şekilde öğretecek, kitap ve dergiler yayınlayarak parasız olarak dağıtmak.

Madde 2- bütün ilk ve ikinci derecedeki okullarda, ileri memleketlerde olduğu gibi, endüstri ve tarımın da uygulamalı olarak öğretilmesi.

Madde 4- her bölgenin büyüklüğüne göre, birden ikiye kadar, teorik olmaktan çok, uygulama yapmak amacıyla, bazı bucaklarda örnek çiftlikler durumunda okullar yapılması.

Madde 6- köylerde ilk okulların, kesinlikle 5 dönümlük bir bahçesi, tekniğe uygun iki ineklik ahır ve kümesi, yeni tarzda bir arılığı ve öğretmenler için iki odalı bir evi olması; toprağın bir kısmı sebze, bir kısmı çiçek ve bir kısmı da fidanlığa ayrılarak, öğretmenlerin kontrolü altında, toprağın öğrenciler tarafından işlenmesi; harcama ve gelirin köy öğretmenine ait olması ve bu yolla çocuklara uygulamalı olarak, çiftçiliğın öğretilmesi ve aydın kişilerin köylerde yetişmelerinin teşviki.

Madde 8- kışlalarda askeri eğitim sırasında, uygulamalı tarım öğretimi yapılması.'

(İnan, 1972, s.59 vd.)

Bu kongreden çıkan diğer grup kararlarına da bakıldığında, işçiler sendikal haklar, sanayiciler kredi ve devlet desteği isterken köylünün devletten zirai eğitim talep ettiği görülür. Bu gerçekten de köylünün en büyük eksigiidir. Köylünün yaptığı işle ilgili gelenekten gelenden başka bilgisi yoktur. Bu nedenle eğitimsel çalışmalar doğrudan köylünün ihtiyacı olan bilgiden başlatılmış ve 1925 yılından itibaren tarımsal üretimin geliştirilmesi için 'fenni tarımı' köylüye yerinde öğretecek Numune Çiftlikleri kurulmuştur. İlki bizzat Mustafa Kemal'in direktifleriyle ve bağışlarıyla kurulan Gazi Orman Çiftliği'dir. Onu Yalova'da Millet ve Baltacı Çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövalye Çiftlikleri, Dört Yol'da Karabasmak Çiftliği ve Tarsus'ta Pilloğlu Çiftliği izlemiştir. Bazıları halen işler durumda olan bu çiftliklerin o

dönemde köylüye eğitim vermek, yeni türleri Türkiye’de denemek, tohumları ve hayvan cinslerini geliştirmek gibi amaçları vardı. Bir tür araştırma enstitüsü ve zirai ilköğretim kurumlarıydı. 1937 yılında çıkan bir yasayla numune çiftliklerinin geliştirilmiş bir hali olan zirai kombinalar kuruldu. Kombinaların kuruluş amacı; oluşturacağı bir zirai makine, araç parkı ve zirai mücadele ilaçlarıyla köylülerin ekim, nadas ve harmanına yardım ederek tarlalarında tarımsal mücadele yaparak, çiftçileri modern tarıma alıştırmaktı. (Tekeli ve İlkin, 1999b, s.48)

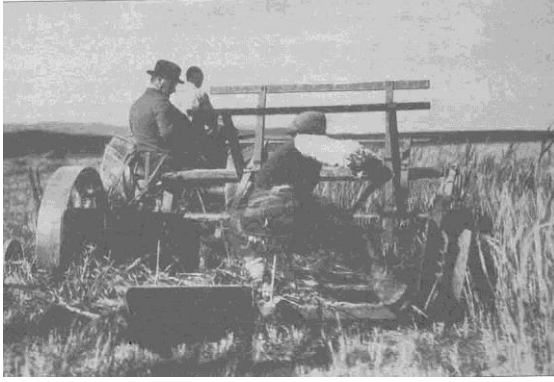
Diğer taraftan ülkede Osmanlı’dan kalma zirai eğitim kurumları vardı fakat, daha fazlasına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştı.1 kasım 1926’da TBMM’nin açılışında yaptığı konuşmada Atatürk bu ihtiyacı şöyle dile getiriyordu,

‘Memleketimizin bir ziraat memleketi olduğu göz önüne alınırsa bizim başlıca kuvvet ve servet mesnedimizin toprak olduğu tezahür eder. Cesaretle söylemeliyiz ki; memleketimizin, zirai sahada müsait olduğu inkişafı temin edecek ilmi ve ameli iktidarda sahibi selahiyet mütehassıslarımız azıdır...Binaenaleyh, zirai teşkilatımızı, fenni usuller dahilinde, esasından tanzim edecek tedbirleri erbabı delaletiyle ittihazda tereddüde mahal olmadığı kanaatındayım.’

1927 yılında ülke tarımını inceleyerek bir rapor hazırlamak üzere Almanya’dan davet edilen Oldenburg Heyeti’nin raporunda, zirai eğitimde modern bir yüksek öğretim kurumunun acil olarak açılması önerilmişti. Bu raporun etkisiyle, 1927 yılında ‘Ziraat ve Baytar Enstitüleri ile Ali Mekteplerin Tesisine ve Ziraat Tedrisatının Islahına Ait Kanun’ çıkarılmıştır. Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün kuruluş hazırlıkları altı yıl sürmüş ve 30 ekim 1933 yılında Başbakan İsmet İnönü’nün de katıldığı bir törenle açılmıştır. İnönü’nün, açılış konuşmasında, bu okulun bir tür ‘ziraat erkan-ı harbiyesi’ olduğunu söylemesi anlamlıdır.

Köyde üretilen ürünün kalitesinin ve miktarının düşüklüğünün ikinci büyük nedeni ise köylünün iyi tohum ve modern tarım yapacak makinelere sahip olmayışındı. 1923 yılında köylü nüfusun %22’sinin iş hayvanı yoktu, çoğu bölgede aile başına bir karasaban bile düşmüyordu. Köylünün üretimini arttırmak için bu tip yatırımları yapacak sermayesi yoktu. Atatürk, 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi’nde yaptığı konuşmada ‘Türk halkının eline silah kadar makine de yakışır’ diyerek tarımda ve sanayide teknolojik gelişime duyulan özlemi dile getiriyordu. 1924 yılında ekim alanlarının genişletilmesi ve ürünün arttırılması için ‘Makineleşmeyi Teşvik Kanunu’ kabul edildi. Sermaye eksikliğini finanse etmek için tarımsal kredi veren

kooperatifler ve Ziraat Bankası kuruldu. Banka, kurulduğu ilk yıl (1923) çiftçiye 4 milyon liralık kredi dağıttı ve makineleşmeyi teşvik çalışmaları kapsamında 70 traktör alarak bunların 40'ını köylüye kiraladı. Daha sonraki yıllarda arttırarak devam ettiği kredi miktarını 1929 yılında 26 milyon liraya ulaştırdı. Ziraat Bankası'nın kuruluşu tarımın gelişmesinde çok etkili olmuştur. 1929 yılında çıkarılan 'Tarımsal Kredi Kooperatifleri Kanunu' ile kooperatifçilik hareketi yurdumuzda devlet desteği ve denetiminde gelişmeye başladı. Tarım Kredi Kooperatifleri ise zirai kredi veren kuruluşların sayısını arttırmak, çiftçi grupları arasındaki yardımlaşmayı ve güç birliğini sağlamak için kuruluyordu. (Köymen, 1999, s.1/Tekeli ve İlkin, 1999a, s.6)

Şekil 2.3 Atatürk, Orman çiftliği'nde, *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, 1999, 11

Tarımsal üretimin arttırılması için yapılan üçüncü büyük değişim ise toprak reformudur. 1912-1913 yıllarında yapılan ve bir milyon aileyi kapsayan tarım sayımları, Osmanlı döneminden devralınan toprak dağılımının adaletsizliği hakkında ipuçları veriyordu. Toplam nüfusun %5'lik kesimini sağlayan büyük toprak sahiplerinin sahip olduğu toprak miktarı, tüm ekilebilir alanların %65'ini oluşturuyordu. Bu sorunun çözülmesi için ülke topraklarının dağılımını yeniden düzenlemesine ihtiyaç vardı. 1933 yılında dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya mecliste yaptığı bir konuşmada, toprak reformunun amacını şu şekilde anlatıyordu:

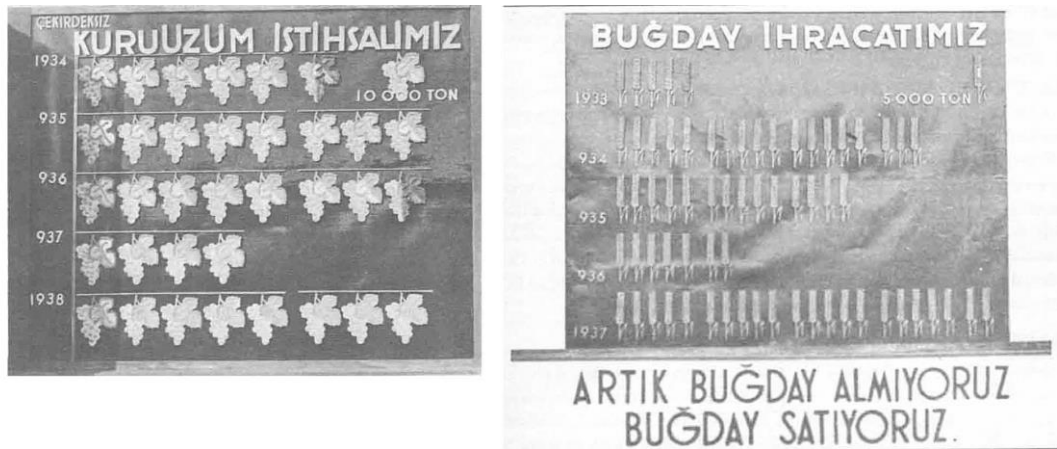
'...köylü kendi toprağını çok sever. Bu köylünün asıl belirgin vasfıdır....Onun içindir ki, bizim arzumuz her şeyden evvel çiftçiye toprak vermektir ve bunun kanunu gelmiştir... Arazisini ve tarlasını kendisi işletmeyerek oralarda ortaçağda olduğu gibi çalışan Türk köylülerini ev ve arazi sahibi yapmak maksadımızdır.' (Kuruç, 1987, s.61)

Bu adaletsiz durumun düzeltilmesi, tarımla ilgili yapılan çalışmaların en zoru olmuş ve tam anlamıyla 1945 yılına kadar çözülememiştir. Çünkü köylünün

topraklandırılması büyük çiftlik sahipleri ile köylü arasında yıllardan beri var olan ortakçı sisteminin ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki ağalıkların yıkılması demekti ki böyle bir girişimin karşısında, ülkenin ekonomisinde söz sahibi olan, büyük toprak sahipleri vardı. Hükümet çiftçilere toprak dağıtarak hem bu kesimin topraklarında çalışacak işgücünü ellerinden alıyor, hem de bölgelerinde sahip oldukları otoriteyi zayıflatıyordu. Bu tasarı TBMM'de çoğu zaten büyük toprak sahibi olan milletvekilince uzun süre engellendi. Zaman zaman nüfus hareketlerinden doğan ihtiyacı karşılamak, afet durumlarında köylünün yaralarını sarmak, işlenmemiş alanları ekonomiye kazandırmak gibi nedenlerle köylüler lehine toprak dağıtımları olmuşsa da, tartışma tam anlamıyla Atatürk döneminde çözümlenememiştir. 1936 yılında Atatürk bu konudaki özlemini 'toprak kanununun neticeye varmasını...beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin geçineceği, çalışacağı toprağa malik olması behemahal lazımdır.' sözleriyle dile getirmiştir.

Fakat yine de 1923-1944 yılları arasında devlet çeşitli nedenlerle 11-12 milyon dönüm arazi dağıtmıştır. Böylece küçük çapta da olsa kendi toprağını işleyen yatırımcı çiftçi kesimi oluşturulmuştur (Sencer, 1999, s.22).

Tüm bu çalışmalar otuzlara gelindiğinde kendini gösterdi. Örneğin 1927 yılında Anadolu'nun geniş topraklarında ki yıllık buğday üretimi sadece 1.333.000 tondur. Bu nedenle Türkiye 1924 yılında on iki milyon liralık, 1925 yılında ise on dokuz milyon liralık buğday ithal etmek zorunda kalmıştır. Fakat bu üretim eğitim ve destekle 1923 yılı ile 1932 yılı arasında %58 artarak 2.110.000 tona ulaştı ve 1930 yılında 5.500.000 liralık ihracat yapıldı.

Şekil 2.4 Ziraat Vekaleti'nin 1938 yılına ait tanıtım afişleri, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, 1999, 47,56

Tarımsal üretimdeki bu artış aslında her ne pahasına olursa olsun ulaşılması gereken bir sonuçu çünkü erken Cumhuriyet Türkiye'sinin tek üretim alanı ziraattı. Her ne kadar sanayileşme yeni Türkiye'nin geleceği olarak görülüyorsa da, tarım dışındaki diğer sektörlerin oluşturulabilmesi için özel sektörde ve devlette sermaye birikimi sağlanması gerekiyordu. Bunun tek yolu ise köylerde üretilenleri uluslararası pazara açabilmektir. 1927-1940 yılları arasında ise sanayileşmeyle çabalarıyla bir arada yürütülen bir tarım politikasının sonucunda, 1929 yılında baş gösteren 'dünya ekonomik buhranı'na rağmen, gelişim görüldü. Aynı zamanda bu dönemde köy nüfusunda da %20'lik bir artış oldu (Köymen, 1999, s.5-12).

2.2.2.2. Eğitim Çalışmaları

Cumhuriyetin kuruluş aşamasındaki tahmini ülke nüfusu on iki milyon beş yüz bindi. 1927 yılında yapılan ilk sayım sonuçlarına göre ise 13.648.000 olan toplam nüfusun yalnızca %24.2'si nüfusu on bini aşan kentsel yerleşimlerde yaşamaktaydı (Köymen, 1999, s.1). Bu verilere göre Türkiye'deki her dört kişiden üçü köyde yaşıyordu. Üstelik bu kesim ülke üretiminin yüzde yüze yakın kısmını gerçekleştiriyordu. Fakat köyler, rakamlardaki bu ağırlığını politik etkinlik olarak gösteremiyordu. Köylü uzun yıllar boyunca süren apolitik tavrını erken Cumhuriyet döneminde de devam ettirmişti. Oysa yeni Türk Devleti bir halk devleti olarak, rejimini halkın kendi kendini temsil etmesi sistemine dayandırıyordu. Bu nedenle halkın %75'inin temsil edilememesi düşünülemezdi. Cumhuriyet'in kırsal kesim için çizdiği tablo refah içinde ve bilgili, bilinçli ve yapılan devrimleri sahiplenmiş vatandaşlardan oluşuyordu. Bu Cumhuriyet Hükümeti için mutlaka başarılması gereken bir konuydu. Devletin yetkili ağızları her ortamda bunu vurguluyorlardı. Bu konuda Atatürk şöyle diyordu:

'İşe köyden ve mahalleden ve mahalle halkından yani kişiden başlıyoruz. Kişiler düşünür olmadıkça, hangi hakka sahip olduğunu anlamadıkça, kitleler istenilen yöne, herkes tarafından iyi veya kötü yönle yönlendirilebilirler.'

Fakat bilgisizlik ve güvensizlik, yıllar boyunca kemikleşmiş davranış yapısıyla birleşince köylü yeni elde ettiği seçme ve seçilme haklarını kullanamıyor, aşiret reisleri, din büyükleri gibi güvenini kazanmış kişilerce yönlendiriliyordu. Köylüye kendi hür ve bağımsız iradesini kazandırmak için Cumhuriyet Hükümeti bir yandan köyler üzerinde dinsel yolla etkisi olan örgütlenmelerin kanuni dayanaklarını kaldırırken (medeni kanunun kabulü, tarikatların kapatılması ve vakıfların idaresine

devletin el koyması, laikliğin anayasada yer alması), diğer yandan feodal oluşumları bozmak için köylüyü topraklandırdı. Kendi kendini temsil edecek bilinç düzeyine gelebilmesinin tek yolu ise eğitim ve öğretimden geçiyordu. Üstelik ‘memleketin asıl sahibi ve toplumumuzun esas unsuru’ olan köylü Atatürk’ün de bir konuşmasında belirttiği gibi ‘bugüne kadar bilgi ışığından yoksun bırakılmıştı’. Bu sebeple eğitim çok önemliydi. Üstelik köylünün ihtiyacı olan eğitim sadece formel bir eğitim değildi, halkın meslek edindirmeye, zirai bilgilendirmeye ve kültürel bir eğitime de ihtiyacı vardı. 22 Eylül 1924’de Atatürk bir konuşmasında şunları söylüyordu:

‘...en mühim, en esaslı nokta, eğitim meselesidir. Eğitimidir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, yüksek bir cemiyet halinde yaşatır, ya da bir milleti esaret ve sefaletle terk eder.’

Eğitimle ilgili ilk çalışmalar Yunan ordusunun Ankara’ya yaklaştığı, Sakarya Savaşı için hazırlandığımız bir ortamda Ankara’da toplanan Birinci Eğitim Kongresi’nde başlamıştı. 16-21 Temmuz 1921’de Ankara’da yapılan bu kongrenin Atatürk açılış konuşmasında milli eğitim programımızdan bahsederken, ‘eski devrin hurafelerinden ve fikri yapımızla hiçbir münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, gelebilen bütün etkilerden uzak ..’ diyerek milli eğitim politikasını belirliyordu. 3 mart 1924’de ise ‘Öğretimin Birliği Yasası’ çıkarılıyor ve zengin yoksul tüm çocukların eşit bir eğitim görmesi sağlanmak isteniyordu. Bunun için 1 ocak 1929 tarihinden itibaren Millet Mektepleri açılmaya başlandı ve bu tarih tüm yurttaki eğitim bayramı ilan edildi.

Cumhuriyet’in köylerde eğitim seferberliğinin gerçek başlangıcı, 1937 yılında, Maarif Vekili Saffet Arıkan zamanında başlatılan ‘Köy Eğitim Seferberliği’ ve ‘Teknik Eğitim Seferberliği’ çalışmalarıydı. Bu çalışmalar Köy Enstitüleri fikrinin de ilk aşamalarıydı. Askerliğini çavuş olarak yapmış köylülerden seçilen adaylar, sekiz ay süren eğitimden sonra köylerine gönderilerek üç yıllık eğitimli okul uygulamasının öğretmenleri oluyorlardı. 4. ve 5. sınıflar için ise daha büyük köylerdeki ilkokullara öğrenciler yönlendirilecekti. Böylece küçük köylere eğitim ulaştırılması sorununa çabuk ve alternatif bir çözüm bulunuyordu. Bu dönemde bazı köylerde açılan ‘Köy Eğitim Kursları’nda halka okuma yazma, meslek bilgileri de veriliyor, kurslarda başarılı olanlar arasında eğitimi sürdürmek üzere seçilen bir kısmı diğerlerine öğretmek için köylerine gönderiliyordu (**Perin, 1987, s.142**). Bu yeni öğretmenlerle ilgili dönemin kaynaklarında şöyle deniyordu; ‘Yeni öğretmen, devletin köy için düşündüklerini gerçekleştirmek, Köy Kanunu’nu tatbik etmek ve bir cümle ile Kemalist köyü yaratmak için cihazlanmış ve hazırlanmış olarak köye

gönderilmektedir'. Köy Eğitim Kursları'nın amacı şöyle belirtiliyordu; 'Cumhuriyet rejimini köylere kadar yaymak. Türk köylüsüne Cumhuriyet rejiminin bir yurttaşı olduğu bilincini vermek. Askeri seferberlik dönemlerinde eğitmenden yararlanmak. Köy çocuklarına ilkökul eğitimi vermek. Tarım Bakanlığı ile işbirliği yaparak köyde bilimsel tarıma geçilmesine öncülük etmek' (Çetin, 1999a, s.229).

Cumhuriyet'in ilk kurulduğu yıllarda köylerde hızlı bir imar çalışması vardı ve bunun büyük bir bölümünü okul yapımları oluşturuyordu. Bu yapımlar çoğu zaman devletçe verilen malzeme ve halkın çalışmasıyla yapılıyordu. ilk başta maarifçe belirlenen yerlerde az sayıda yapılabilen ve içinde okutacak öğrenci bulunamayan okullar daha sonra köylünün talebiyle her köye yapılmaya başlandı. 1937 ders yılının sonunda eğitimi değerlendirmek için il milli eğitim müdürünce Antalya Halkevi dergisine yazılan bir yazıda benzer bir konuyu anlatmaktadır.

'...Bir köy muhtarının beni görmek istediğini söylediler; çağırttım. Bilmem kim köylerindeki okul binası küçük ve eski olduğu için, öğretmenlerinin başka köye verileceğini söylemiş. Köylü telaşa düşmüş; Nafiadan plan temin etmişler, aralarında teşkilat yaparak işe başlamışlar. Benim köylerine kadar gitmem için, icap ederse otomobil bile tutacaklarını söylediler...Ertesi gün muhtarla beraber yola çıktık. Köye vardığım zaman gördüğüm sahne çok ulvi idi: okul yapısı yarıyı geçmişti. Ak sakallı ihtiyarlar, genç çocuklar ve kadınlar taş, kireç, kum taşıyorlardı. Bacağını harpte kaybetmiş bir malul gazi, elinde malası ile bir varlık halinde çalışıyor ve köylerindeki okulu kurtarmaya çalışıyorlardı. Köylerinde okulun kapanmayacağını, imkan olursa hatta bir öğretmen daha gönderileceğini kendilerine söylediğim zaman sevinç avazesi köyün meydanını doldurdu. Halbuki evvelce bu köyde bir okul açabilmek ve okula talebe bulabilmek için ne kadar zorluk çekildiğini, o günlere yetişenler anlatmaktadırlar.

İşte Cumhuriyet Türkiye'sinin Köylüsü! (Türk Akdeniz, 1938, s.3 vd.)

Cumhuriyet, köylüye eğitim ve öğretim götürmek için her yolu deniyordu. Bu çabaların en ilginç ve takdire değerlerinden biri de aşiret mektepleri idi. Farklı iklimlerde yaşayan bu aşiretler arasında Yörükler de vardı. Toroslar'da yaşayan yaklaşık beş bine kişiye yakın nüfusuyla bu çadır halkı, sabit bir yerleşime sahip olmadığı için onlara eğitim hiçbir dönemde götürülememişti. Bu sebeple 'her türlü teşkilattan mahrum kalmış ve cehaletin karanlığı içinde bırakılmıştı'. Fakat 1933 yılında bu göçebe halklar için açılan 'Yörük Mektepleri' ile o güne kadar unutulmuş Yörükler, 'Cumhuriyetimizin müşfik yardımlarına kavuşarak ...milli cemiyete şuurlu bir halde' topluma kazandırılmışlardır (Ali Rıza, 1934, s.337).

2.2.2.3. Kültürel Çalışmalar

Erken Cumhuriyet döneminde köylünün gelişimi için yoğun bir şekilde zirai ve formel eğitim çalışmaları yapıyordu. Fakat bunların her ikisi de yeterince hızlı ve kapsamlı değildi. Cumhuriyet'e ve inkılaplara sahip çıkacak bir gelecek nesil kadar onları anlayacak ve benimseyecek bir erişkin kuşağa da ihtiyaç vardı. Onlara modern yaşam benimsetilmez ise, inkılabın kentin dışına çıkamayacağı ve kökleşemeyeceği düşüncesi okul dışı eğitimin çıkış noktasını oluşturuyordu. Atatürk, 19 şubat 1932'de halkevlerinin açılışı için yaptığı konuşmasında 'en kuvvetli ders vasıtalarına ve yetişkin muallim ordularına malik olmak kafi değildir. Halkı yetiştirmek, halkı bir kitle haline getirmek için ayrıca bir milli halk mesaisinin tanzimini ihmal etmemelidir' diyordu.

Köylüye modern yaşama alışkanlıkları ve milli değerler kazandıracak, okul dışı kültürel eğitim çalışmalarına, dönemin bazı metinlerinde 'Halk Terbiyesi' de denilmekteydi. Bu çalışmalar 'memleketin, şive, mezhep ve medeniyet itibariyle birçok parçalara ayrılan zümrelerini bir içtimai vücut ve millet halinde yoğurma, fertlerin düşünüş, duyuş ve isteyişini bütün milletin mefkuresine uygun bir tarzda işleyerek ruhu yetiştirme' amacındaydı ve bunun için her fırsattan yararlanıyordu. Köy odalarına koyulan radyo, gezici sinema, yapılan konferans söyleşi ve sergiler, köylerde oynanmak için yazılmış küçük piyesler 'halkta ilerlemek ve medenileşmek hevesi uyandırmak ve bu hevesi daimileştirmek, halka kendi kendini yetiştirecek telkini yapmak ve halkı buna müsait kılmak' amacı güdüyordu (Zübeyr, 1934, s.152 vd.). Okul dışındaki bu eğitim köylüye 'yeniliği, iyiliği bir çocuğa ilaç içerir gibi değil, fakat minnetle kapışılan bir nimet gibi götürüp kabul ettirmek' şeklinde gerçekleştiriliyordu (Yen, 1937, s.8).

Bu amaçla 1929 yılında Türk Tayyare Cemiyeti tarafından köylere yönelik ilk gazete, 'Köylünün Gazetesi: Köylümüzün yükselmesi için on beş günde bir çıkar ve siyasetten başka her şeyden bahseder' başlığıyla çıkmaya başladı. 1928 Harf İnkılabı'nın ardından bu ve benzeri köye yönelik yayınlarda bir artış görüldü. Hikmet Şevki 1930 yılında Ayın Tarihi dergisine yazdığı yazısında 'yeni harflerden sonra; köylüyü alakadar edecek gazeteler, her şehrin, kasabanın benliğini canlandıran yazılar çıkarmalıyız. Yeni harfi ikmal ve itmam edecek inkılapta budur' diyordu. Cumhuriyet'in onuncu yılından itibaren ise köye özel 'Yurt Gazetesi' adlı bir gazete çıkarılmaya başlandı. Ayrıca, köylere gidecek gezici sinemalar için Berlin'den

projeksiyon makineleri getirtildi, köy odalarına koyulmak üzere radyolar satın alındı (**Çetin, 1999a, s.216**).

Okul dışı eğitimin örgütlü bir faaliyete dönüşmesi 19 şubat 1932 tarihinde kurulan Halkevleri ile gerçekleşti. Halkevleri açılışında konuşan dönemin başbakanı Recep Peker, kurumun amacını şu sözlerle anlatmıştı;

‘Biz, halkevlerinin samimi ve bütün Türk vatandaşlarını eşit onur mevkisinde gören düşünceyle kurulmuş çatıları altında toplamaya ve özenli bir kültür çalışması içinde milli birliği yükseltmeye azmetmiş bulunuyoruz...Bir ulusun yetişip geleceğe hazırlanması için klasik yöntemler ve kurumlar vardır. Fakat, çağdaş uluslar, milli bir varlık olarak örgütlenmek için okullarını yalnız yöntemler, düzenler altında çalıştırmayı yeterli bulmuyorlar...Bu yüzyılda uluslaşmak için, ulusça kitleleşmek için, okul öğretiminin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk eğitimi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak ilkesinin kurulması gerekmektedir...İzlediğimiz amaç, ulusu bilinçli, birbirini anlayan, seven, ideale bağlı bir halk kitlesi örgütlendirmektir.’

Halkevlerinin kuruluşuyla birlikte büyük bir ‘halk kültür devrimi’ başlıyordu. Kültür devrimi, halkevlerinin dokuz faaliyet kolunda çalışacak uzman ve gönüllülerle gerçekleştirilecekti. Bu dokuz şube, halkevlerinin fikir babalarından kendisi de bir köycü olan, Dr. Reşit Galip’in halkevlerinin açılışında yaptığı konuşmada, şöyle sıralanmıştır: 1-Dil, Edebiyat ve Tarih 2-Güzel sanatlar 3-Tiyatro 4-Kurslar 5-Sosyal Yardım 6-Halk Dershaneleri ve Kurslar 7-Kitaplık ve Yayın 8-Köycülük 9-Müzeler ve Sergiler (**Perin, 1987, s.90-93**).

Kurtuluş Savaşı sırasında kentli ve köylü sınıfların kaynaşmasıyla başlayan ve halkevlerinin amaçları arasında yerini aldıktan sonra resmileşen köycülük akımı kentli Türk aydını ile köylü arasındaki yabancılaşmayı gidermek, köy ve köy sorunlarına da ilgi duyan yeni bir aydın tipi yaratmak istiyordu.

Asırlar boyunca ‘zeytinyağı ve su gibi daima birbirinden ayrı tabakalar halinde duran şehirli ve köylü’ Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde asla bir millet olarak kaynaşmamıştı. Aralarındaki sınıf farklarından doğan kopukluk nedeniyle yıllarca birbirini anlamaktan ve hatta tanımaktan uzak yaşamıştı. Bu nedenle aydın kesim halktan apayrı bir grup haline gelmişti ve köylülerin düşünüş ve yaşayış tarzını anlamakta güçlük çekiyordu. Bu kopukluk Yakup Kadri’nin ‘Yaban’ adlı romanında da anlattığı gibi Türk aydınına kendini, Anadolu içinde kendini Hindistan’daki bir İngiliz misyoner kadar yabancı hissettiriyordu.

‘Gün geçtikçe daha iyi anlıyorum; Türk ‘entelektüel’i, Türk aydını, Türk ülkesi denilen bu engin ve eşsiz dünyanın içinde bir garip yalnız kişidir. Bir münzevi mi? Hayır. Bir acayip yaratık demeliyim. Öyle ya, bir insan tasavvur edin ki, hangi ırktan, ne cinsten olduğu belli değildir. Kendi vatani saydığı memleketin dibine doğru ilerledikçe, kendi kökünden uzaklaştığını hissediyor. Hissetmese bile etrafında hasıl olan boşluk, soğuk ve itici, acayip nebat olduğunu bildiriyor. Her memleketin köylüsüyle, okumuş yazmış arasında derin uçurum var mıdır? Bilmiyorum. Fakat okumuş bir İstanbul çocuğuyla, bir Anadolu köylüsü arasındaki fark bir Londralı İngiliz’le, bir Pencap’lı Hintli arasındaki farktan daha büyüktür.’

(Karaosmanoğlu, 2002, s.36)

Mustafa Kemal’e göre halkın bilgisiz kalmasında ve ülkenin çağı yakalayamamasında aydınların büyük sorumluluğu vardı ve yeni kurulan düzende eski yanlışların tekrarlanmaması için halkla aydın arasında ki kopukluğun giderilmesinin önemli bir adım olacağını düşünüyordu. Bu amaçla bir demecinde şöyle diyordu;

‘Aydın sınıfla halkın zihniyeti arasında tabii bir uyum olması lazımdır. Yani aydınların halka telkin edeceği düşünceler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalıdır. Aydınlarımız arasında çok düşünceler vardır ki, inceleme ve araştırmalarımıza temel olarak, çoğunlukla kendi memleketimizi, kendi tarihimizi, kendi geleneklerimizi, kendi özelliklerimizi ve ihtiyaçlarımızı almalıyız. Aydınlarımız, belki bütün dünyayı, öteki milletleri tanır, lakin kendimizi, bizi bilmezler.’

Halkevlerinin kuruluşu Türk aydını köyde çalışmaya yönlendiriyordu. Balkanlardan devam eden göçler ve ekonomik kalkınmanın da köye olan sıkı bağlantıları ile köyler oldukça popüler bir konuydu. Gazete ve dergilerde sürekli tartışılıyor, köy marşları köy şiirleri yazılıyor, Türk köyü ülke gündemini oluşturuyordu. Halk evlerinin köycülük kolları haftada bir civar köylere gidiyor, onların sorunlarını dinleyip çözüm bulmaya çalışıyorlardı. Düzenlenen mektup ve dilekçe günleriyle okuma yazma bilmeyen halkın devlet dairelerindeki işlerine yardımcı olunuyordu. Bu geziler sırasında partinin görevlendirdiği doktorlar ve dış hekimleri sağlık kontrolleri yapıyor ve ilaç dağıtıyor, seyyar kitaplıklar ve gezici sinemalar ile sağlık, tarım vb. konularda halk bilgilendiriliyor, seyyar sahnelerde köylüye yönelik eğitici temsiller veriliyordu. Köy gezilerinde ağaç dikme faaliyetleri ve güreş, cirit gibi spor faaliyetleri de düzenleniyordu. Bu geziler sırasında yerel türküler plaklara kaydediliyor, maniler ve koşmalar not alınıyordu. Edinilen tüm bilgiler halkevi dergilerinde yayınlanıyordu. Bütün bu çalışmalar şehirdeki Türk aydınında köy

ilgisini arttırmıştı. Bu ‘ilgi’ aslında halkçılığın köye ve köy sorunlarına yönelen bir türüydü.

Dönemin en ünlü köycülük uzmanı Nusret Kemal Köymen’e göre köycülük, ‘köyü ve köylüyü sevmek onun ruhundaki kıymetleri aramak, meydana çıkarmak ve geliştirmek, köylerin uygarlık düzeyini yükseltmek ve onları ulusal varlık içinde örgütlemek ülküsü’ idi ve ancak bir ilim hatta bir din sevgisiyle yapılsa başarılabilirdi. Bu sevgiye sahip idealist köycüleri Nusret Kemal köy rehberi ve köy misyoneri olarak adlandırıyordu (**Köymen, 1934a, s.19 vd.**).

Halkevi köycülüğü köy sorunlarına yaklaşımın yeni bir aşamasıdır. Halkevlerinin kurulmasıyla kentliyle, köylünün bir çatı altında toplanabileceği ve böylelikle hem kentli de köy bilgisinin geliştirileceği hem de köyde modern sosyal hayatın başlangıcı yapılabileceği umulmuştur. Halkevleri köylerin birçok yeniliği ilk kez görüp benimsediği yerler olmuştur.

Okul harici bu eğitimin yapıldığı bir diğer yerde kışlalardır. Köylünün eğitimi açısından askerlik dönemi önemli bir fırsattır.

‘Köylerimizin canlı elmasları kışlaya geliyorlar. Onları daha parlak ve daha müfit hale sokmak ve köylerine her türlü pastan kurtarılmış bir halde göndermek kışlanın en mühim ve en büyük işlerinden bir değil midir?’ (**Malik, 1933, s.238**)

Askerlik dönemi birçok köy çocuğunun köyü dışında ülkesiyle tanıştığı ilk zamandır. Burada devlet imkanlarıyla okuma yazma da öğretilmiştir. Uzun ve mecburi bir askerlik döneminde eğitimden geçirilen köylülerden bir kısmı daha sonra eğitimli köy okulu projesiyle eğitimci olarak köylerine dönmüşlerdir.

2.3. İnönü Dönemi Köycülük Çalışmaları

2.3.1. Genel Durum

Türkiye Cumhuriyeti 1938 yılında Atatürk’ün ölümüyle büyük bir kayıp yaşanmıştı. Çünkü Atatürk, Türk halkı için, zor koşullar altında mucizevi şekilde gerçekleşen bir kurtuluşun ve yaşanan bütün sorunlara rağmen yaratılmaya çalışılan büyük ve güçlü Türkiye Cumhuriyeti hedefinin başarılabileceğine olan inancın temsilcisi, olağanüstü bir kişilikti. Ülkede gerçekleşen birçok yenilik halkın gaziye olan inancıyla başarılmıştı.

O'nun ölümü, şahsında temsil ettiği modernleşme ve yeni bir ülke yaratma çabasıyla dolu deneysel bir dönemin sona erdiği şeklinde anlaşılmamalıdır.

Üstelik oldukça şanssız bir şekilde daha Lozan Antlaşması'nın ticari kısmının koyduğu gümrük problemleri henüz halledilmiş, sanayileşme yeni yeni başlamıştı. Liberal ekonomi denemeleri ve devletçilik arasında geçiş dönemi yaşanıyor ve piyasalar ve ekonomik dengeler henüz yerine oturtulamamıştı. Yeni ekonomi politikası henüz deneme aşamasındayken önce 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonra da İkinci Dünya Savaşı patlak verdi. Bu sorunların ekonomi üzerinde yaptığı etkiler, uygulanan sıkı devletçilik politikaları içte ve dışta yaşanan huzursuzluklar bu dönemi ilerlemeye oldukça elverişsiz hale getiriyordu. Fakat bütün bunlara rağmen ülkenin sınırlı kaynaklarıyla eğitim ve kültür alanlarına yatırım yapılmaya ve modern Türkiye Cumhuriyeti yaratma çalışmalarına devam edildi.

2.3.2. Yapılan Çalışmalar

2.3.2.1. Ekonomik Çalışmalar

İnönü döneminin ekonomik durumu incelendiğinde, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ortaya çıkan koşulların yarattığı olumsuz ortam görülür. Sanayileşme süreci devletçilikle ve 1929 yılından sonra başlatılan gümrük uygulamalarıyla desteklenmiş, tarımsal üretimden elde edilen sermaye birikim bu yönde kullanılmış olsa da İkinci Dünya Savaşı başladığında, Türkiye hala bir tarım ülkesi olma özelliğini koruyordu. 1939 yılında ülke nüfusunun % 75,6'sı tarımla uğraşmaktaydı. Henüz sanayileşmesini sağlayamamış ve bütün birikimlerini de yeni yatırımlarda değerlendirmiş olan devlet, bu koşullar altında İkinci Dünya Savaşı'nın bütün ekonomik yükünü halka yansıtmak zorunda kalacaktı. Bundan en çok etkilenen de nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylü kesim olacaktı.

İnönü yönetimi, savaşa girilmemesine rağmen, olabilecek sorunlar için önlem niteliğindeki uygulamalarla savaş dönemi boyunca ülkeyi sıkı bir devletçilikle yönetti. Bu tedbirlerin başında 18 ocak 1940'da kabul edilen Milli Korunma Kanunu geliyordu. Bu kanun hükümete, ekonomiye etkin bir biçimde müdahale edebilme yetkisini veriyordu. Bu yasaya dayanılarak çıkartılan kararnameler, savaş yıllarındaki ekonomi politikalarının temelini oluşturmuştu. Bu yasayla devletin köylüye getirdiği yükümlülükler, Şevket Pamuk tarafından şöyle gruplandırılmıştır;

1. Emek yükümlölükleri
2. Para olarak vergilendirme
3. tarımsal ürüne el koyma

Emek yükümlölüklerinin başında ordunun hazır tutulması geliyordu. 1940'ların başında ülke nüfusunun on sekiz milyon olduğu bir dönemde savaş kaygısıyla bir milyon kişi silah altına alınmıştı. Bunların dörtte üçün köyden alınan, sağlıklı genç erkeklerdi. Bu, makineleşmenin henüz sağlanamadığı ve tarımın emeğe dayalı olduğu göz önüne alındığında, iş gücünün yarıya yakın bir kısmının köylünün elinden alınması anlamına geliyordu. Ayrıca kırsal nüfusa, yol yapımlarında çalışma ve kömür madenlerinde ücretli işçi olarak çalışma zorunlulukları da getirildi **(Pamuk, 1999, s.57-61)**.

Savaş yılları boyunca köylüden, arazi vergisi, hayvan vergisi ve yol vergisi adı altında üç vergi toplanıyordu. Bunlar üretimi azalan köylüye oldukça ağır gelmişti. Ama köylünün en çok etkilendiği tedbir, ordunun ve şehirlerin ihtiyacını karşılamak ve savaş dolayısıyla tarımsal ürünlerde gerçekleşmesi beklenen spekülative fiyatların artışlarını önlemek için uygulanan devletçi tedbirlerdi. Bu tedbirlerle devlet, köylünün ürününün bir kısmını kendi belirlediği taban fiyatlardan alıyor ve depoluyordu.

Bu uygulama, aslında, köylünün ürününün değerinin altında satılmasını önlemek için barış zamanında başlatılmış bir çalışmaydı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında sanayi tesislerinin büyük ölçüde yok olması dünyanın pek çok ülkesinde tarıma yönelmeyi zorunlu kılmış ve tarımsal üretimin hızla artması sonucu üretici ülkelerde özellikle buğday stokları büyük ölçüde çoğalmıştı. Buğday stoklarındaki bu artış dış piyasada rekabete, fiyatların düşmesine ve bunlardan kaynaklanan büyük krizlere neden olmuş, özellikle 1929 yılından sonra Türkiye dahil birçok ülkede buğday fiyatları hızla düşmeye başlamıştı.

Krizin giderek büyümesi üreticileri zor duruma düşürünce, hükümet belirli bir taban fiyatıyla bazı yerlerde buğday satın alınmasını gerekli buldu ve 10.07.1932 tarihinde yürürlüğe giren 2056 sayılı kanunla da Ziraat Bankası'nı bu işle görevlendirdi. Bu amaçla 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi ve fiyat murakabe komisyonları kuruldu. Ülkenin çeşitli yerlerinde silolar inşa edildi. Savaş döneminde kurulan halk dağıtım birlikleri ve iâşe teşkilatları ile birlikte çalışan Toprak Mahsulleri Ofisi

geçici olarak benzin, otomobil lastiği, et kavurması, margarin ve hatta kahve gibi maddelerin tedarik ve dağıtımını da yürütmüştür (**Pamuk, 1986, s.23-28**).

2.3.2.2. Eğitim Alanındaki Çalışmalar

40'lı yıllar, ikinci dünya savaşının etkisiyle ve Atatürk'ün ölümüyle Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki umut ve inanç dolu dönemin yerini daha gerçekçi fakat halen umutlu bir başka reformist döneme bıraktığı yıllardı. Ekonomik alanda yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen bu dönemde Cumhuriyet'in eğitim alanında köylerde başlattığı çalışmalara ara verilmedi. Hatta devlet, köy eğitimine yeni bir bakış açısı getiren 'köy enstitüleri' çalışmasına dönemin kısıtlı bütçesinden milyonlarca lira ayrılmaya devam etti.

Aslında bu projenin başlangıcı, 1935 yılında İsmail Hakkı Tonguç'un ilköğretim genel müdürlüğü görevine getirilmesiyle ortaya çıkmıştı. Bu dönemde Tonguç eğitim ve eğitmen yetiştirme konusunda çevirileri ve kitapları olan bir aydın, aynı zamanda Gazi Eğitim Enstitüsü'nün yöneticisiydi. Eğitim konusundaki idealist ve araştırmacı kişiliği nedeniyle bu göreve getirilmişti. Göreve başlar başlamaz, ülkenin ilköğretim gerçeği ve gereksinimleri konusunda bakana bir 'muhtıra' sundu (**Türkoğlu, 1997, s.110-123**).

Bu bildirinin en etkileyici bölümü, köylerin klasik eğitim yöntemleriyle başarıya ulaştırılamayacağı, köye özgü yeni bir sistemin getirilmesi gerektiği saptamasının yapıldığı kısımdıⁱⁱⁱ. Nitekim bir süredir uygulanan eğitim sisteminin köylerde sonuç vermemesi ve klasik yöntemle yetişen öğretmenlerin köylere gitmemesi, gidenlerin başarısız olarak geri dönmeleri gibi sorunlar çeşitli ortamlarda zaten tartışılmakta ve dile getirilmekteydi. Darülfünun'un psikoloji hocalarından Ali Haydar Bey 1924 yılında verdiği bir konferansta bu konuya değiniyor, köy ve şehir çocuklarının yetiştikleri ortamların farklılığından dolayı şehirde yetişen kişilerin köyde öğretmenlik yapamayacağını söylüyordu (**Çetin, 1999a, s.216**).

Tonguç, bu konudaki saptamalarını yansıttığı 'Canlandırılacak Köy' adlı kitabında şöyle der:

ⁱⁱⁱ Bu bildiri hakkında F. Kirby, ne ülkeye çağırılan yabancıların Türkiye için verdiği raporlarda, ne de kendi ülkeleri için verdikleri raporlarda ya da Birleşmiş Milletler'in hazırladığı raporlar içinde bu değerlerde bir rapora rastlamadığını belirtiyordu. (bkz. Kirby, F., 'Türkiye'de Köy Enstitüleri', İmece yayınları, Ankara 1962)

‘Köyleri yeşillikler içinde, kuş cıvıltıları, su şırıltıları, türkü ve kaval seslerinin geldiği, çeşme başlarında güzel kızların olduğu gibi düşleyerek giden romantik köycüler, hayallerini orada göremeyince köye küsüp geri geldiler, bir daha dönmediler. Bunların bir çoğu öğretmendi.’

Tüm bu eleştiriler ve öneriler 1937 yılında Eğitimli Köy Okulları denemesiyle hayata geçirildi. Köye yönelik bu özgün bir çalışma, başarılı olunca 1939 yılında ilk kez toplanan Milli Eğitim Şurası’nda öneri olarak kabul gördü. Böylece bir düzenleme ile kapsamı ve amaçları ‘...öğretmensiz bulunan otuz beş bin Türk köyüne öğretmen, eğitmen, demirci, dülgere, yapıcı, kooperatifçi ve tarımsal kültürü ileri adam yetiştirmek... Bu insanın nitelikleri şunlar olacaktır: Türk köylüsü olmak, köyde doğmak, büyümek, köy okulunda okumuş üstün zekalı olmak. Ve bu kurumdan çıktıktan sonra, mutlaka köyde, köy için, köylüler için çalışmak...’ olarak genişletilen Köy Eğitim Kursları ve Köy Öğretmen Okulları bir yıllık bir denemeden sonra Köy Enstitüleri’ne dönüştürüldü (Türkoğlu, 1999, s.222/Perin, 1987, s.).

Şekil 2.5 Köy Enstitüleri’nde uygulamalı eğitim, inşaat, doğrama, arıcılık ve çiftçilik dersleri 75 Yılda Köylerden Şehirlere, 1999,208,221,222,224

Bu çalışma ile ‘o güne değin şehirlerin bile görmediği nitelikte bir eğitim, binlerce köy çocuğuna yöneldi’ (Baykurt, 1999, s.202). Bu eğitim klasik bilgilerden, uygulamalı meslek edindirme derslerine kadar geniş bir alanı kapsıyordu. Ayrıca, aynı dönemde yüzlerce dünya klasiği hızlı bir çeviri seferberliğiyle Türkçe’ye kazandırıldı.

Uygulamanın yapıldığı 1940-1946 yılları arasında Köy Enstitüleri’nden 17.000 köy çocuğu mezun oldu. 1937-1947 yılları arasında eğitimli okul sayısı 6533, bu

okullarda öğrenim gören öğrenci sayısı ise 214.000'e ulaşmıştı. Eğer devam etmiş olsaydı, 1956 yılında ülkedeki herkes ilköğretimden geçmiş olacak ve üç yıllık yatılı-yatısız bölge okullarının da zorunlu eğitim kapsamına alınmasıyla 1959 yılında sekiz yıllık eğitime geçilmiş olacaktı (Türkoğlu, 1999, s.223).

Kısa uygulama süreci nedeniyle köyler üzerindeki etkisi gözlenememiş olmasına rağmen köy enstitüleri bir başka alanda başarılı oldu. Köy Enstitüleri ile o güne kadar ortaöğretim olanağı bulamayan köy çocuklarından bazıları yüksek öğrenim de yaparak daha sonraki yıllarda 'köylü aydınlar' olarak anılan bir grubu oluşturdular. Böylece köyün sesi ülke gündemine köycülük yapan şehirlilerin değil bizzat köylünün ağzından ulaşmaya başladı (Türkoğlu, 1997, s.541-550).

2.3.2.3. Kültürel Çalışmalar

1940'lı yıllardaki kültürel çalışmalar otuzların devamı olarak görülebilir. Bu dönemde yine halk kültür devriminde halkevleri ön plandadır. Fakat artık daha da kökleşen ve faaliyetlerini düzenleyen halkevleri, sadece köycülük kollarıyla değil halka yerinden ulaşmaya karar vermişti. Cumhuriyet Halk Fırkası, beşinci kurultayında alınan bir kararla halkodalarının açılmasını kabul etti. Halkevlerinin köylerdeki şubeleri olarak düşünülen bu odaların çalışmaları, ağustos 1939'da yayınlanan talimatnameyle şöyle belirlenmişti:

- 'a-)Temiz bir toplantı ve konuşma yeri olmak (Çay, kahve vb. içilebilir. Her türlü alkollü içki yasaktır.)
- b-)Bağlı olduğu parti teşkilatının uygun gördüğü gazete ve dergileri bulunduracak bir okuma merkezi haline gelmek
- c-)Halkı ilgilendiren faydalı mevzular üzerine konuşmaların yapılacağı bir muhit olmak
- d-)Halkodalarında belli günlerde, halk türküleri söylenir. Muhitte saz şairleri varsa onlar dinlenir. Radyo varsa bundan, olmadığı takdirde gramofondan istifade edilir. Düğünler düzenlenir
- e-)Yerli raks teşvik olunur.
- f-)Karagöz, kukla gibi oyunlardan ve bu odalar için yazılmış piyeslerden istifade olunur.
- g-)Güreş, cirit gibi oyunlar, avcılık, binicilik gibi sporlar teşvik ve tertip olunur.
- h-)Ulusal bayramlarda diğer törenler bütün imkanlardan faydalanarak coşkunlukla kutlanır.
- ı-)Mahalin fakir hastalarıyla ilgilenilir.' (Ülkü, 1939, 78 vd.)

Bu çalışma başlıklarından da görüldüğü gibi halkodalarının amacı köyde, merkezinde bu odaların bulunduğu, etkin bir sosyal hayat yaratmaktır. Böylece köylü seveceği ve hoşlanacağı bir ortamda, kenttekine benzer bir kültür oluşturacaktı. Halkodaları, bir yandan milli kültürün öğeleri olan türküler, aşıklar, karagöz, güreş gibi faaliyetleri desteklerken, diğer yandan resmi nikah yapanların düğünlerini halkodasında yapmak benzeri faaliyetlerle köye modern alışkanlıklar getirmeye ve Cumhuriyet'in yeni yasalarını sevdirmeye çalışıyordu. Aynı zamanda halkodalarında ilköğrenim yaşı geçmiş köylülere eğitim de veriliyordu.

1940'larda 30'lu yıllardan farklı olarak, sosyoloji alanında yapılan köy ve kırsal yapı çalışmaları önem kazanmaya başladı. Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ndeki bir grup sosyal bilimci 'Yurt ve Dünya Dergisi'ni çıkarmaya başladı. Sosyal bilimcilerin köye ilgi duymaya başlaması, köylerdeki toplumsal yaşamın önem kazandığı yeni bir dönemin işaretiydi.

3. KÖY YAPICILIĞI (MİMARLIĞI) ÇALIŞMALARI

3.1. Cumhuriyet Öncesi Yapılan Çalışmalar

3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Köy Yapıcılığı Çalışmalarının Nedenleri

19. yüzyılda, ortaya çıkan özgürlük, demokrasi, cumhuriyetçilik, milliyetçilik gibi görüşler bir yandan halkın yönetimde daha çok söz sahibi olması ile yeni bir düzenin kurulmasına neden olurken, diğer yandan, Osmanlı İmparatorluğu gibi çok uluslu topluluklarda çözülmeyi başlatarak eski düzenin çöküşünü sağlıyordu. Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarında yaşayan topluluklar bu gelişmelerden etkilenmeye başladılar. Bu toplumlar milliyet bilinçleri geliştikçe ayaklanıyor ve toprak alarak ayrılıyordu.

Yaşanan gelişmeler, 400 yıl boyunca iskan politikasıyla bu bölgelere yerleştirilen Türk grupların göçe zorlanmasıyla sonuçlandı. İmparatorluk Viyana'a kadar gidip durakladığından ve ondan sonra da gerilemeye başladığından beri, anayurda doğru Türklerin göçü başlamıştı. Fetih devrinde Balkanlara doğru yönelmiş olan Türk göçü, 300 yıl sonra tersine dönmüştü. Bilinçli bir şekilde Türklerin balkanlardan çıkartılması, beraberinde büyük bir vahşeti de getiriyordu. Bu katliamlardan kaçış, her savaştan sonra daha da hızlanmaktaydı. Balkan Savaşı'ndan on yıl sonra, Türk ordularının İzmir'i kurtarması ile Kurtuluş Savaşı'nın son bulduğu günün ertesinde, savaş alanını dolaşmakta olan Falih Rıfkı Atay göç konusunda şunları yazacaktı:

‘Eski saltanat serhatleriyle Meriç ve Çatalca arasında yanan Türk köylerinin hesabını kim biliyor, satırdan geçen Türk kurbanlarını adedi kimin hatırındadır? Bizimle harp eden Hristiyan kavimler kaybettiğimiz topraklarda yalnız Türk hakimiyetine değil, Türk milletine nihayet vermek istemişlerdir. Tuna Türklüğünden ne kaldı? Teselya buna şahit değil midir? Hala Sırbistan içlerinden İstanbul rıhtımına muhacir akıyor, niçin?

.. Avrupa'daki ülkelerimizi istila eden küçük, büyük bütün devletler aynı usulü tuttular. Sulh, ordular arasında harbe nihayet verdi, fakat cinayet, Türk köyünden ve köylüsünden eser kalmayınca kadar devam etti. Bir asırdan fazladır Tuna'dan Marmara'ya doğru fasılasız bir göç seli akıyor.Şimdi ben, İzmir'in ara sıra ölü kokuları esen bir köşesinde şu satırları yazdığım esnada Makedonya ve Balkan Türkleri yine cinayetle boğuşuyor. Dünyada hangi facia, Avrupa Türklerinin macerası kadar uzun ve acıklı olmuştur? Bütün bir asır, o büyük

Türk vatanının yangın alevleriyle aydınlık ve kökleri toprağın yedi kat dibinden sökülün Türk unsurunun lanet ve imdat sesleriyle doludur.’

3.1.2. Yapılan Çalışmalar

1829'da Balkanlarda yeni devletlerin bağımsızlıklarını kazandıkları sıralarda yeni bir göç dalgası daha ortalığı kaplamıştı. Gelenlerin düzenli bir şekilde iskan edilememesi yüzünden, göçler zor ve sancılı oluyordu. Göçmenlerin sayısı da doğru kaydedilemiyordu. 1829'larda Kırım'dan göçe zorlananlarla birlikte Balkan göçmenlerinin sayısının ortalama 300.000'i bulunduğuyordu. 1866 Girit'in kaybedilmesi ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, bu göçü oldukça arttırmıştı. Göç olaylarının doruk noktası 1912-1913 Balkan Savaşı olmuştu. Bu savaş, Balkanlarda kalan son Türkleri de yerinden etmişti. Osmanlı resmi kaynaklarına göre, sadece 1912-1913 Balkan Savaşı nedeniyle yurtlarını terk eden ve Türkiye'ye kaçan göçmenlerin sayısı 77.000 kişidir. Bazı belgelere göre ise, Balkan Savaşı'ndan sonraki 5 yıl içinde, 1913-1918 yılları arasında, 237.000 kişi daha göçmen olarak yurda sığınmıştır (B. Larousse, s.4658).

Cemal Kutay, o günlerin sefalet manzaralarını bizzat gözlemleyen bir yabancı yazardan şunları aktarır:

‘İstanbul, Rumeli'nden kopup gelen muhacirlerle dolu idi. Dünyanın az yerinde, hicretin böylesine faciaları beraberinde taşıyabildiğini söylemekte asla abartma yoktur. Gelenler arasında aile fertleri tam olanlar denebilir ki yoktu. Ya, kudurmuş bir intikamın süngülerine hedef olmuşlar, yahut salgın hastalıklardan, bilhassa yedi saatlik ıstıraplı bir iniltiden sonra öldüren koleraya kurban gitmişler veya yanan evlerinin içinde kemik yığını haline gelmişler, en mesut ihtimal olarak da, başka bir muhacir kafilesi içinde kaybolmuşlardı.

İstanbul'un camileri, mescitleri, medreseleri ve bunlara sığamayanlar da, şehrin her tarafında sık sık rastlanan yangın harabelerine sığınmışlardı. Kızılay'ın yetersiz yardımlarına, şehrin bilhassa orta sınıf, yani bizim tabirimizle burjuvazi diyebileceğimiz kesimin eklenen yardımlarıyla, şanslı olanlar biraz ekmek edinebiliyorlardı.

Hükümet için bunların yerleştirilmesi, başarısız büyük bir görev halinde idi. Türk yetkililere başta Amerika olarak dünya milletlerine başvuruyu önerdim. Yetkililer öyle bir şaşkınlık içinde idiler ki, ertesi gün ne olabileceğini tahmin edemeyecek bir güvensizliğe kapılmışlardı.’ (Kutay, 1974, s.105)

Böyle bir karmaşık ortam içinde hükümet göç edenlerin iskan edilmesi için bazı komisyonlar kurmuştu. Balkanlardan gelen göçmenler İstanbul, Bursa, Çanakkale

gibi Marmara bölgesi şehirlerine yerleştirildiler. Kentlere yerleştirilen bu kişiler için daha sonra yapılan mevzi planlarla yeni mahalleler oluşturuldu. Çoğunlukla ızgara planlı bu oluşumlar halen şehir dokusu içinde korunmaktadır.

Benzer bir göç dalgasıyla ,1877-1878'de Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki yenilgi sonrası gelenlerin, bir kısmı ise Fırka-ı İslahiye hareketi sırasında Çukurova'da iskan edilmişti. Bir kısmı Doğu Karadeniz'e yerleştirilmiş, kalanlar ise İstanbul'a getirilmişti. İstanbul'a gelenlerin Beşiktaş'ın üst kesimlerinde iskan edilmeleriyle oluşturulan göçmen mahalleleri bugün, Dikilitaş semtine dönüşmüştür. Onu 20. yy başında Balmumcu Çiftliği'nin bir bölümünün iskana açılmasıyla oluşan Balmumcu Mahallesi izlemiştir.

1866'da Girit'in kaybedilmesiyle gelen göçmenler ise Ege ve Akdeniz kıyılarında iskan edilmişti. Abdülhamit döneminde gelen ve yerleştirmeleri için subaşılar dağıtılan bu insanlar için yapılmış bazı köy örneklerinin kaybolmaya yüz tutmuş izlerine halen rastlanmaktadır. Bunlardan bazıları bugün ünlü birer turizm kentine dönüşmüştür.

Bu dönemde göçmen yerleşmeleriyle eş zamanlı bir başka iskan hareketi dikkati çeker. 1866 yılında Çukurova ve civar bölgesinin düzenini sağlamak üzere büyük bir askeri birlik kurulmuştur. Fırka-i İslahiye adındaki bu ordu, sorun yaratan derebeyleri ve eşkıyaları bastırmak ve Halep yolunun güvenliğini sağlamak için bölgede bir dizi askeri müdahale ve iskan çalışması yapmıştır. Bu çalışmalar, Osmanlı'nın son vak'a-nüvislerinden Cevdet Paşa'nın, Abdülhamit'e sunduğu Maruzat adlı gezi raporlarının Fırka-i İslahiye Hareketi'ne ayrılan dördüncüsünde detaylı olarak anlatılmaktadır. Buna göre, çalışmalar kapsamında önce Maraş'ı Amik ovasına bağlayan yol üzerindeki bir geçide otuz hanelik bir derbent köyü inşa edilmiş ve civar köylerden getirilen birkaç göçebe aile burada iskan edilmişti. Daha sonra aynı yöntemle birkaç yüz hanelik Hassa kazası, İslahiye kazası, Osmaniye kazası, kadirli kazası kurulmuş ve bunlardan bazıları mevcut kazalarla birleştirilerek Cebelibereket ve Kozan sancakları düzenlenmiştir. Cevdet Paşa, bu olayı şu sözlerle anlatmıştır;

'Bu askeri hareket Kozanoğlu gibi devlet emirlerini asla tanımayan, Gavur Dağlılar gibi eşkıyalığı geçim sayan, göçebe aşiretler gibi gasp ve sirkati maharet telaki eden, bunca halk neticede devlete asker ve vergi veren vatandaş haline geldi.' (Selen, 1955, s.91)

Dönemin köylerle ilgilenen ve köycülük çalışmaları gerçekleştiren ikinci kurumu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir yan kuruluşu olan Türk Ocakları'dır. Türk Ocakları'nın köylerin koşullarının iyileştirilmesi kapsamında köylerde okul ve hastane gibi yapıları inşa ettirdiği bilinmektedir.

Bu konuda çalışan bir diğer kuruluş ise Köycüler Cemiyeti idi. Köycüler Cemiyeti'nin kurucu üyelerinden ve Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminin etkin köycü fikir adamlarından Dr. Reşit Galip ve birkaç arkadaşının ortaya attığı 'Örnek Köy' kurma önerisi Cumhuriyet dönemindeki örnek köyler ile benzerlik taşımasa da yerleşim boyutunda bir köycülük çalışmasının gerekliliğinin fark edilmiş olması açısından önemlidir. Özünde tarımsal bir komün hayatı öneren projeye göre, köycülerin aralarında toplayacakları ortak sermaye ile her türlü tarımsal üretimin yapılabileceği verimli bir arazi alınarak örnek köy kurulacaktı. Köydeki tüm faaliyetler köycüler arasında işbölümü ile gerçekleştirilirken, ortak kasanın yönetimi tüm köy halkı tarafından seçilecek köy ihtiyar heyeti tarafından gerçekleştirilecekti.

Köyün yönetimi ise yine seçimle belirlenen Köy idare heyet tarafından gerçekleştirilecekti. Fakat bu proje, köycülüğün temel ilkesinin köylünün içinde çalışmak olduğu gerekçesiyle, genel merkez tarafından reddedilince uygulanma fırsatı bulamadı. Köycüler arasında yoğun tartışmalara neden olan örnek köylerin kurulması meselesi bir süre sonra basına da yansdı ve taraftar buldu. Vakit Gazetesi'nde, 9 ekim 1929 tarihinde 'Anadolu ortasında yeni bir mamure' başlıklı yazıda, örnek köyler projesi okuyucuya tanıtılırken 'yeni köy her nokta-i nazardan Anadolu için bir numune olacaktır...Köycülerin yeni köyü, Anadolu için yeni bir hayatın mukaddimesi (başlangıcı) olacaktır' sözleriyle övülüyordu.

İzmir merkezli bir kuruluş olan Köycüler Cemiyeti'nin köycüleri, 1920 yılında Yunan işgalinin başlaması sonucu dağıldılar ve Kuva-i Milliye hareketine katıldılar. Savaş sonrasında bu köycülerden sağ kalabilenler, öncü fikirlerine Cumhuriyet'in yenilikçi kadrolarında yer bularak, örnek köy yapma düşünü uygulamaya taşımayı başardılar (Üstel, 1989, s.12-14, Çetin, 1999a, s.213/Çetin, 1999b, s.232).

3.2. Atatürk Döneminde Yapılan Çalışmalar

3.2.1. Atatürk Dönemi Köy Yapıcılığı Çalışmalarının Nedenleri

Cumhuriyetin ilk yıllarında iskan çalışmalarının nedenleri incelendiğinde karşımıza çıkan en belirgin etken, savaşın kaçınılmaz sonuçları olan yıkımlar ve göçlerdir. Kentlerde de var olan fakat daha çok kırsal kesimde dikkati çeken konut sıkıntısı acilen yeni köyler kurmayı ve tamir edilebilecek durumdakileri ise onarmayı gerektirmişti. Mübadilleri yerleştirme problemi çözüldükçe köylerin niteliğini arttırıcı yeni yapı faaliyetleri başladı. Daha sonraki yıllarda, köy yapıcılığı çalışmaları Cumhuriyet'in ideallerine uygun bir halk yaratmak amaçlı kamusal binalar üzerine yoğunlaştı.

İstiklal Savaşı'nın bitmesiyle birlikte Anadolu özellikle de Ege bölgesi afet sonrasına benzer bir tablo çiziyordu. Yunan ordusu tarafından yakılan köyler, kaçan Rumlar ve onların topraklarına yerleşmek için doğudan gelenler oldukça hareketli ama bir o kadar da karışık bir ortam oluşturunuyordu. Savaştan henüz çıkmış olan devletin, bunları düzenleyecek kurumları ve otoritesi yoktu.

Yunanlıların İzmir'i kaybetmeleriyle bu bölgelerde yaşayan ve Yunan ordusuna destek vermiş birçok Rum ailenin önce Ege ve Marmara bölgesini sonrada Trakya ve Karadeniz kentlerini boşaltması, bunların Yunanistan'daki Türklerin yerlerine yerleşerek onları göçe zorlaması ve kışın gelmesiyle olaylar her iki ülkenin halkını da mağdur durumda bırakınca konu Lozan antlaşması gündemine alındı ve 30 Ocak 1923 tarihinde, Türkiye ile Yunanistan arasında 'Türk-Yunan nüfus mübadelesi protokolü' imzalandı. Buna göre 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodokslar ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman Türkler zorunlu göçe tabi tutuldular. Bu mübadele sonucu kısa sürede 500.000 kişi iskan etme zorunluluğu ortaya çıktı.

Benzer göçler, kurtuluş savaşı yıllarında, işgal edilen yörelerden iç bölgelere doğru da gerçekleşmiş, o zaman düşman ordusundan kaçan nüfusun yerleştirilmesi işiyle Sağlık Bakanlığı'na bağlı olan 'Muhacirler Müdürlüğü' ilgilenmişti. Fakat bu bir iskandan çok, sosyal yardım boyutundaydı. Göçmenlere, savaş şartları altında, bulunabilen birkaç yardım yapılıyor, onlara evini açacak başka aileler bulunuyordu. Fakat artık bundan sonra daha örgütlü, daha kapsamlı ve daha yetkili bir kuruluşa ihtiyaç vardı çünkü yarım milyon insan yerleştirilecekti

vii. Aksi halde örgütsüz bir ortamda göçmenler çok büyük sıkıntılar içinde kalabilirler ve gelenlerin devlete güveninde ve yeni Türk Cumhuriyeti'nin uluslaşmasında derin yaralar açılabilirdi.

Bu yüzden yaşanmakta olan sorunları gören hükümet, mübadele görüşmelerinin karara bağlanmasından hemen sonra iskanla ilgili çalışmalara başladı. Konuyu en üst düzeyde ele almak için, 13 ekim 1923'de 'Mübadele ve İskan Umum Vekaleti' kuruldu ve bakan olarak İzmir Milletvekili Mustafa Necati Bey atandı. Mustafa Necati Bey, görevde kaldığı bir yıl içinde bakanlığın merkezde ve taşrada örgütlenmesinden yasal düzenlemelere kadar birçok başarılı çalışma yapmıştır. Daha sonra yerine, 1925 yılına kadar, sırasıyla Celal Bayar, Refet Canitez, Recep Peker ve Mehmet Cemil Uybada'nın geçti. Bu dönemde bakanlık bir yandan göçmenlerin Türkiye'ye getirilişleriyle, bir yandan da doğru yerler ve iyi şartlar altında iskan edilmeleriyle uğraşmıştır. Daha sonra Köy Kanunu'nun da çıkarılmasıyla bu vekalet İç İşleri Bakanlığı'na devredilmiştir (Ari, 1995, s.7-15).

Bu çalışmalar sırasında göç eden kişilerin başta mesleki dağılımları, eğitim ve kültür düzeyleri olmak üzere, değişik yönlerden oransal durumlarını gösteren incelemeler ve anket çalışmaları yapıldı. Amaç, Türkiye'ye gelen göçmenlerin sosyal, kültürel yapılarına, iklim şartlarına, meslek bilgilerine uygun alanlara yerleştirmeleri, böylece topluma çabuk uyum sağlamalarıydı. Bu konuya çok büyük önem veriliyordu çünkü savaş sonrasında ülkenin çalışabilir nüfusu oldukça azalmıştı. Sanayileşme olmadığı için ekonomi emeğe dayalıydı ve bunun için de işgücü gerekiyordu. Üstelik mübadele ile Yunanistan'dan ayrılıp Türkiye'ye gelen göçmenlerin yüzde yetmişi kırsal kökenli insanlardı ve tütün, üzüm, zeytin gibi ürünleri yetiştirmede uzmanlaştıklarından dolayı ülke tarımı için oldukça önemli bir potansiyel oluşturuyorlardı. Onların sayesinde, bu yeni ürünlerin ve üretim biçimlerinin yayılması umuluyordu (Ari, 1999, s.111-114).

vii Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığına ikinci bakan olarak atanan Refet Bey'den aktarılan bilgiye göre; bindirme-yükleme ile indirme-boşaltma iskeleleri arasında geçen süre içinde 269 kişi öldü. Misafirhanelere götürülüşleri sırasında ve misafirhanelerde 870 kişi daha kaybedildi. İskan edilişlerinden hemen sonra yaşamını yitirenlerle birlikte ölenlerin toplam sayısı 3.819'a ulaştı. Devlet İstatistik Enstitüsünün verdiği rakamlara göre, mübadele yoluyla gelen göçmenlerin 40.041'i Edirne'ye, 33.138'i Balıkesir'e, 32.075'i Bursa'ya, 22.237 'si Tekirdağ'a , 32.773'ü İstanbul'a, 31.867'si İzmir'e, 19.920'si Kırklareli'ne, 16.277'si Samsun'a , 15.530'u Kocaeli'ne, 15.668'i Niğde'ye, 11.872'si Manisa'ya yerleştirildi. Diğer küçük gruplar da muhtelif illere dağıtıldılar. Gene D.İ.E verilerine göre Türkiye'ye toplam 456.720 göçmen getirildi (Ari, 1995).

Göçmenlerin uyum sağlayıp yerli halkla kaynaşması, hem bilgi paylaşımı açısından hem de ülkenin uluslaşması açısından kesinlikle gerekliydi. Azınlıkların yerine gelen Türk kökenli soydaşların uyum sürecinin, homojen bir toplum yaratılmasında önemli bir adım olması bekleniyordu. 1932 mayısında meclisten geçen İskan Kanunu'nun gerekçesinde üzerine basa basa söylendiği gibi sıra bilinçli bir nüfus politikasına gelmişti.

'Tanzimat Türk ve İslam camiaları yerine din, lisan, ırk ve duyguları çeşitli unsurların karışım halinde teşkil ettiği toplum yapısını suni bir Osmanlılık camiası altında tutmaya iltizam etti. Dini ve emperyalist saltanatın memlekette idam ettiği mutlakıyet düzeninin bünyesi esasen milli temsil siyaseti tatbikine elverişsizdir. Mutlakıyet kendi varlığını birbirleriyle anlaşılamayan unsurların yan yana bulundurulmalarına ve birbirleriyle bağdaşmalarına ve kaynaşmalarına dayandırıyor. Son dokuz yıl zarfında Cumhuriyet Hükümetince hal ve tesviyesinde muvaffakiyet elveren dahili birçok meselelerden sonra normal bir sistem altında milli bünyemizi korumaya, sağlamlaştırmaya, birörnekleştirmeye ve milli kültürümüze ve çağdaş uygarlığa daha çok uyum göstermeleri istenen nüfus kitleleri üzerinde etkili bir surette devlet eliyle işlemeye, Türk nüfusunu sayıca ve nitelikçe geliştirmeye yönelmiş bir nüfus siyaseti takip ve tatbikine sıra gelmiştir.'

3.2.2. Yapılan Çalışmalar

Savaş yıllarında meydana gelen yıkımlar ve büyük yangınlar nedeniyle Türk halkı birçok felaket yaşamış, bir kısmı da evsiz kalmıştı. Rumların Türkiye'yi terk etmeleriyle, bırakmış oldukları evler, bağlar, bahçeler ve diğer taşınmaz mallar, felaketzedeler ve doğudan gelen göçmenler tarafından işgal edilmişlerdi. Bir kısmı ise savaş sırasında oturulamayacak hale gelmişti. Bu koşullar altında Batı Anadolu Bölgesi'nde hem kentlerde hem de köylerde konut sıkıntısı baş göstermişti. Üstelik mübadele ile akın akın göçmen gelmeye devam ediyordu. Rumlardan kalan evlerin bir kısmının oturulamayacak kadar harap olması bir kısmının da işgal altında bulunması nedeniyle, göçmenlere ev temininde güçlükler çekiliyordu (Ari, 1995, s.116).

İlk başta mübadeleye tabi olanların Rumların bıraktıkları evlerine yerleştirilmesi düşünüldüyse de bir süre sonra, göçmenlere dağıtacak yeteri kadar boş ve kullanılabilir konut olmadığı anlaşıldı. Savaş sonrasında çok sınırlı olan olanaklarla da olsa acil bir şekilde köylerin imarına ihtiyaç vardı. Mustafa Necati Bey, bu konuyla ilgili Hilaliahmer Cemiyeti'ne gönderdiği bir yazıda yeni köyler yapılmadıkça göçmenlerin yerleştirilmesi sorununun çözülemeyeceğini belirtiyor, bu

nedenle Cemiyeti'nin yardımıyla yeni köyler yapılmasını istiyordu. Cemiyetin köylerin finansmanı sorununu, işgal güçlerinin geride bıraktığı malların satışından elde edilecek 3.400.000 lira çözmesini öneriyordu. Öncelikli olarak, tütüncü göçmenlerin yerleştirildiği ve Pontus çeteleri tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiş olan Samsun'da bazı köylerin tamir edilmesine ve on beş adet yeni köy yapılmasına başlandı. Daha sonra bunlara Eskişehir, Bilecik, Bursa, Aydın ve İzmir'de başlayan köy yapımlarının eklenmesiyle sayı yirmi yediye çıktı.

Devlet, göçmenlerin Türkiye gelişini kısa vadede zorlukları olan ancak uzun vadede yeni Türk Halkı'nın yaratılmasında katkıları olacak bir fırsat olarak görüyordu. Yeni gelen bu insanlar, Cumhuriyete ve onun ilkelerine bağlı vatandaşlara dönüştürülmeliydi. Bu devletin kırsal alanda imar ve modernleşme projesi için 1924 yılında çıkardığı Köy Kanunu'nu denemesi için de bir fırsattı.

Bu fikirlerle kurulmaya başlanan köylerin, köy kanunun uygulanmasında, beklenen köy kalkınmasının gerçekleştirilmesinde ve modern Türk köyünün fiziksel ve sosyal ortamının oluşumunda örnek olması istendiğinden bu köylere 'Numune Köyleri' dendi. Bu köyler basında da ilgiyle karşılandı. Dönemin tanınmış köşe yazarlarından Necati Çiftçi 1925 yılında Türk Sesi'ndeki köşesinde şöyle diyordu;

'O köyler yeni hükümetin, yeni ruhun, yeni idarenin temsili olacaklardır. Onun düzgün yolları, sıhhi evleri, fenni ahırları, iktisadi teşkilatı, müessesat-ı içtimaiyesi (sosyal kurumları), mübrem ihti'yacını temin edecek vesait-i nakliye, mükemmel bir faaliyet merkezi olacak, bizi inkırazdan (çöküşten) kurtaracaktır.'

Bu köylerin yapımında devletin; sosyal ve idari merkezleriyle, düzenli yol sistemleriyle ve çeşitli kamu yapılarıyla, kentlerdeki yaşam standartlarını köylerde yakalamaya çalışmış olduğu görülür. Hükümet yapılan evlerle yeni malzeme kullanımlarının ve inşaat tekniklerinin; öngörülen arazi kullanımıyla yeni bir ortak tarımsal çalışma sisteminin ve köylerin kamusal alan planlamasıyla da yeni ve modern bir sosyal hayatın Türk köylerine getirilmesini amaçlamıştır.

Bakanlık tüm bu köyler için amaçladığı yeni bir tarım toplumunun başlangıcı olma misyonunu gerçekleştirebilmek için dönemin koşullarına göre oldukça büyük rakamlar harcanmıştır. 1935 yılı itibari ile bu rakam 1.480.684 liradır. Bu para ile Antalya, Samsun, İzmir, Bilecik, Cebelibereket, Mersin, Manisa ve Ankara'da 69 adet köy yaptırmıştır. Bunlardan haklarında en çok bilgiye sahip olunanlar Etimesgut ve Somutlu köyleridir. Etimesgut köyüne harcanan 170.000 liranın 126.000 lirası ile

elli adet göçmen evi yaptırılmış, bir ev 2500 liraya mal olmuştur. 44.000 liraya ise merkeze bir hükümet konağı ve memurlar için lojman yaptırılmıştır. Somutlu köyüne ise 122 göçmen için 97.000 lira harcanarak her biri 3600 liraya mal olan 27 ev yapılmıştır (**Kozanoğlu, 1935b, s.333 vd.**). Bu dönemin çeşitli kaynaklarından adlarına ulaşılmış numune köylerinin isimleri şunlardır: Manisa'nın Saruhan İlçesine bağlı Çobanisa, Ökse, Çırağan, Cenik, Çınarağıl ve Hisarağaç köyleri; Bursa'da Karacaoba ve İkizceoba köyleri; İzmir'de Çobanisa ve kıyas köyleri, Antalya'da Cevizli köyü; Ankara'da Etimesgut, Samutlu ve Sincan Köyleri; Diyarbakır'da Yeniköy ve Hevelenk köyü ve Elaziz'de Bizmişin köyü (**Sayar, 1936a, s.49 ve Çetin, 1999b, s.234**).

'Cumhuriyet Köyü' çalışmaları daha sonra ki yıllarda, uygulanan nüfus politikaları gereği devletin göçebe aşiretleri zorunlu iskana tabi tutması ve farklı ülkelerden göç kabul etmesi sonucunda Balkanlardan ve Rusya'dan yeni göçlerle artarak devam etmiştir.

Görüldüğü gibi İskan Umum Vekaleti'nin asıl kuruluş amacı Türkiye'de köycülüğü yaymak, modernleşmeyi köyden başlatmaktır. Kozanoğlu (**1933b, s.333**), bakanlığın kuruluşunu 'köy yapma bakımından devlet köycülüğünün başlangıcı' olarak görür. Yapılan çalışmaların amacı üretken, eğitilmiş, kültürlü sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanabilen modern tarım toplulukları oluşturmak ve kırsal alanda diğerlerine de örnek olacak modern köyler kurarak kırsal kesimin medeniyet seviyesini yükseltmekti.

'...Memleketin medeniyet seviyesini yükseltmek demek, bir kere bütün nüfusumuzu yaşamaya ve inkişafa elverişli yerlerde iskan etmek, sonra her köyde mektep, dükkan, tamirhane, posta, dispanser, kreş açmak...demektir.' (**Köymen, 1933a, s.118**)

Kırsal alanda eğitim, kültür ve sağlık donatılarının eksikliği Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarından beri bilinen bir gerçektir. Köyler geri kalmıştı ve sayısız ihtiyaç vardı. Bu nedenle köy yapıcılığı çalışmaları birkaç alanda ilerliyordu. Köy yapıcılığı çalışmalarının ilk ve önemli adımı köy kanunu ile köylere belli yerleşme ve yapılaşma standartları getirilmesiydi. Köy Kanunu'nda fiziksel bir çevre olarak köyün nasıl olması gerektiği tanımlanıyor, yapı üretim süreci olarak da imece öngörülüyordu.

Köyde en sık rastlanan yapı tipleri olan okul, halkevi ve köy evi ile ilgili çalışmalar köy yapıcılığı çalışmalarının en büyük kısmını oluşturuyordu. 1920-1940 yılları

arasında yapılan 69 Numune Köy'e karşılık sayısız okul ve halkevi yapılmıştı. Bu üç yapı tipiyle de çeşitli yarışmalar yapılmış, öneriler üretilmişti. Ortaya çıkan ürünler ise kentlerde, kendine özgü mimarileri ile devleti temsil eden benzerlerinin aksine Nafia ve Maarif Vekaletlerinin çoğu zaman kendi fen heyetlerinde yapılan tip projelerdi. Zeki Sayar'ın Arkitekt dergilerinde 'muhayyel değil belli bir arsa için' diyerek sıkça eleştirdiği bu projeler çeşitli kapasite ve iklim özelliklerine göre düzenlenmiş birkaç tipi içeriyordu (**Sayar, 1931, s.124**). Bu yapıların bir çoğunda malzeme olarak bölgelerine göre değişen ahşap, kerpiç, tuğla yada taş gibi yerel materyal seçenekleri veriliyor fakat hemen hemen hepsinde çatı örtüsü olarak kiremit öngörülüyordu. Bunlar 'kırmızı çatıları, beyaz badanaları ve geniş pencereleri' ile köylerden beklenen temiz ve bakımlı görünümü sağlıyordu (**Türk Akdeniz, 1938, s.4**).

3.3. İnönü Döneminde Yapılan Çalışmalar

3.3.1. İnönü Dönemi Köy Yapıcılığı Çalışmalarının Nedenleri

Cumhuriyet'in kurulduğu ilk günlerden beri nüfus önemli bir meseleydi. Yıllarca süren savaşlar boyunca ülkenin çalışabilir durumdaki nüfusunun büyük kısmı yok olmuştu. Kalanların çoğunluğu yaşlılar, çocuklar ve kadınlardı. Büyük ülke toprakları üzerinde onu işleyebilecek kadar işgücü bulunmuyordu. Oysa, ülkenin emeğe dayalı ekonomisi kalabalık ve güçlü bir topluma ihtiyaç duyuyordu.

'...nüfus bugün, aşırı ve mütecaviz (belalı) bir milliyetçi cereyanın istila ve tahakküm için giriştiği mücadelede müessir bir silah olarak telakki edilmeye başlanmıştır. Nüfus kesafeti (yoğunluğu) yalnız harp halinde, en kalabalık orduları çıkarmak için değil, fakat sulh yıllarında da kuvvetli bir iktisadi cihaz yaratarak müstakbel harbin temelini önceden sağlamlaştırmak için bir vasıta sayılıyor.' (**Nabi, 1939, s.33**)

1930'lu yılların sonlarına gelindiğinde ülkede, başlatılan sanayi hamlesinin ve tarımda yapılan reformların etkisiyle ürün ve ekilebilir arazinin artmasının sonucu olarak ekonomi hacmi genişlemiş ve işgücü sıkıntısı artmaya başlamıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın da patlak vermesi ve ordunun hazırda tutulmaya başlamasıyla bu sıkıntı daha da hissedilir hale geldi.

Bu durum, devletin işgücü potansiyeli olan yeni nüfus kaynakları aramasına neden oldu. Bu konuda Türkiye'nin üç kaynağı vardı. Bunlardan ilk ikisi, yurtdışındaki Türklerin anayurda getirilerek iskan edilmesi, göçebe durumda olan ve bu nedenle

ekonomiye yeterince katkıda bulunmayan aşiretlerin zorunlu iskana tabi tutulmasıydı. Üçüncüsü ise ‘Türkiye’nin nüfus kaynağı’ olan köylerin sağlık koşullarının iyileştirilerek doğum oranlarının arttırılmaya ölüm oranlarının azaltılmaya çalışılmasıydı (Nasır, 1934, s.42).

‘...Türk köyünde doğum nispeti, pek çok milletlerin gıpta edecekleri bir seviyededir. Burada asıl dava, doğanları yaşatmaktır.’ (Nabi, 1939, s.36)

Üçüncü seçenek, Köy Kanunu’nda yapılması mecburi işler arasında sayılan ‘köy sınırı dahilindeki su birikintilerini kurutmak, köye kapalı yoldan içilecek su getirmek ve çeşme yapmak, köylerdeki kuyu ağızlarına bir arşın yüksekliğinde bilezik ve etrafını iki metre eninde harçlı döşeme ile çevirmek, evlerde odalarla ahırları bir duvarla birbirinden ayırmak’ gibi bazı, sağlıklı fiziksel çevre yaratma amaçlı, maddelerin uygulanmasıyla kolayca sağlanabilirdi. Bu iş kısmen yapıcılık çalışmalarını içerse de genel anlamda iskanla ilgili değildi. Nüfus politikasının yönlendirdiği iskan faaliyetleri; zorunlu iskan politikalarıyla aşiretlerin iskan edilmesi ve yurtdışından göçmen kabul edilmesi ortaya çıkan yerleştirme çalışmalarıydı.

Genellikle Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşayan göçebe aşiretler, daha çok hayvancılıkla uğraşır bu nedenle iklime göre yer değiştirirlerdi. Sürekli yer değiştirmekten dolayı iyi bir eğitim alamıyor ve vatandaşlık görevlerini yerine getiremiyorlardı. Bu halklar için devletin belirleyeceği bölgelerde köyler yapılarak oraya yerleştirilmeleri hem ülke toprağının imar edilmesi ve işlenmesi hem de bu halkların yaşam seviyelerinin yükseltilmesi bakımından kaynak sağlayacaktı.

Nüfus politikasında en önemli kaynak ise yurtdışındaki Türklerin getirilmesi ile sağlanacaktı. Özellikle Balkanlar ve Makedonya’da yaşayan bir buçuk milyon Türk, bu konuda potansiyel bir kaynak oluşturuyordu. Üstelik bu insanlar bulundukları ülkelerde sorunlar yaşıyorlardı.

‘...Diğer taraftan unutamayacağımız bir hakikat vardır ki o da bahsettiğimiz ırkdaşlarımızın son derece elim iktisadi ve kültürel şartlar içinde yaşamakta olmalarıdır. Hızlı bir göç siyaseti, hem bütün anavatan Türklerini müteessir eden bir vaziyete nihayet vermek, hem de memleket için büyük ehemmiyetini işaret ettiğimiz nüfusumuzu arttırmak gibi iki ayrı cepheden kendini zorlayan bir zarurettir’ (Nabi, 1946, s.39)

Zaten kurulduğu günden beri Türkiye Cumhuriyeti'ne senede yirmi bin kadar göçmen geliyordu. Ancak bu rakamı arttırmak ve göç hareketini hızlandırmak için Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'la çeşitli anlaşmalar yapıldı.

Ayrıca bu dönemde açılmasına karar verilen Köy Enstitüleri ve Halkodaları'nın altyapı çalışmaları da köylerdeki yapıcılık çalışmalarını arttırmıştı.

3.3.2. Yapılan Çalışmalar

İnönü döneminde yurtiçindeki ve dışındaki toplulukların ülkeye kazandırılması için birçok kanunlar çıkartıldı, antlaşmalar yapıldı. Fakat göç hareketini hızlandıracak asıl mesele gelenlere kalacakları köyler, işleyecekleri araziler göstermekteydi.

‘Göç hareketinin hızlanması hiç şüphesiz her şeyden önce bir teşkilat ve tahsisat meselesidir. Bugünkü imkanlarımızın daha fazlasını yapmaya müsait olmadığını söyleyemeyiz. Şu iki sebeple ki:

1. Bu dava bir milli müdafaa davası olarak ele alınmak lazımdır. Bu hususta yapacağımız hiçbir masrafın fazla görülmeyeceği ve esirgenmeyeceği pek tabii olmak lazımdır.
2. Bu davanın tahakkukuna tahsis edilecek masraflar ancak karlı bir işe yatırılmış sermaye olarak mütalaa olunmalıdır. Filhakika bu suretle memlekete kazandırılacak munzam el emeğinin, iktisadiyatımızın bütün şubelerinde bir istihsal artışı vücuda getirmek suretiyle milli gelirin artmasını intaç edeceği pek tabiidir. Devlet yakın bir istikbalde vergi tahsisatının artışıyla sermayesini fazlasıyla geri almış olacaktır. Bu itibarla, göç hareketini teşkilatlandırmada, iktisadi işletmeler için vaki olduğu gibi, istikraz usulüne baş vurmamak hiçte yanlış bir hareket sayılamaz.’ **(Nabi, 1946, s.39)**

Bu süreçte, bazen zorla bazen özendirici çalışmalarla göçebe topluluklar da yerleşik düzene geçirildi. Nüfus politikası çalışmaları kapsamında birçok zorunlu iskan köyleri yapıldı.

‘...biliyorsunuz, senelerden beri bu yurdun acı ve çok mübrem dertlerinden biri, sahillerindeki köylerini toplamak, milyonlarca kıymetindeki ormanlarımız içinde dolaşan ve cehalet yüzünden zarar veren aşiretleri iskan etmek işidir. Şimdi aranızda bulunan İskan Umum Müdürlüğünün gönderdiği bir mühendis arkadaşımızın, burada bu sene yapacağımız üç köyün evlerinin yerlerini tespiti geldiğini düşünelim. Antalya'nın bu bakımdan hususiyeti büyüktür. Bununla beraber, Cumhuriyete kadar Antalya'da böyle bir mevzu düşünülmemiş, asırlardan beri ihmal edilmişken –her yerde olduğu gibi- hükümetimiz, bu sıkıntılı senelerde bu mübrem işi de başarmaya çalışıyor.’ **(Kaplan, 1943, s.5)**

İnönü döneminde artarak devam eden bir süreç de, köylerdeki eğitsel ve kültürel koşulların iyileştirilmesi bağlamında yapılan köycülük çalışmalarıydı.

Bu kapsamda en büyük yapım çalışmaları ‘Köy Enstitüleri ve Halkodaları’nın kurulmasıyla yaşandı. 1939 yılında C.H.P’nin beşinci kurultayında görüşülüp onaylandıktan sonra kısa zamanda yurdun birçok yerinde açılan halkodalarının sayısı hızlı bir imar çalışmasıyla 1950 yılında 4322’e ulaşmıştı. Halkodaları çoğu zaman merkezde, okul yada muhtarlığa yakın bir yerde yapılıyordu. Bunlar genelde çok fonksiyonlu, gerektiğinde toplantı odası, gerektiğinde eğlenceler için kullanılan büyükçe bir odadan ibaretti.

Köylerde eğitim seferberliği kapsamında bu dönemde de süregelen, okul yapım çalışmaları vardı. Bu çalışmalar kapsamında bakanlık bazı tip projeler üretmişti. Bunların niteliklerini arttırmak için 1940 yılında ‘Köy İlkokulları Proje Yarışması’ düzenlendi (**Arkitekt 1940, s.143**). Köy Enstitülerinin kurulması kararıyla birlikte bu yeni eğitim sistemine uygun işlikleri olan okul ihtiyacı baş gösterdi. 1940 yılında bu ihtiyacı karşılamak için ‘Köy Enstitüleri Proje Müsabakası’ yapıldı (**Arkitekt 1940, s.187**).

4. NUMUNE KÖY ÇALIŞMALARI

4.1. Numune Köylerin Fiziksel Özellikleri ile İlgili Tartışmalar

4.1.1. Köylerin Araziye Yerleşimi

Numune köyler yapılırken öncelikli soru onların nereye kurulacağı olmuştur. İlk zamanlarda mübadillerin kolay uyum sağlayacağı ve Türkiye için yararlı olabilecekleri bölgelerde yapılması düşünülürken, ülkenin içinde bulunduğu karmaşık durum nedeniyle köyler, Samsun, Aydın, Manisa, İzmir gibi Rumlarca terk edilen şehirlere yada Diyarbakır, Elaziz gibi şehirlerin atıl durumdaki bölgelerine yapıldı.

Şekil 4.1. Eskişehir-Ankara Hattı, Karayolları haritası

1928 yılından sonra özellikle Eskişehir-Ankara tren hattı üzerinde numune köylerin kurulmasına karar verildi (Çetin, 1999b, s.233). İstanbul'u Ankara'ya bağlayan Eskişehir-Ankara hattının milletvekilleri, aydınlar ve işadamları tarafından sıkça kullanıldığı, dönemin hikaye ve yazılarından kolayca anlaşılmaktadır (Kuruç, 1987, s.11). Tahminen bu kararın amacı, bu en önemli hattın üzerinde yeni Cumhuriyet'in ideallerine uygun örnek bir aks oluşturmaktır. Karar ülkenin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle kısmen uygulanmıştır. Bu hattın üzerine inşa edilen Etimesgut,

Samutlu (bugünkü Temelli) ve Sincan köyleri Ankara'dan çıkışta ardarda üç istasyondur.

Köylerin konumlanmasıyla ilgili fiziksel şartların nasıl olması gerektiği dönemin yayınlarında sıkça değinilen bir konuydu. 30'ların tanınmış köy araştırmacılarından Salahattin Kandemir bu konuya dikkat çekerek köy araştırmaları sırasında, ülkemizde köylerin nasıl ve nereye kurulduğu, kaç tip köy olduğu ile ilgili araştırmalar yapılması gerektiğine değiniyordu (**Kandemir, 1934, s.153**). Yer seçiminde göz önüne alınması gereken kriterler hakkında Güzel Sanatlar Akademisi'nde ve Teknik Üniversite'de hocalık yapmakta olan Prof. Öelsner detaylı açıklamalarda bulunuyor ve köylerin vadide değil dağ yamaçlarında kurulmasını tavsiye ediyor, böylece hem vadideki rutubetli topraktan tarım için yararlanabileceğini hem de köylerin depreme dayanıklı kaya zemine yapılabileceğini söylüyordu (**Öelsner, 1944, s.269**).

Şekil 4.2 Köylerin yer seçimiyle ilgili eskizler , *Öelsner, R., 'Köyler', Arkitekt 1944, 269*

Ülkü Dergisi'nde sağlıkla ilgili yazılar yazan Dr. Zeki Nasır ise köylerin araziye yerleşimlerinde 'sıhhi şartların' göz önüne alınmasını istemekteydi.

'Köy ovada, sahilde veya dağ yamacında, her nerede olursa olsun etrafı muhakkak temiz bir yer olmalı ve bataklıktan uzak bulunmalıdır...

Deniz, göl, nehir, ırmak, dere kenarında olması ve ormanlara komşu olması çok muvafıktır. Deniz ve karadan gelecek hava cereyanlarına doğrudan doğruya göğüs vermiş olmaması ve güneşi her taraftan alması lazımdır. Etrafı bağ, bahçe, sokakları, avluları yeşil ağaçlarla bürülü olması da içinde yaşayanların beden ve ruhlarına iyi tesirler yapar...' (**Nasır, 1934, s.42**)

4.1.2. Köylerin Planlanması

Köylerin planlanmasında gerekli olan ana kriterler 1924 yılında yürürlüğe giren Köy Kanunu ile devletçe belirlenmişti. Buna göre ‘her köyün bir başından öbür başına kadar çaprazlama iki yol’ geçmeliydi. Bu yollar istenirse kaldırım taşlarıyla döşenecekti. Planın ana iskeletini oluşturan bu yolların kesişiminde ise bir ‘meydan’ öngörülüyordu. Bu alan, meydana bakan ‘köy odası’, ‘mescit’, ‘ocaklı ve ahırlı bir konuk odası’ ile bir kamusal ve idari merkez olacaktı. Köy Kanunu böylece merkezi planlı bir köy düzeni çiziyordu.

‘Her vücutta bir yürek vardır... her bir iskan grubunun bir merkezi olması lazımdır. Organizmayı bütün haline getiren şey de işte bu ortadır, bu merkezdir.’ (Öelsner, 1944, s.269)

Köy planları için en uygun çalışma ölçeğinin 1:1000 olduğunu söyleyen Öelsner, bu merkezin düz bir yolla şoseye bağlanmasını öngörüyordu çünkü iyi düşünülmüş bir planlamada köy merkezinin şosedan görülebilecek şekilde tasarlanması yoldan geçenlerin köyü doğru çekilebilmesinin sağlayacaktı. Köy kanunu’na göre yolların ve meydanın etrafına ağaç dikilmesi gerekiyordu. Böylece Öelsner’in tarif ettiği cazibeli köy girişi sağlanmış olacaktı.

Köy evleri ise ‘anane haline gelmiş şekillerden modern zihniyete doğru giden basit şekillerde’ tasarlanacaktı (Öelsner, 1944, s.271). Evlerin ise onları yoldan ayıran küçük bir ön bahçeleri ve ekip dikebilecekleri büyüklükte bir arka bahçeleri olacaktı. Bu noktada ortaya çıkan en önemli sorun öngörülen arazi kullanım tarzının köylüye uygun olmayıştı. Köylüye kullanımı için büyük arka bahçeler bırakılmıştı fakat bunlar ancak kendisi için yeterli ürün alabileceği kadardı. Çünkü Sayar’ın da Almanya’daki benzer ‘iç kolonizasyon’ örneklerini anlatırken değindiği gibi bu bahçeler ‘aileleri iktisadi buhranlarda vikaye edecek (koruyacak) ve onlara yeni hayat şartları dahilinde emniyetle yaşamak imkanı bahşedecekti’ (Sayar, 1936d, s.232). Köyün ekilebilir arazisi ise köylü tarafından ortak kullanılmak üzere ayrılmıştı ki bu uygulamada geçerli olabilecek bir durum değildi.

‘-Bahçemiz de çok ufak, biz bahçeye çiçek ekmeyiz ki, yiyecek ekeriz.

-Ama birlikte kullanacağınız bahçeniz var ya?!..

Köylü yüzüme acıyormuş gibi baktı:

-Birlikte bahçe olur mu evlat? dedi.’ (Kozanoğlu,1933b, s.334 vd.)

4.1.3. Köylerin Donatıları

Köylerin planlamasında dikkat edilen en önemli nokta, devleti kırsal alanda temsil edecek örnek yerleşimler şeklinde olmalarıydı. Bu köyler yeni rejimin vaat ettiği sağlıklı ve eğitilmiş insanların modern bir hayat yaşadığı yerler olmalıydı. Köylerin tasarımında bu amacı halka benimsetecek ve sevdirecek modern öğeler kullanılması isteniyordu. Kentteki fiziksel şartların köyde de oluşturulması ve köylünün kente göçmesine gerek bırakmayacak şekilde köyün eksiksiz tasarlanması bekleniyordu. Bu konuda Kozanoğlu bir yazısında şehre göçen köylülerin ‘şehirden efendi olmak için değil, şehrin suyundan havasından, zevkünden hatta doktorundan istifade edebilmek için’ kaldığını belirtiyordu. Köyle kent arasındaki farkı bir tür donatıların eksikliği problemi olarak görüyor ve ‘biz bu köylerimizi yapmaya, bu kardeşlerimizi konuşturmaya, giydirmeye, bizim gibi yaşatmaya mecburuz’ diyordu (**Kozanoğlu, 1933a, s.40**).

Köylülerin de kentliler gibi yaşayabilmesi için sağlanması istenen koşullardan ilki köylünün bir araya gelebileceği bir meydan ve köy camisinin sosyal yaşamdaki yerini alacak bir köy kahvesiydi.

‘...köyün meydanında bir kahvesi, bir radyosu, günlük bir sinema ve tiyatrolara mahsus bir yeri olmalıdır. Köy kahvesi köylünün kütüphanesi, içtima yeri, sineması, kulübü daha doğrusu modern bir mabedidir...Köyün meydanında köylünün güleceği, oynayacağı, eğleneceği bir yeri olmalıdır.’ (**Kozanoğlu, 1933a, s.38**)

‘... caminin yerine köyün ortasında yapılacak bir köy kahvesi olmalıdır. Bu kahvede devlet parası ile konmuş bir radyo, gezginci sinema tiyatrosu yapılacak propagandaya yarar bir sahne yeri, köye devlet eliyle gönderilecek gazete ve kitapları okumak için bir okuma yeri bulunmalıdır...köylüye dilenen kültürü aşıl原因an gezginci öğretmenler bu yerden istifade ederler...köy camisinin yerini alacak, köylüyü çatısı altında alıp, seve seve ona rejimi ve bilgiyi aşıl原因acak bir modern mabet yapılmalıdır.’ (**Kozanoğlu, 1935a, s.204**)

Kozanoğlu, köy camine karşı köy kahvesini önererek hem ‘fenalığı, dört duvar arasında taassup ve cehaleti teşkilatlandıran yobaza bir merkez teşkil etmiş olmasıdır’ dediği camiye karşı şüpheyi yaklaşıyor, hem de ‘laiklik ilkesi’ne önemli bir vurgu yapıyordu (**Kozanoğlu, 1933b, s.333**). Benzer bir vurguyu Şehirci Mimar Burhan Arif’in köy planında camiye yer vermemesinde ve İzmit Halkevi binasının

yakınındaki cami ile rekabet eden kulesinde de görürüz (**Mortaş, 1935, s.320/Yeşilkaya, 2003, s.152**). Ancak devletin cami hakkında resmi görüşü bu kadar katı değildir. Köy Kanunu'nda köy meydanının bir tarafına mescit yapmak yapılması zorunlu işler arasında sayılmış ve devletin resmi bir görevlisince yaptırılan İdeal Cumhuriyet Köyü planında camiye yer verilmiştir.

Bunların haricinde Köy Kanunu'nda ve çeşitli yazılarda köyde olması gerektiği belirtilen donatılar; konuk odası, hamam, çamaşırlık, pazar ve çarşı yeri, modern bir okul binası ve halkodası gibi bazı kamu binalarıydı.

‘Köy çocuklarına Türk harsını (bilgisini), Türk varlığını, Türk dilini aşılacak bir mektebi ve hocası olmalıdır.’ (**Kozanoğlu,1933a, s.38**)

‘Köy halkının temizliği için muhakkak bir umumi hamam yapılmalıdır...Ancak köyün böyle bir hamam yapmasına maddi imkan bulunamıyorsa evlerde vücut temizliği için yıkanacak yer ayrılmalıdır.’ (**Nasır, 1934, s.43**)

Bu bina tiplerinin bir çoğu daha önce köylerde bulunmayan yapılarıdır. Osmanlı döneminde kırsal alanda hükümete ait yönetsel yapılar görülmediğinden, devleti temsil eden bu kamu yapılarının köylerde yapılması büyük bir yenilikti. Partinin köyle ilişkisini sağlayacak bir halkodası, Cumhuriyet'i temsil eden bir anıt, köy kooperatifleri, köy müzesi hatta bazı önerilerde görülen sağlık korucusu, tarımbaşı ve veteriner devletin köylerde tüm kurumlarıyla var olarak halka ulaşmak istediğinin açık göstergesiydi.

‘Hulasa köylüyü köyüne bağlayacak her şeyi köyünde olmalıdır, aksi takdirde köylü kendisine verilmeyen bu hakları aramak için şehirlere hücum edecektir. Vay o şehirlerin haline’ (**Kozanoğlu,1933a, s.38**)

4.1.4. Köy Evlerinin Tasarlanması

Türkiye’de ev ve gündelik yaşam kültürünün değişimi, kentli üst gelir grubunda, Cumhuriyet’in kuruluşundan bir asır önce başlamıştı. Cumhuriyet’in ilanı ile bu yeni beğeniler, alışkanlıklar, mobilya tercihleri, konut tercihleri vb. yaygınlaşarak beraberinde özelden genele ve aynı zamanda genelden özele doğru gelişen toplumsal dönüşümleri başlattı.

Hükümet eliyle ve aydın üst tabakanın desteğiyle yürütülen bu modernleşme projesinin başarılı olması için toplumun her kesimine yayılması gerekiyordu.

Gündelik hayatın en önemli modernleştirici araçlarından biri olan ev tasarımı ise her yönüyle mimarların ilgisini çekiyordu. Türk mimarlar, devlet yapılarının genellikle yabancı mimarlara verildiği bu dönemde, devrime hizmet misyonunun en önemli etkinlik alanı olarak ‘mesken mimarisi’ni görüyorlardı. Behçet Ünsal 1939 ‘daki bir yazısında, ‘modern ihtiyaçlar her insan için aynıdır. Hakiki mimarlık eserlerinde güzellik ve konfor bir şehir apartmanında, bir villada, bir hususi evde olduğu kadar, bir haftasonu evinde, küçük bir aile yuvasında da aynıdır. Amele evlerinde bile azami konfor ve güzellik arıyoruz’ diyerek modern ev kavramını kentten dışarı çıkararak kapsamını genişletiyordu (Ünsal, 1939, s.60). Zaten Cumhuriyet idealleri kırsal alanda ancak mimarının eğitici ve öğretici yönünün bütünsel bir tasarlama yaklaşımıyla birlikte kullanılmasıyla yayılabilirdi. Bu açıdan köylerin yerleşim planları kadar önemli bir diğer konu da köy evlerinin tasarımıydı. 30’ların mimarlık ortamının en çok tartışılan konusu olan ‘modern Türk evi ve içi’ doğal olarak ‘köy evi’ ve ‘kasaba evi’ konularını da içine almıştı.

Üstelik modernizmin kökenleri Anadolu’nun kübik yapı geleneğine dayandırılarak, yeni yapılacak ‘evlerin şekilleri anane haline gelmiş şekillerden modern zihniyete doğru giden basit şekiller’ olması gerektiği savunuluyordu (Öelsner, 1944, s.271).

Bu polemiklere paralel olarak Mortaş, Ünsal ve Eldem köy evlerini gözlenmeyerek modern köy evi projeleri ürettiler. Bu mimarların köy evi, kasaba evi, Anadolu evi gibi benzer isimlerle yayınladıkları projeler, aslında konunun ekonomik yönüne uygun projeler olmaktan çok uzaktı. Bunlardan Ünsal ve Mortaş’ın tasarımları etrafı yüksek duvarla çevrili yada avlulu büyük çiftlik evleri şeklindeki, Sedat Hakkı Eldem’in 1928 yılında sergilediği ‘Anadolu evleri’ dizisi pencerelerin çokluğu ve oranları ile Türk evi tarzında tek katlı villalardı. Bu projeler nasıl bir köy evi sorusunu alevlendiriyordu.

Tartışmaların başlangıç noktasını numune köylerde yapılan tip evler ve onlar üzerindeki eleştiriler oluşturuyordu. Evlerin planlarında köy hayatını bilmemekten ileri gelen hatalar yapılmıştı. Kozanoğlu Etimesgut numune köyüne yapılan gezi sırasında halkla konuşarak edindiği bilgilerden konutların detaylarının Türk köylüsünün yaşantısına uygun olmadığını tespit ediyordu. Bu konuşmayı Abdullah Ziya, Ülkü Dergisi’nde şöyle aktarır;

‘ köy kurulmuş, yapılan işin büyüklüğü, verdiği güzel neticeleri görmek üzere memleketin ileri gelen ve tanınmış kimselerinde mürekkep bir kalabalık köyü geziyordu.

İhtiyar bir baba ben önünden geçerken ellerini havaya kaldırmış,

-Cenabı Hak devlete zeval vermesin, Gazi'ye sonsuz ömürler versin, diye dua ediyordu.

-Merhaba baba! dedim, nasıl yeni köyünden memnun musun?!..

-Memnun olmaz olur muyum beyim! dedi, biz muhaciriz; köysüz, evsiz, çiftsiz, çubuksuz kalmıştık bize bir köy bir ev verildi. Allah razı olsun.

-Babacım yanlış anladın evinden memnun musun? dedim.

Şaşkın bir tavırla yüzüme baktı.

-Babacım, dedim. Ben de bu memleketin çocuğuyum, isterim ki, senin evin güzel olsun, sen rahat et... Evinde, köyünde gördüğün kusurları söyle de bir daha köy yaparsak bu kusurlardan kaçalım!

-Ha öyle evlat!! dedi. Biraz kusurları var.

-Ne gibi?

-Ocağı çok yüksek oğlum, bizim kışın tarlada çalıştığımızdan ayağımız üşür. Biz ayağımızdan başka bir yerimizi ısıtmayız ki... ayağım ocağın üstüne kalkmıyor. Sonra kömür ocağı yapmışlar biz kömürü, odunu nerden bulacağız, tezek yakarız biz.

-Başka?

-Başka, ahırdaki bölmeler çok ufak, bizim koca öküz sığmıyor, tekmeyi vurdumu parçalayıp çıkıyor! Yemlik de çok ufak koyduğumuz ot koca öküze bir sumurluk bile gelmiyor.'

(Kozanoğlu, 1933b, s.335 vd.)

Bu hatalar köylerin planlama ve inşasının Nafia mühendisleri ve kondüktörlerince yaptırılmasına bağlanıyordu (Sayar, 1936a, s.49). Bu nedenle Abidin Mortaş, 1935'te 'köyler insanlığın sıhhati, kuvveti ve neslin idamesi bakımından büyük değerdedir...köyler, detayı köylünün adetlerine, yapı tarzına ve malzemesine bırakılmak üzere mimar tarafından kurulmalı, kontrol edilmelidir. Köylüye sade ve sıhhatli şartlar altında iyi yaşamayı öğretmek de halkevlerinin programı çerçevesi içindedir' diye yazıyordu (Mortaş, 1935, s.320).

Köylerin mimar eliyle yapılması konusunda talep artınca bu amaçla ilk olarak 1935 yılında 'Köy Evleri Proje Müsabakası' yapıldı. Yarışma şartnamesinde köy evinin 'malzeme ve teknik bakımından köylünün kendi kendine yapabileceği bir şekilde olmak, ucuz olmak, köylünün yaşayış tarzına uygun olmak, sıhhi ve kullanışlı olmak ve Türk zevkini ve karakterini okşar olmak' koşullarını sağlaması isteniyor ancak köylünün yaşamına yeni modern alışkanlıklar katması beklenmiyordu (Arkitekt,

1935, s.93). Bu dönemde köy yapılarında modernin 'işlevsel, basit ve sıhhatli' olan olduğuna dair ortak bir görüş vardı.

Ancak yine de yapılacak evlerin sade olması fakat aynı zamanda tasarım sırasında 'köylünün de bugünün insanı olduğu'nun unutulmaması isteniyordu (**Mortaş, 1935, s.320**). Köylünün yaşam şartlarının geliştirilmesinin konfor şartlarının geliştirilmesiyle aynı olduğu düşünülüyor, onun hayatında yaratılacak modernleşmenin özellikle iç mekanda kullanılacak mobilyalarla gerçekleşmesi bekleniyordu.

'...yeni kurulan köylere girecek köylüye; bu evlerde oturmak ve onu kullanmak usullerini ve medeni yaşama vasıtalarını da temin etmelidir. Toprak üstünde bir arada yatanları, köy karyolasına alıştırmak, yerde oturanlara iskemleyi öğretmek, yerde yemek yiyenlere masayı temin etmek gibi yaşayış tarzlarında da bir inkılap yaratmak gerekir.' (**Sayar, 1936a, s.47**)

Böylece sağlık koşullarının sağlanmasına da hizmet edilecekti.

'Köy evlerinin eşyası ucuz, basit, düz ve hafif olmalı. İnsanların yatacağı yataklar yerden yukarı konulmalı ve sık yatmanın önüne geçilmelidir...Köyde yenilen yemeklerin toz, toprak veya sıhhati tehdit eden diğer bir şey ile bulaşmamasını temin etmek üzere sofranın yerden kalkması ve sofraya etrafındakilerin yükselmesi de çok faydalı bir şeydir.' (**Nasır, 1934, s.42**)

Köylerin 'sıhhi' olması en önemli temel koşuldu. İdeal köy evi çoğu zaman 'bol ışık ve bol hava' alan badanalı ev anlamına geliyordu. İyi havalandırılan ve aydınlanan ve badanayla steril edilen böyle bir ev sağlık için ana koşulları sağlayacak hijyenik bir ortamdı.

'Türkiye'nin adam sermayesinin dörtte üçü köylerde oturuyor, üretiyor ve çalışıp çaballıyor. Bunların yaşadıkları, yatıp kalktıkları yerler herhalde bugünkü yaşama ve sağlık şartlarına muvafık olacaktır. Köy evleri büyükçe pencereli, yüksekçe tavanlı, içi ve dışı temiz ve badanalı olmalı ve bu evlere bol hava ve ziya girmelidir.' (**Nasır, 1934, s.42 vd.**)

'Köylü köyünde bol hava ve ışık alabilmeli, evinde üşümemeli...' (**Kozanoğlu, 1933a, s.38**)

Köyde sağlık sorunlarına neden olan bir diğer kötü koşul da ahırların konumuydu. Bu durum Köy Kanunu'nda da 'köyün evlerinde ahırların birbirinden bir duvarla ayrılması' mümkünse 'ayrı bir yere yapılması' şeklinde özellikle ele alınıyordu.

'Köyün hayvanları muhakkak insanlardan ayrı yaşamalı ve bunlar için uzakta yapılacak ahırların da temizliğine dikkat edilmelidir.' (**Nasır, 1934, s.42 vd.**)

Köy evlerinde olması gereken önemli bir başka koşul da kullanışlılıktı. Çünkü köylünün evi hem onun yaşadığı hem de çalıştığı yerdı. Ziraate uygun olmalıydı.

‘Bir kır evi; dış şekli, inşa malzemesi itibariyle değil, iç planına, zirai fonksiyonuna, yani insanlarla hayvanlar ve eşya arasındaki münasebetlere göre bir ziraat ekonomisi vakasıdır. Zira, köylü evini bir çalışma vasıtası telakki eder ve onu istihsal (imalat) şartlarına tatbik etmeye çalışır.’ (Kandemir, 1934, s.159)

Ancak sınırlı bütçelerle yapılan numune köylerinde bu özelliğe rastlanmıyordu. Yapılan evlerin bir çoğu iki oda ve bir sofadan oluşuyor, ahır, depo benzeri yapılar sonradan köylüler tarafından ekleniyordu. Bu ekler çoğu zaman farklı malzeme ile olduğundan köylerin düzenli yapısını bozuyordu.

‘Etüd edilmemiş, kifayetsiz planlı evlere yerleştirilen köylü, ihtiyacına kafi gelmeyen evleri ilk fırsatta tadil etmeye kalkmaktadır. Kendi ikametinden başka birçok ihtiyaçlarına tekabül etmesi lazım gelen fakat –iktisadi sebeplerden diyeceğim- kifayetsiz olan evlerin muhtelif yerlerine ilaveler yapmaktadır ve bu suretle içinde yaşayabilmek için evi kendine uydurmaktadır.’ (Sayar, 1936a, s.48)

4.1.5. Köylerin Üretim Süreci

1923-1936 yılları arasında TBMM’de 69 numune köyünün yapımına karar verildi. Bu köyler İskan Umum Müdürlüğü’nün kontrolünde çeşitli mimarlara sipariş edilerek ya da bazen bizzat müdürlüğün fen heyetince ‘müdürlüğün kabul ettiği esas prensipler nazarı itibara alınarak’ tasarlanmıştı (Ünsal, 1940, s.16). Bu köylerden Sincan gibi Türk mimarlarınca tasarlananlar olduğu gibi, Etimesgut gibi yabancı mimarlara sipariş edilenler de vardı. ‘Mevcut milli elemanlar itimat edilmemesi’ne Türk mimarlar tepki duyuyordu. Kozanoğlu Etimesgut Numune Köyü’nün tamamlanmasından sonra oraya yapılan bir geziyi anlattığı yazısında ‘ordumuzun da içinde mütehassıs ecnebi vardır. Fakat cengi yapan Türk askeri, cengi idare eden Türk kumandanıdır. İnkılabın sanat cephesi de bir cenktir’ diyordu (Kozanoğlu, 1933b, s.334).

‘Türk köylüsünü ve Türk köy hayatını bilmeyen yabancı ellere’ Cumhuriyet Köyü tasarlatılmasını yanlış bulan Abdullah Ziya’ya göre Türk köyü mutlaka milli bir karakter taşımalı ve ‘köyün planında, köyün mektebinde, çeşmesinde hatta köye dikilecek bir bayrak direğinde bile Türk karakteri, Türk bilgisi açıkça gözükmeli’ idi. Etimesgut Köyü’nde bunlar başarılamadığını, bu nedenle Türk halkının evlerini Türk mimarların yapması gerektiğini şu sözlerle anlatır;

‘Eldeki tecrübeden sonra bugün emniyetle söyleyebiliriz ki Türk köylüsünün ihtiyaçlarını, Türk köylüsünün yaşama tarzını ve zevklerini ancak Türk inkılabı içinde yetişmiş Türk gençleri bilir, Türk inkılabının yaratmakta olduğu yeni kültürün yeni zevklerini ve yeni sanat telkinlerini taş ve toprağa ancak genç Türk mimarları tatbik edebilir. Türk inkılabı milli bir köy mimarisine, milli bir köy hizmetine doğru gitmelidir. Numune köylerinde, köy mekteplerinde, köy çeşmelerinde, köylerinde devlet, evkaf, fırka eliyle yapılacak herhangi bir binada, dikilecek bir bayrak direğinde bile bu ruh hakim olmalıdır; ta ki her köyün taşından, toprağından ve insanından doğan bir Türk inkılabı havası bütün memleket üzerinde dalgalansın.’ (Kozanoğlu, 1933b, s.334)

Köylerin yapım süreçleri ise Nafia mühendisleri ve kondüktörlerince yürütülüyor, bazen de pazarlık usulü ile yaptırılıyordu (Sayar, 1936a, s.49/Çetin, 1999b, s.234). Köylerin yapımı sırasında başka bölgelerden yapı malzemeleri ve ustalar getiriliyordu. Yapılan evlerin yerel malzeme ve yerel yapım yöntemleriyle ile yapılmamış olması hem maliyeti arttırıyor hem tamir edilebilmesini güçleştiriyordu. Kozanoğlu’na göre köy evi, köylünün kendi parasıyla yapabileceği kadar ucuz ve köy yakınındaki malzeme ile ve köylü eliyle yapılıp tamir edilebilecek kadar basit olmalıydı.

‘Köylüye tanımadığı inşaat malzemesiyle ve devlet parasıyla yapılan bu masraflar köylüyü bir parazit haline sokar.

a.Köylüye 3.600 liraya ev yapılmaz çünkü hiçbir köylü çocuğu 3600 liraya kendine ev yaptıramaz. Yapamayınca da babasına yapılan ev gibi kendisine de devletin ev yapmasını bekler; yapılmazsa yeni rejimde bir gerilemek, kendisini ihmalden doğma bir alçalış var sanarak rejime düşman olur.

b.Köylüye, kendi kendine köyün yakınından toplayabileceği, getirtebileceği malzeme ile nasıl ucuz ev yapılabileceği gösterilmelidir. Köylü devlet yardımı ile kurulan kireç ve tuğla ocaklarında malzeme yapabilmeli, ormandan keseceği ağaçla kendi evini kendi kurmalıdır. Böylelikle köylü zamanla eskiyen evini de tamir edebilir. Fabrika tahtalarıyla uzak diyardan gelen malzeme ile yapılan evinin tamirini yapamayacağından bu işi de devletten bekleyecektir.’ (Kozanoğlu, 1935a, s.203)

Zeki Sayar ise basit yapı sistemleri ve kerpiç kullanımını eleştiriyor ve bu üretimlerde seri inşaat yöntemleri ve standartlaşma yapılmadığı için maliyetin yüksek, teknolojik gelişmişlik düzeyinin ise düşük olduğunu belirtiyordu. Yapılan evlerin mevcut köy evlerinden biraz daha iyi olmasının yeterli olmadığını, diğer ülkelerde yapılanlara denk olması gerektiğini söylüyordu.

‘Trakya’da geçen yıllar zarfında evler kerpiçten yapıldı. Kerpiç orta devirlerden evvele ait bir inşaat vasıtasıdır. Buna malzeme adını vermek bile caiz değildir...Kerpiç yapı işini tuğlaya vermek lazımdır. Kerpiç devlet eliyle yapılacak bir yapıda kullanılacak bir inşaat vasıtası olamaz.’

‘Tekirdağ İskan Müdürlüğü, (Trakya’da yapılan köylerin inşası için) 9000 adet kapı ile 1200 adet doğrama pencere ihale ediyor. İşte...standard malzeme ve seri inşaat için güzel bir fırsat. Bu doğramalar pekala bir tip üzerine seri bir fabrikasyon işi olabilirdi...9000 kapı ve 1200 pencerenin mimar elinden çıkmış, en iktisadi, en fenni ve en kullanışlı bir tipte seri usul ile imali lazım gelirdi.’ (Sayar, 1936a, s.48-51)

şekil 4.3. Kerpiç kullanılarak yapılmış bir numune köyü, Diyarbakır Hevelenk Köyü, Sayar, Zeki, İç kolonizasyon, 1936, s.

Birçok köyün yapımı sırasında köylünün işgücünden imece yoluyla yararlanılıyordu. Böylece üretim ucuzlatıldığı gibi Anadolu’da yeni yapım tekniklerinin ve yapı malzemelerinin yayılması sağlanıyordu. Böylece köyler daha yapım aşamasında öğretici olmaya başlamıştı. Bu köylerden önce Anadolu’nun birçok köyünde kiremit ve cam bilinmiyordu. Köylerin yapımında şehirden getirilen ustalar marangozluk, taş işçiliği gibi zanaatları köylüye öğretiyordu. Bu eğitimin daha yaygın hale gelmesi için halkevleri de köycülük şubesine bağlı mimarlar da köylere giderek çalışmalarda bulunuyorlardı.

‘Köylerde yeni kurulacak meskenlerin inşasında köylü ailesini aydınlatmak ve yeni yapılacak meskenlerin inşasında köylü ailesini aydınlatarak...köylüyü yalnız kendi şahsi bilgisi ile baş başa bırakmayarak onu aydınlatmak ve bu suretle şekil değiştirecek milli servet ve el emeğinden –gerek kendi gerek kollektif menfaat bakımından- azami istifade etmesini temin edecek kolaylıklar düşünmek lazım gelmektedir.’ (Meltem, 1947, s.35-37)

Hatta bir öneriye göre köylerin yapımı için partinin içinde bu işle uğraşacak bir büro kurulmalı, burada çalışacak mimarlar köylü ile konuşarak ne istediğini öğrenmeli ve köylüye bizzat yeni inşaat şeklini kendileri öğretmeliydi. Meltem, köylerdeki yapı teknolojilerinin geliştirilmesi için bizzat ‘iç işleri teşkilatının köy muhtarlıklarına dağıtılmak üzere’ broşürler hazırlamasını ve bu broşürlerle ‘köylerde yapılacak yeni meskenlere bir istikamet vermesi’ni istiyordu. Aynı zamanda yeni ev yapacak köylülerin de kentliler gibi evlere sahip olması için köy evi planları hazırlanabileceğini ve bu planların isteyen köylüye ücretsiz olarak verilebileceğini düşünüyordu.

Bu sürecin etkisi 40’lı yıllarda köylerin değişmeye başlayan çehresinde gözlemlenecekti.

‘...şimdiye kadar kerpiç, kireç ve ahşap ile yapılan işlerde mali kudreti yetenlerin çimento ve demir kullanmayı tercih cihetine gittikleri görülmüştür.’ (Meltem, 1947, s.35-37)

4.3. Köy Kanununda İdeal Köy

Devletin ülke genelinde köye yönelişi, Cumhuriyet’in ilanından yalnızca beş ay sonra çıkarılan Köy Kanunu⁵ ile gerçekleşmişti. Bu kanunla amaç bütün köylerin

⁵ Köy Kanunu

Madde 13-Yapılması mecburi işler:

10 - Her köyün bir başından öbür başına kadar çaprazlama iki yol yapmak (bu yollar köy meydanından geçecektir.)

11 - Köyün büyüklüğüne göre orta yerinde ve mümkün olamazsa kenarında bir meydan açmak;

12 - Köy meydanının bir tarafında ihtiyar meclisinin toplanıp köyün işlerini görüşmeleri için bir köy odası yapmak;

13 - Köy, yol üzerinde uğrak ve konuk ise köy odası yanında ocaklı ve ahırlı bir konuk odası yapmak;

14 - Köyde bir mescit yapmak (yeniden yapılacak ise köy meydanının bir tarafına yapılacaktır.)

15 - Köyde maarif idarelerinin vereceği örneğe göre bir mektep yapmak (yeniden yapılacak ise köyün en havadar bir tarafına yapılacak ve mektebin herhalde bir bahçesi bulunacaktır.);

16 - Köy yollarının ve meydanının etrafına ve köyün içinde ve etrafındaki su kenarlarına ve mezarlıklara ve mezarlık ile köy arasına ağaç dikmek. (Köylü her sene adam başına en az bir ağaç dikecek ve bu ağaç tamamen tutup yeşilleninceye kadar ağaca bakacak ve yeni dikilmişlere hayvanların sürünerek ve kemirerek zarar vermesinin önünü almak için etrafına çalı çırpı sarıp muhkemce bağlayacaktır.);

17 - Köy korusunu muhafaza etmek;

18 - Köyden Hükümet merkezine veya komşu köylere giden yolların kendi sınırı içindeki kısmını yapmak ve onarmak ve yollar üzerindeki küçük hendek ve derelerin üstlerine köprü yapmak ve yol üzerinden gelip gitmeğe zorluk verecek şeyleri kırmak, kaldırmak;

Madde 14-Yapılması köylünün isteğine bağlı işler:

1 - Köyün evlerinde ahırları odalardan ayrı bir yere yapmak;

3 - Her köyün bir başından öbür başına kadar olan yolları taş kaldırım ile döşemek;

5 - Köyde bir çamaşırlık yapmak;

6 - Köyde bir hamam yapmak;

örnek köy standartlarına kavuşturulmasıydı, böylece kırsal alan kalkınmasının kanuni alt yapısı hazırlanmış oluyordu.

Kanun, öncelikle yeni Cumhuriyet'in ortaya koyduğu ideolojik toplum ve mekan kurgusunu kentten köye taşınması açısından ilginçtir. Yasanın maddeleri incelendiğinde yeni bir fiziksel ve sosyal köy modelinin ortaya koyulduğu görülür. Bu modelde belirleyici olan, dağınık mekan kurgusu yerine önerilen merkezilik ve toplumsal yaşamda kolektivizmdir.

Toplumsallık, köyün bakım ve inşasında ortaya çıkan vatandaşlık görevleri ve kullanım hakları üzerinedir. Buna göre, yasa ile köylüye ihtiyaç duyulan malların ortak mülkiyetle edinilmesi yolu gösterilmiştir. Ancak bunların kullanımında ve köyün gündelik hayatında, köylünün isteğine bırakılmış yada yasa ile zorunlu tutulmuş olan ortak görevler de vardır. Bu görevler genel olarak köyün sıhhileştirilmesiyle ilgili görevler, köyün imarıyla ilgili olan görevler, köyün bilgi ve üretimini arttırmakla ilgili görevler ve köylülerin birbirine karşı görevleri şeklinde gruplandırılabilir.

Birinci gruptakiler; bataklıkları kurutmak, kapalı su yolları yapmak, köy dışında gübrelik yapmak, evleri sıhhi ve bakımlı tutmak vb. görevlerdir (**madde 13/1-9; 14/1-2,30-31**). Köyün bilgi ve üretimini arttırmakla ilgili olanlar ise nalbant, demirci, arabacı, kalaycı gibi zanaatkarlar yetiştirmek, köye 'ortaklama' sulama sistemi ve değirmen yapmak, ziraat makineleri almak, 'köy namına' ekilecek tarlaların ürününü imece yöntemi ile toplanmak ve gelirini köy sandığına yatırarak zorunlu ve isteğe bağlı değişimler için birikim yapmak gibi görevlerdir (**madde 13/20-21; 14/10-20, 23-29**). Kanunda hayvanları köyün içinde serbest bırakmamak ve onlara taşıyamayacakları yükleri yüklememek, askerde bulunanların, öksüzlerin yada ihtiyaç sahiplerinin bahçelerine bakmak, evi yıkılanların evlerini imece usulü yapmak vb. toplumsal kurallar da vardır (**madde 13/19,22-30,32-37; 14/21-22**). Bugün köylerimizde geçerli olan günlük yaşam pratikleri göz önünde bulundurulduğunda söz konusu yasanın, bir hukuksal tüzük tanımlamasından öte ütöplast bir toplumsal kurgu olarak yorumlanabilecek nitelikte olduğu söylenebilir.

7 - Pazar ve çarşı yerleri yapmak;

8 - Köyün sınırı içinde münasip yerlerde ve tepelerde orman yetiştirmek

Köy Kanunu için bkz. *Resmî Gazete*, Tarih : 7/4/1924, Sayı: 68, Tertip: 3, Cilt: 5, Sayfa: 336

Köyün imarıyla ilgili maddeler ise köy planlanmasında gerekli olan ana kriterleri belirlemektedir. ‘Köyün bir başından öbür başına kadar çaprazlama geçen iki yol’ köyün planının iskeletini oluşturmaktadır. Planın ikinci önemli elemanı ise meydana. Meydan o kadar önemlidir ki mevcut köy yapılaşmasının içinde mümkünse ‘köyün orta yerinde’ olmazsa ‘kenarında’ büyük ihtimalle bazı yapılar yıkılarak açılacaktır. Bu merkez iki ana yol bu meydana geçilmesiyle köyün en önemli noktası olacaktır. Köy meydanına yapılacak ‘köy odası, konuk odası, cami, okul ve diğer donatılarla, fiziksel olarak oluşturulan merkezilik, işlevsel olarak da gerçekleşecektir. Köye yapılacak okul binası için kanunda ‘herhalde bir bahçesi bulunacaktır’ denmektedir. Köyün fiziksel yapısıyla ilgili dikkati çeken diğer iki nokta da sağlık koşullarının sağlanması ve ağaçlandırılmaya verilen önemdir. Kanunda, kapalı su ve atık su yollarının, kuyuların ve çeşmelerin yapımının tarif edildiği maddelerle bu işlerin ‘kuyu ağızlarını bir arşın yüksekliğinde bilezik ve etrafını iki metre eninde harçlı döşeme ile çevirmek’ şeklinde detaylıca tarif edilmesinden devletin kırsal alanda sağlık koşullarını sağlamaya verdiği önem görülmektedir. Aynı zamanda yasada, köy meydanının etrafı, yolların iki yanı, su kenarları ve mezarlıklar kanunla yeşillendirilecek alanlar olarak gösterilmiş; adam başına her sene kişi başına bir ağaç dikmek ve onu zararlı hayvanlardan korumak köylünün yapılması zorunlu işleri arasına alınmıştır (**madde 13/10-18; 14/5-9**). Özetle bu yasada idealize edilen köy, temiz, sıhhi, bakımlı ve yeşil bir yer, köy halkı ise üretken, birbirine yardımcı ve birlikte çalışmaya yatkın bir topluluktur.

Bugün ütopya olarak nitelenebilecek Köy Kanunu’nun uygulanma aşamasının on yıllık sürede son derece başarılı olduğu söylenebilir. Buna göre devlet desteksiz, köy bütçesi ile 2.746 köyde su tesisatı, 6.961 köyde konuk odası, 664 köyde konak, 24 köyde pazar yeri, 211 meydan yeri ve 19 hamam yapılmıştır. Bütünyle köylünün kendi el emeği ve maddi olanakları ile 28.000 km uzunluğunda yol ve 921 köprü yapılırken 121 köprü onarıma uğramıştır (**Çetin,1999, s.239**).

4.3. Uygulanmamış Köy Projeleri

4.1.1. İdeal Köy Projeleri

Cumhuriyet’in ilk yıllarında çeşitli nedenlerle ‘Numune Köyleri’ yapılmaya başlandığında, beraberinde her kesimden konuya yönelen büyük bir ilgiyi getirdi. Nasıl bir Cumhuriyet köyü sorusu farklı disiplinlerde uzmanlaşmış birçok kişi

tarafından cevaplanmaya çalışıldı. Bunların arasında gazeteciler, politikacılar, öğretmenler ve doktorlar da vardı. Mimarların konuya cevap olarak ürettikleri projeler, merkezinde bir şehirde bulunan kadar kamu binası ve anıtsal büyüklükteki meydanı ile idealleştirilmiş köy kurgularıydı ve birçok açıdan ütöpik özellikler taşıyorlardı. Bu sebeple Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan yoğun köycülük çalışmaları ve uygulanan Numune Köyleri'nin kendileri kadar yarattıkları tartışma ortamı ve ideal köy, ideal köy evi tasarıları da dönemin ilgi çekici olaylarındandır.

Uygulanmamış projelerin en bilineni, aynı zamanda hakkında en az bilgiye sahip olduğumuz; idealist köycü idare amirlerinden Kazım Dirik'in Trakya Umum Müfettişi iken hazırlattığı, 'İdeal Cumhuriyet Köyü' tasarımıdır. Kazım Dirik'in bu proje haricinde, İzmir valiliği sırasında yaptırdığı Numune Köyleri ve Trakya'da doksan köyün kendi imkanlarıyla yenilenmesi gibi önemli çalışmaları vardır.

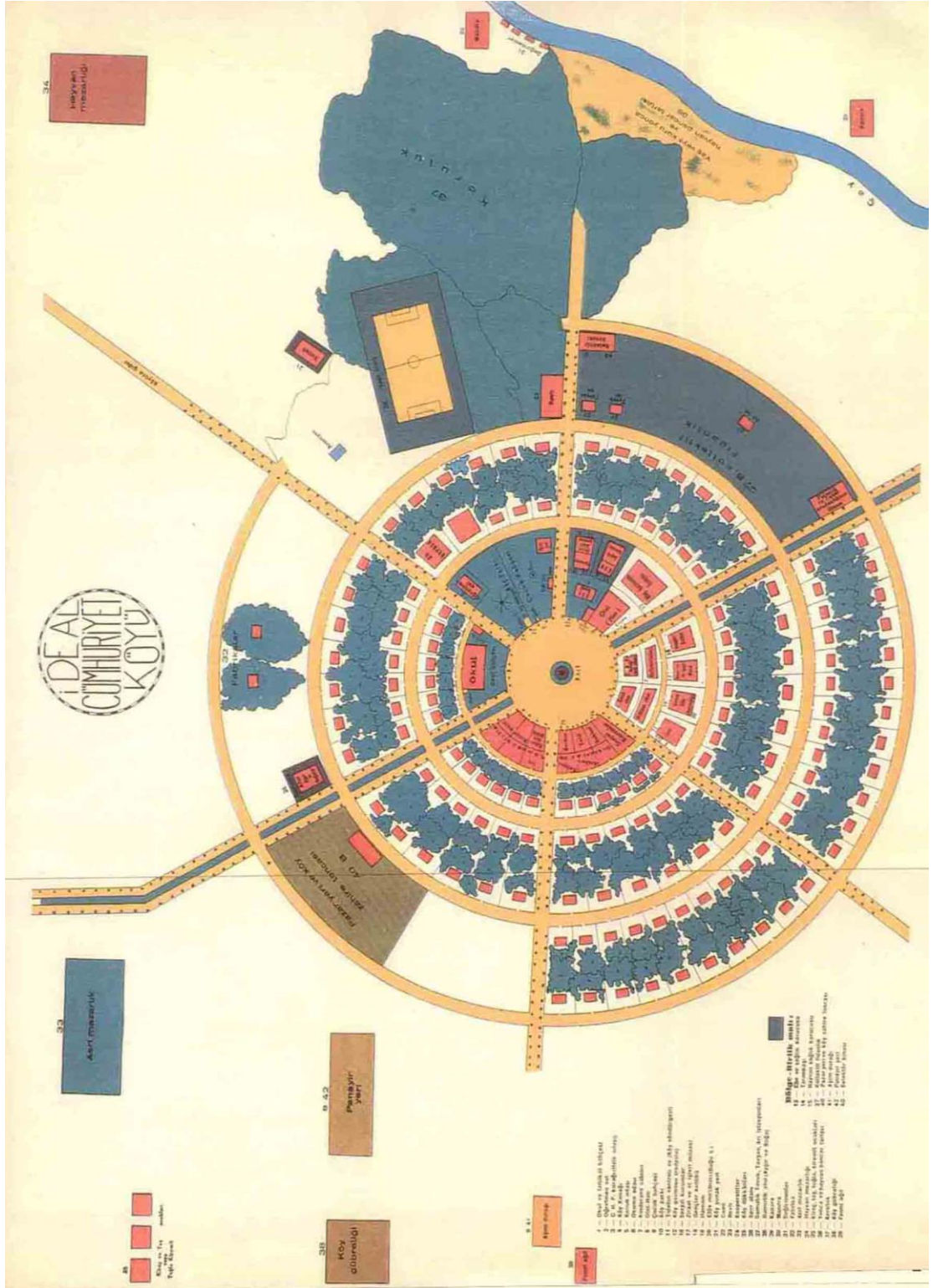
İdeal Cumhuriyet köyü projesinin belge olarak bugüne kadar korunmasını Afet İnan'ın 'Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı' adlı kitabına bu tasarımı eklemiş olması sağlamıştır. Konuyla ilgili bilinen tüm bilgiler planla birlikte kitapta bulunan aşağıdaki paragraftan ibarettir.

'İdeal Cumhuriyet Köyü planını, doğrudan doğruya bu kitabın konusuyla ilgisi olmamakla beraber buraya ekledim. 1937 yılında Trakya Umumi Müfettişi general Kazım Dirik tarafından bana verilmiş olan bu planı yapan mimarın adı konmamıştır. Ancak üzerinde 'her hakkı mahfuzdur' diye kayıt vardır. Planda yandaki listede okunacağı gibi 43 kamu kuruluşu yer alıyor. Bir köye gerekli olan her şey düşünülmüştür. O zaman bu planın herhangi bir yerde uygulanmaması büyük kayıptır. İdeal Cumhuriyet Köyü planının bugün yeni kurulmakta olan köylerimize uygulanmasını candan dilerim.' (İnan, 1972, s.3)

Afet İnan, Cumhuriyetin 50. yılı için çıkardığı bir başka kitabında projeyi tekrar gündeme getirmek için çalışmış ve bu planın '50. Yıl Köyleri' olarak her ilde uygulanmasını talep etmiştir. (İnan, 1978, s.56)

İdeal Cumhuriyet köyü önerisinin ilk bakışta diğerlerinden ayrılan yanı dairesel planıdır. Birbirini merkezde kesen üç ana yol ve onları birbirine bağlayan diğer paralel yollar ile altı eşit dilim ve merkeze yaklaştıkça önem derecesi artan üç bölgeye ayrılan köy uzaktan bakıldığında mekansal bir plandan çok, köy içindeki fonksiyonların birbirine göre önemini gösteren bir şemayı andırır. Merkezinde Cumhuriyeti temsil eden bir anıtın bulunduğu köyde, meydana bakan birinci derecede önemli mekanlar, köy kooperatifleri ve dükkanlar, sosyal kurumlar,

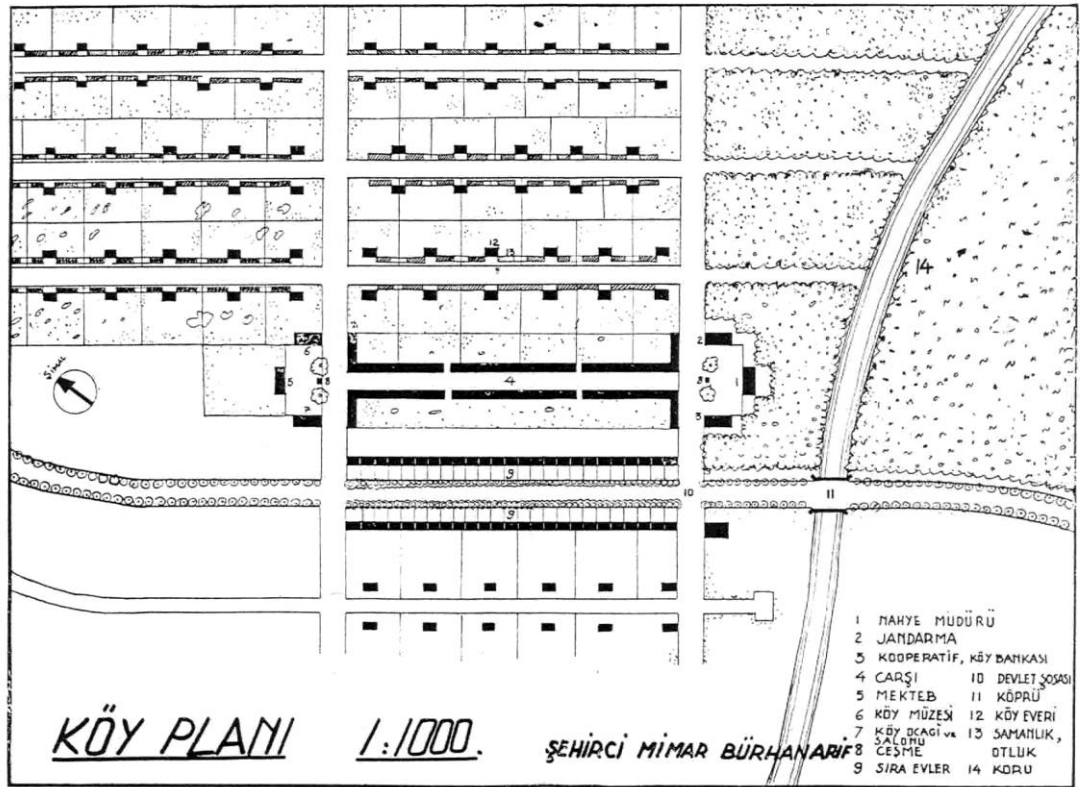
halkodası, konuk odası, okuma odası, konferans salonu, otel, köy konağı, okul ve tatbikat bahçesi, çocuk bahçesi, köy parkı, telefon santrali ve itfaiyedir. İkinci sıradaki yapılar ise cami, hamam, etüv makinesi, ziraat ve el işleri müzesi, gençler kulübü, köy gazinosu, ebe ve sağlık korucusu, tarımbaşı, hayvan sağlık korucusu, öğretmen evi ve daha küçük bahçeleri olan merkeze yakın konutlardır.

Şekil.4.4 İdeal Cumhuriyet Köyü planı, *İnan, Afet, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı, 1933, ekler kısmı*

Üçüncü sıra su deposu dışında tamamen konut bölgesidir. Dördüncü sırada, iki bölge konut grubuna, bir bölge kolektif fidanlığına ve içindeki tavuk, tavşan ve arı istasyonlarına, bir bölge fabrikalara ve damızlık ahırına, bir bölge pazar yeri ve

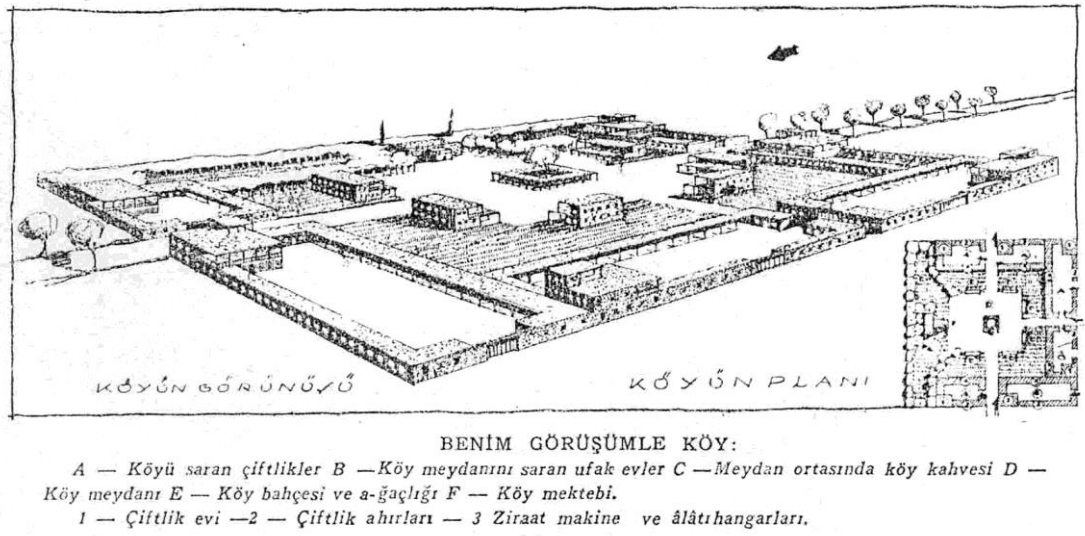
zahire loncasına ayrılmış, köyün dışında kalan alanlara ise köy yunak yeri, spor alanı, panayır yeri, asri mezarlık, hayvan mezarlığı, mandıra, aşım durağı, fenni ağıl, köy gübreligi, kireç ve taş ocakları, tuğla ve kiremit fırını, değirmenler, kanara (kesim evi), yaş ve kuru yonca tarlası, hayvan pancar tarlası ve koruluk yerleştirilmiştir. Düzenlemede dikkati çeken bir başka nokta da dördüncü sırada köyün gelişimi için boşluklar bırakılmış olmasıdır. Köyde öğretmen evi ile birlikte toplam 125 konut vardır. Buna karşın 43 kamu binası bulunmaktadır.

Şekil 4.5 Köy Planı, Mortaş, Abidin, 'Köy Projesi', Arkitekt 1935, 320

İkinci proje, 1935 yılında Arkitekt dergisinde yayınlanan Mimar Burhan Arif'in 'Köy Projesi'dir. Diğer ideal köy planlarına benzer olarak bu planda da köye ağaçlıklı bir yoldan yaklaşılmaktadır. Ancak bu yol köye uğramadan memur evlerinin arasından geçer. Asıl köy yoldan içerdedir. Bu projede diğerlerinden farklı bir şekilde sıra ev ve köy evi olarak iki tip ev önerilmektedir. Sıra evlerin ekecek kadar bahçeleri yoktur. Sadece küçük bir ön bahçeleri vardır. Çarşıya paralel bir olarak devlet şosesi üzerinde bulunurlar. Sıra evlerin, sıkışık bir düzenle planlanarak farklı bir komşuluk düzeni oluşturmalarından ve bahçesiz olmasından yaralanarak bu evlerin köyde kalan fakat tarımla geçinmeyen başka bir kesim için düşünüldüğü söylenebilir. Bu kesim büyük ihtimalle memurlardır. Diğer evler ise büyükçe

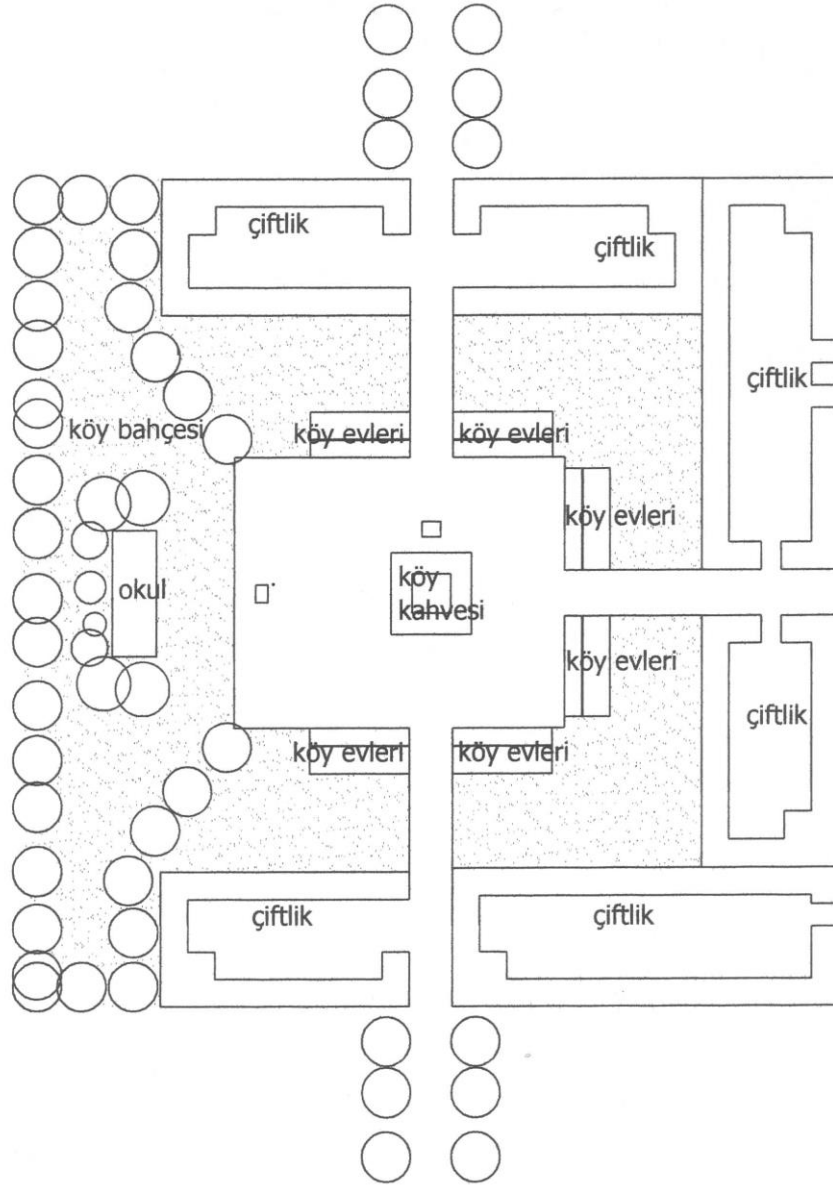
bahçeler içinde yanlarında samanlık gibi ek binalarıyla köy evi olarak düşünülmüştür. Bunların arasında ise sosyal merkez, çarşı ve idari merkez vardır. Sosyal merkez, okul, köy müzesi ve köy salonundan oluşur ve çarşı içinden geçen bir yolla nahiye müdürlüğü, jandarma, kooperatif ve köy bankasından oluşan idari merkeze bağlanır. Bunların dışında ise köyün ortak malı olan kuru vardır. Bu projenin en dikkat çeken yanı birbirine eşdeğer iki merkezi bulunması ve konut tiplerindeki çeşitliliğidir. Diğer ideal köy planlarından farkı ise merkezi planlı bir yerleşim önermemesidir. Bu projede işlevsel merkez konut bölgesinin fiziksel olarak da merkezi değildir.

Şekil 4.6 Benim Görüşümle Köy, Abdullah Ziya, 'Köy Mimarisi', Ülkü, Cilt 2 Sayı 7, 39

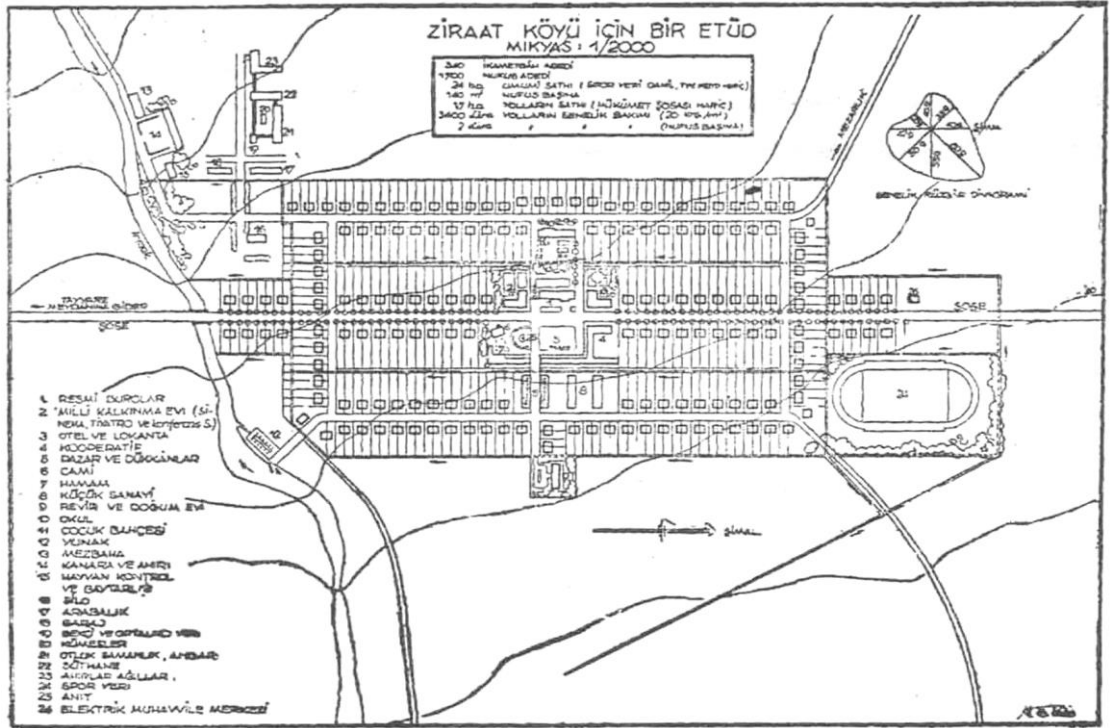
Üçüncü proje Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun 1933 yılında Ülkü dergisinde yayınlanan 'Benim Görüşümle Köy' tasarısıdır. Bu proje de Kazım Dirik'in projesinde olduğu gibi merkezi bir plan ve onu vurgulayan geometrik bir şekil seçilmiştir. Kare biçimindeki bu köy planında ortada yine bir meydan vardır. Meydanın etrafında ise köylü evleri ve okul bulunur. Kentte başka kamu yapısının bulunmaması şaşırtıcıdır. Meydanın ve köyün tam ortasında bir anıt veya bir cami yerine Kozanoğlu'nun 'köylünün kütüphanesi, içtima yeri, sineması, kulübü daha doğrusu modern mabedidir' dediği ve büyük ihtimalle birçok kamu yapısının görevini yerine getirecek köy kahvesi bulunmaktadır.

Bu proje köyün biçimlenişinden evlerinin tasarımına kadar diğerlerinden farklı bir köy oluşumu önermektedir. Önerdiği düzen büyük çiftlikleri ve onların topraklarında ortakçı olarak çalışan köylüler için geçerli bir sistemdir.

Şekil 4.7 Benim Görüşümle Köy plan, Çizim H. T. Örmecioğlu

Buna göre köyün evleri altı grup halinde bir araya getirilmiştir ve meydanın etrafına yerleştirilmiştir. Bunlarda çiftçi başılar ve daimi köylüler oturur. Köy evlerinin arkasında buğday ekim alanları vardır. Bunlarında dışında köyü kuzey, güney ve doğu yönlerinden çevreleyen altı büyük çiftlik vardır. Bir ova üzerinde kurulduğu düşünülen bu köyde evler, yazın sıcağdan etkilenmemesi için ‘direkler üzerinde kapalı teraslarla gizlenmiş’ bir şekilde tasarlanmıştır. Köyü çevreleyen çiftlikler ise ayaklar üzerindeki bu evleri kışın fırtınadan korumak üzere konumlandırılmıştır. Çiftliklerde amele evleri, ahırlar ve ziraat aletleri hangarları bulunmaktadır. Köyün batısına yerleştirilen büyük bahçe ile ağaç dikimi için toplu bir alan bırakılmıştır. Bu ağaçlığın ortasında ise köy okulu vardır.

Şekil 4.8 Milli Kalkınma Partisi Ziraat Köyü önerisi, *Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi-İzahları ve Köy Kalkınması*, 1950, 51,(çizimler her nekadar 1950 yılında yayınlansa da üzerlerinde 1940 tarihi bulunmaktadır)

Son projeler ise Nuri Demirdağ'ın 1940 yılında Dirik'teki uçak ve motor fabrikalarının yakınında uygulanmak üzere tasarlatığı ziraat köyü ve maden ve sanayi köyü tasarısıdır. Bu projeler daha sonra Milli Kalkınma partisinin köy kalkınma planı olarak sunulmuştur. Bu plana göre Anadolu'da dağınık halde bulunan köylerden birbirine yakın olanlarla birleştirilecek ve böylece köy sayısı 18.000'e indirilecektir. Eski köylerin yerine 24 hektarlık bir alanda tasarlanan 1700 nüfuslu 340 evden oluşan büyük ziraat ve sanayi köyleri yapılması önerilmektedir (**bkz. Şekil Ek A.1**). Büyüklükleriyle köyden çok kasabaya dönüşmüş bu önerilerde doğum evi, elektrik merkezi gibi önemli donatılar da vardır.

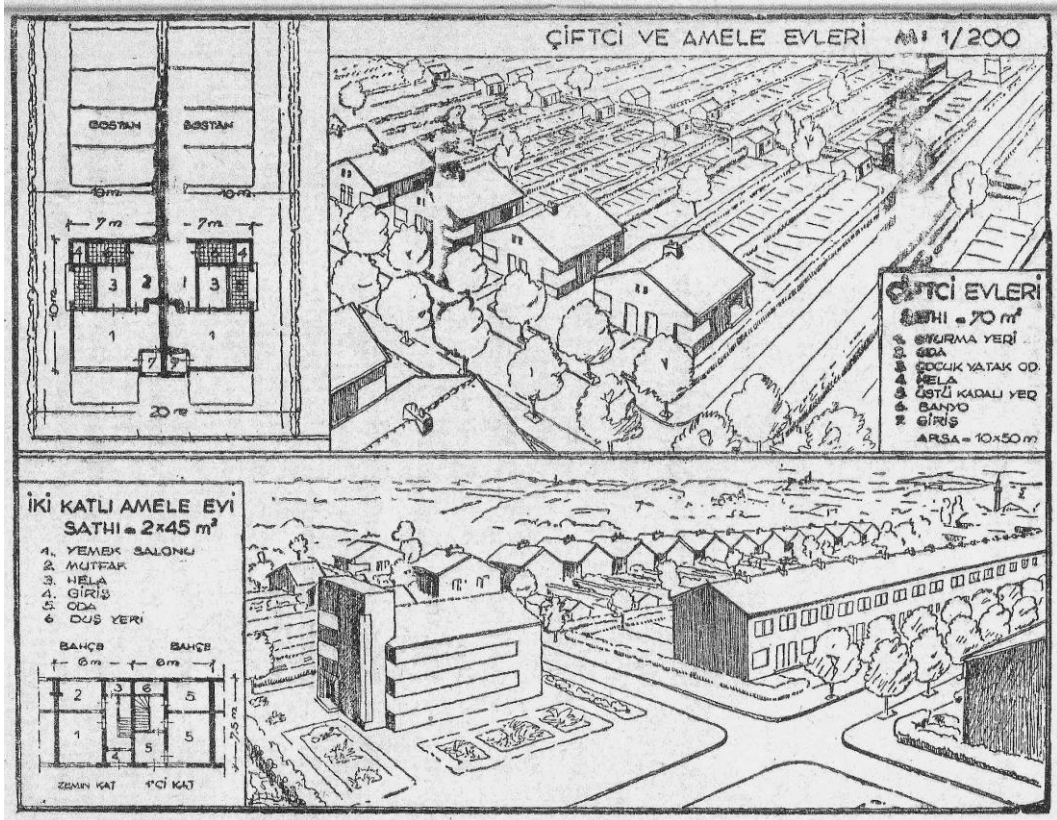
'Köyü aydınlatacak elektrik merkezi,

İsli gaz lambasından kurtaracak herkesi' (**MKP Köy Kalkınması, 1950, s.62**)

Bu iki öneri de merkezi planlı yapısı ve arazi kullanım fikri olarak diğerlerine benzemektedir. Köylerin merkezinde resmi bürolar, kooperatif, pazar yeri ve dükkanlar, halkodasının yerini tutan milli kalkınma evi, okul, hamam ve cami bulunmaktadır. Diğerlerinden farklı olarak küçük sanayi bölgesi ile revir ve doğumevi eklenmiştir. Köylerin dışına ise spor alanı eklenmiştir. Ziraat köyünde

bunlara ek olarak köyün dışında mezbaha, veterinerlik, silo ve köy hayvanlarının hepsinin bir arada bakıldığı kümesler, ahırlar ve süthane ile bekçi ve ortakçının evleri bulunmaktadır. Sanayi köyünün ise fazladan bekar evleri vardır.

Projelerin açıklamasında amacın öncelikle ‘köylü, işçi ve halkın huzur ve rahatını sağlayacak modern ikametgah temini’ olduğu söylenmektedir. Bu önerilerin perspektif çizimlerine ve evlerin planlarına bakıldığında diğer köy kurguları ve uygulanmış numune köyü örneklerine göre belirgin bir modernlik dikkati çeker.

Şekil 4.9 Milli Kalkınma Partisi Ziraat Köyü önerisi perpektifler, Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi-İzahları ve Köy Kalkınması, 1950, 51

4.1.2. İdeal Köy Evi Projeleri

Dönemin bir diğer ilgi alanı ideal köy evi projeleridir. Savaş sonrasında sıfırdan yeni köylerin yapılması kadar eskilerinin tamir edilmesi de oldukça yaygın bir yapı faaliyetiydi. Evleri savaşta kısmen ve tamamen yıkılmış köylüler, bazen devlet desteği, çoğu zaman da kendi çabalarıyla konutlarını yeniliyorlardı. Onlara bu yenileme çalışması sırasında yardımcı olacak, köy evlerin sıhhileştirilmesi için ve ‘köylerimizin regional hususiyetlerine haneler getirmeden hatta bunları son zamanlarda görülen köksüz üslupların tesirinden uzak tutmak üzere’ çalışmalar yapılıyordu. Bu

dönemde köylerde ev yapımının standartlarını belirleyecek konut yasaları yoktu. Sadece Köy Kanunu'nun getirdiği bazı koşullar vardı ancak bunlarda yeterli görülüyordu. Köy kalkınması kapsamında köy evlerinin mimarisinin geliştirilmesi ve ideal Türk köyüne yakışır bir hale getirilmesi gerekiyordu. Bu dönemde bazı yazılarda halkevlerinde köylülere yapıcılık dersleri verecek ve sorularını yanıtlayacak gruplar kurulması, bu konuda broşürler hazırlanması ve isteyen köylülere dağıtılabilecek köy evi tipleri üretilmesi öneriliyordu (**Meltem, 1947, s.35-37**). Bazı mimarlar ideal köy evi planları üretiyorlardı. Ayrıca 1935 yılında konuyla ilgili bir 'Köy Evleri Proje Müsabakası' yapılmıştı. Bu yarışmanın şartnamesinde istenilen köy evinin şu şartları sağlaması bekleniyordu:

- köylünün kendi kendine yapabileceği bir şekilde olmak(malzeme ve teknik bakımından)
- ucuz olmak
- İstanbul Trakya iklimine bilhassa köylünün yaşayış tarzına uygun olmak
- sıhhi şartları içine almış olmak
- kullanışlı olmak
- Türk zevkini ve karakterini okşar olmak'

Bu yarışmanın birincisi Abdullah Ziya Kozanoğlu oldu. Kozanoğlu'nun önerisi sade mekanları, kullandığı geleneksel malzemeleri ve Trakya'nın iklimine uygun yerel detayları modernize etmesiyle dikkat çekiyordu.

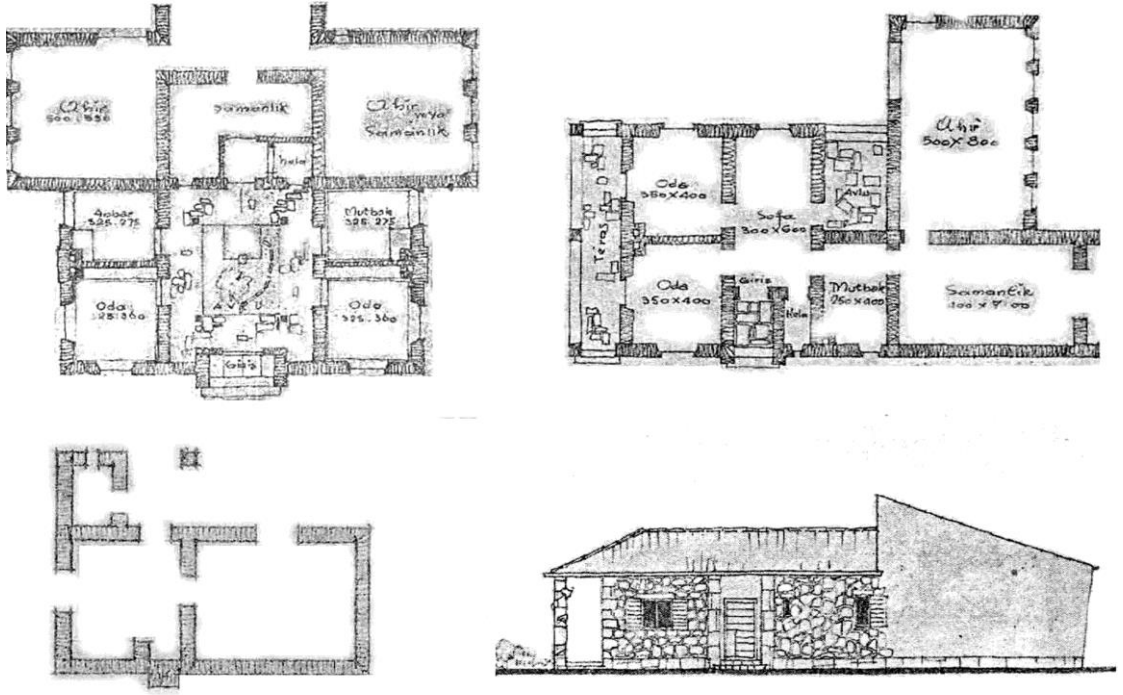

Şekil 4.10 Trakya Göçmen Evleri Proje Yarışması birincisi, *Abdullah Ziya, 'Halkevi Trakya Göçmen Evleri Müsabakasında Kazanan Eserin Raporu', Arkitekt 1935, 205*

Bu yarışma sonrasında köy evi nitelikleriyle ilgili çeşitli yazılar ve yorumlar yapıldı. Konu, 1940 yılında Behçet Ünsal'ın Sincan Köyü tasarısının Numune Köy olarak uygulanmasıyla tekrar gündeme geldi. İskan Umum Müdürlüğü'nün prensiplerine uygun olarak 1937 yılında Romanya'dan gelen yüz göçmen ailesi için tasarlanan

köyün yerleşim planı uygulanırken mali problemler nedeniyle Ünsal'ın tasarımındaki evler inşa edilmemiştir.

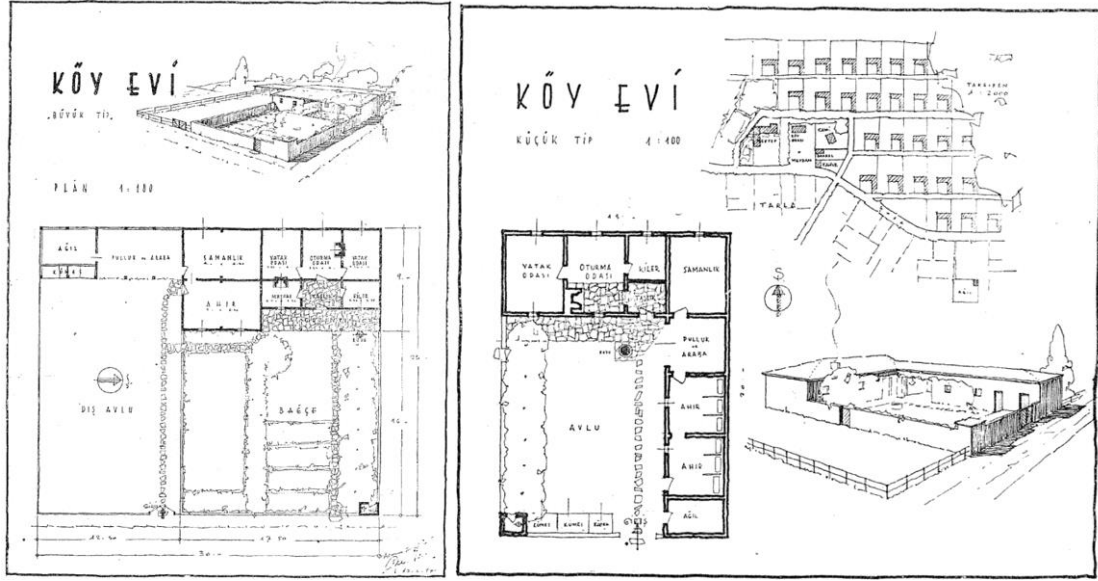
Ünsal, Sincan için iki tip ev tasarlamıştı. Bunların her ikisi de avlusu, samanlığı ve ahırıyla İskan Umum Müdürlüğü'nce uygulanan projenin birkaç misli büyüklüğündeydi. Küçük evin iki oda, bir sofa, mutfak, tuvalet, ahır ve samanlığı vardı. Büyük ev ise geniş diğerinden bir ahır ve ambar daha büyüktü ve bir avlu etrafına kurulmuştu.

Şekil 4.11 Sincan Numune Köyü için hazırlanmış planlar ve cephe, Ünsal, Behçet, 'Sincan Köyü Planı', Arkitekt 1940, 16 vd.

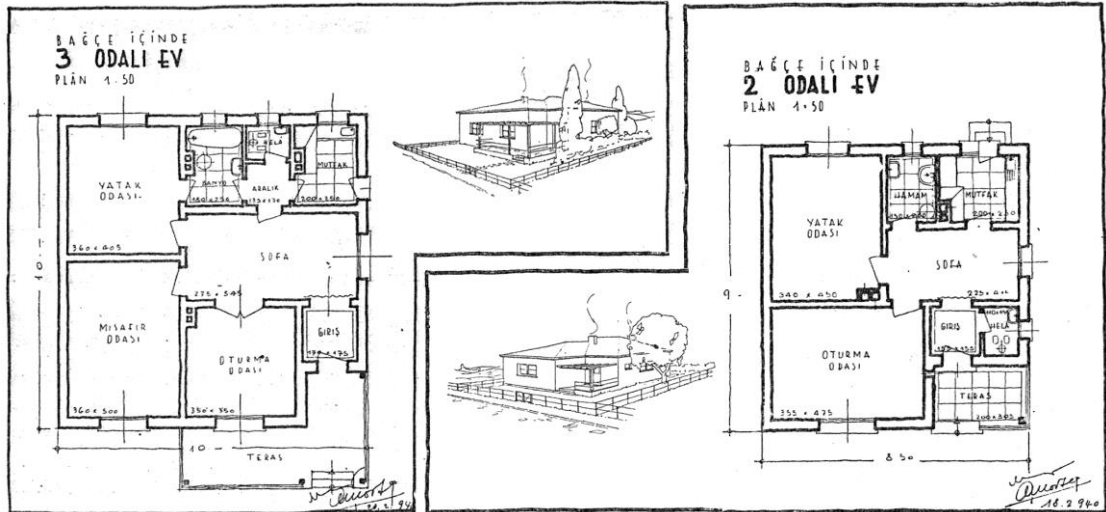
1940 yılında Ünsal'ın tasarımıyla aynı dergide Abidin Mortaş'ın 'Köy Evi Tipleri', 'Kasaba Evleri' ve 'Küçük Kasaba Evi Projesi' tasarımları da yayınlandı. Bu projelerin hepsi de numune köylerinde uygulananlardan ve geleneksel köy evlerinden çok daha büyüktü. Birçok mekanın bir araya gelmesiyle oluşan bu evler köy evinden çok, büyük çiftlik evlerini andırıyordu. İki tip halinde tasarladığı bu evlerden birincisi ev, ahır, ağıl, kümes ve pulluk ve araba garajın bir avlu etrafında yan yana getirilmesiyle oluşan bir tasarımdı. İkincisinde ise yaşam bölümünden ayrılan ağıl, ahır, kümes, samanlık ve pulluk ve araba garajı bir dış avlu oluşturmuştu. Her iki tasarımda da köy evinin, yaşama kısmı küçük ve detaysız tutulmuştu. Birincisinde

sadece bir yatak odası, kiler, sofa ve giriş kısmı vardı. ikincisinde iki oda bir sofa, kiler ve mutfak düşünülmüştü.

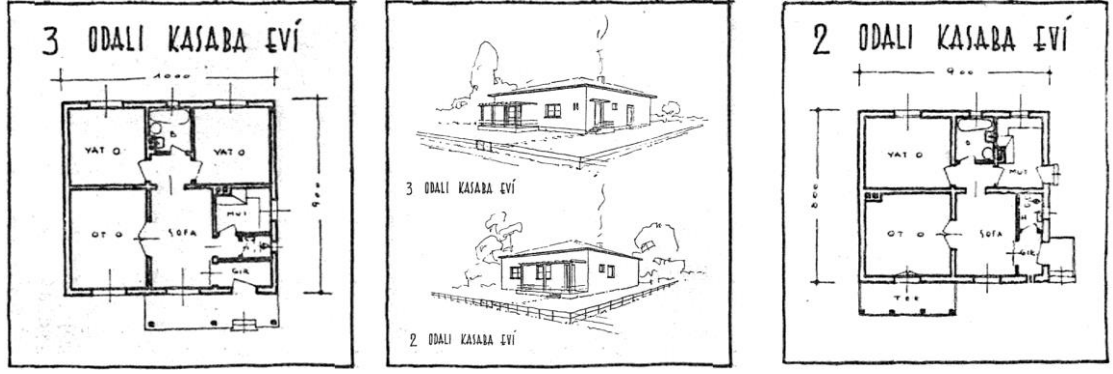

Şekil 4.12 Köy Evi planları, Mortaş, Abidin, 'Köy Evi Tipleri', Arkitekt 1940, 8 vd.

Gerek Ünsal'ın gerekse Mortaş'ın projelerinde etrafı kapalı avlular bulunuyordu. Evler bu özellikleriyle geleneksel Türk köy evini andırıyorlardı. Ünsal'ın projesinde ise evler, girişleri, sıvalı ve doğal taş yüzeylerin bir araya gelmesiyle oluşturulan cepheleriyle etkili dış görünümlere sahipti. Mortaş'ın köy evi projelerine eklenmiş bu evlerden oluşan küçük bir köy tasarımı da vardı.

Şekil 4.13 Bahçe içinde ev planları, Mortaş, Abidin, 'Küçük Kasaba Evi Projesi', Arkitekt 1940, 10 vd.

Şekil 4.14 Kasaba Evi planları, Mortaş, Abidin, 'Küçük Kasaba Evi Projesi', Arkitekt 1940, 10 vd.

Mortaş'ın kasaba evi projeleri ise kırsal alanda farklı yerleşim tipleri olduğuna dikkat çekmesi açısından ilginçtir. Köy evlerinden farklı olarak tarımsal üretimle uğraşmayan kişiler için düşünülmüş bahçe içindeki bu evler, konfor düzeyi ve plan tipi olarak kentlerde yapılan kooperatif evlerini hatırlatır. Kasaba evlerinin planlarında köy evlerinden farklılaşmış olarak misafir odası ve banyo gibi mekanlar vardır ve yüksek duvarlarla çevrelenmiş bir avlunun bulunmayışı göze çarpar.

4.2. Antalya'dan Numune Köy Örnekleri

4.2.1. Cumhuriyet Öncesi Göçmen Yerleşimi Örnekleri:

(Antalya-Kadriye köyü , Selimiye köyü ve Şarampol Mahallesi)⁶

18. yüzyılın başlarında Konya'da yaşayan Karamanoğulları'ndan bir boy Girit'e sürgün olarak gönderilmişti. Bunlar, adada Hanya adında bir kent kurarak burada yüz elli yıl yaşadılar. 1897 yılında Girit kaybedildiğinde zor durumda kalan bu aileler, gemilerle Anadolu'ya getirildiler. Akdeniz ve güney Ege kıyılarındaki şehirlere yerleştirildiler. Bu şehirlerden biri de Antalya'dır.

Girit'ten Antalya'ya gelen ilk göçmen grubu için, Düden Çayı'nın akışını düzenlemek amacıyla yapılan büyük şarampolün kuzeyindeki düzlük arazide bir yerleşim oluşturulmuştu. Bugün Şarampol ya da Giritli Mahallesi olarak da bilinen bu bölge Antalya kent merkezindedir.

⁶ Bu iki köyle ilgili alınan bilgiler 80 yaşındaki Mehmet Eren ve bir göçmen ailesinin üçüncü kuşaktan torunu olan Arkeolog Rıdvan Aydın'dan alınmıştır. Ev örnekleri ise Kadriye köyündendir. Şarampol Mahallesi ile ilgili bilgiler Mimar Tarık Akıltopu ve Araştırmacı Halil İbrahim Dişey'den alınmıştır.

Göçmenler gemilerle Antalya getirildikten sonra devlet tarafından kendileri için daha önceden hazırlanmış evlere yerleştirildiler. Bunlar bahçe içinde ve tek katlı tip evlerdi ve ızgara planlı bir yerleşim düzeninde içinde bulunuyorlardı (**bkz. Şekil Ek A.2**). Bahçeler şarampolden gelen sulama sistemiyle rahatça sulandığından, Giritliler bölgede kısa zamanda Antalya'nın en güzel bahçelerini oluşturdular.

‘...büyük sevinçlerle açılmış bulunan şarampolün kuzey tarafındaki düz ve büyük araziye hazırlanmış bulunan plan gereğince geniş caddeler ve bunların her iki tarafına yapı sistemleri aynı tek katlı, geniş bahçeli, ferah evler yapılmıştı...Toprağı verimli, havası güzel ve bütün sokaklarındaki arıklarda akan bol su ile sulanan bahçelerinde Giritli soydaşlarımız erik, muşmula, kayısı...mandalina ve limon gibi meyvelerin en iyilerini yetiştirmişlerdi.’ (**Dişey, 1999, s.4**)

Gerek yetiştirdikleri ürünlerin kalitesi gerekse Giritli yetenekli zanaatkarlar sayesinde Giritli Mahallesi kısa zamanda Antalya'nın en önemli ticaret merkezi oldu. Zenginleşen ve çoğalan halk, hızlı şehirleşmenin de etkisiyle zaman içinde eski evleri yıkarak daha büyük evler ve apartmanlar yaptırdı. Bir süre sonra bölge kent içi değişimlerin etkisi altında kalarak eski yapısını ve kullanıcılarını tamamen kaybetmiştir (**Dişey, 1999, s.4-20**).

Şekil 4.15 Izgara planlı yerleşimlerin 1/25000’de görünümü, *DSİ Antalya Bölge Müdürlüğü Harita Arşivi*

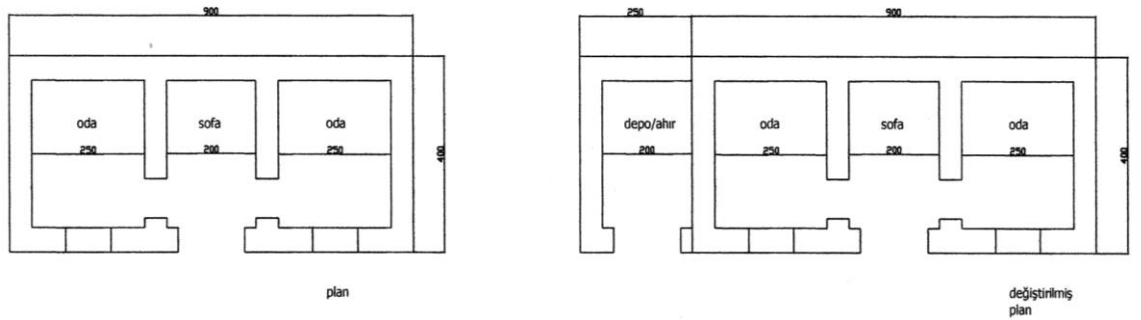
Girit’ten gelen ikinci göçmen grubu ise önce Kaleiçi’ne geçici olarak yerleştirdi ve zamanla Teke yöresinde subaşılık yapmakta olan beyliklere ikamet ettirilmeleri için dağıtıldı. Serik ve Alanya çevresinde ağalık yapmakta olan Tugayoğulları da Sultan Abdülhamit’in takdirini kazanmak ve topraklarında çalışacak yeni köylüler edinmek amacıyla kendilerine göçmen verilmesi için talepte bulundu. Tugayoğulları kendilerine verilen aileler için Abdülhamit’in dört çocuğunun adının verildiği dört köy kurdu, bunlar halen varlığını sürdüren Selimiye, Kadriye, Ahmediy ve

Cihadiye'dir (Dişey, 1999, s.19). Bunlardan deniz kıyısındaki ikisi, Selimiye (Side) ve Kadriye ızgara planlı olarak tasarlanmıştır.(bkz. Şekil Ek A.3 & A.4)

Serik ilçesine bağlı olan Kadriye köyü, Antalya'nın doğusunda kent merkezine 34 km uzaktadır. Girit'ten gelen yetmiş ailenin iskan edilmesi için kurulmuştur. Izgara planlı yerleşim, birbiriyle eşdeğer arsalara bölünmüştü. Yerleşimin bir merkezi ya da kahvehane, cami, okul vb. donatısı yoktu. Bugüne kadar ayakta kalabilmiş iki ev örneğinden, bazı evlerin arazi üzerinde kalmış izlerinden ve anlatılanlardan yola çıkılarak evler için şunlar söylenebilir: Evler iki oda bir sofadan oluşuyordu ve tek ev şeklinde yapılmıştı, fakat daha sonra göçmenler iki evin arasına ahır ve yeni oda gibi ekler yaparak konutları sıra ev haline getirdiler. Yöre halkının yer ev dediği bu evler, tek katlıydı, arka ve ön bahçeleri vardı.

Şekil 4.16 Yer evler, Kadriye köyü, fotoğraf H. T. Örmecioğlu

Şekil 4.17 Yer evlerin planı, Çizim H. T. Örmecioğlu

Girit göçmenleri için kurulan bir diğer yerleşim de Antalya'nın bilinen turizm merkezlerinden Side'dir. Serik ilçesine bağlı olan Selimiye köyü (Side), Antalya'nın doğusunda kent merkezine 78 km uzaktadır.

Kadriye köyüyle aynı zamanda ve aynı nedenle kurulan Selimiye için de benzer bir durum geçerliydi. Izgara planlı yerleşim eşdeğer arsalara bölünmüştü, birbirinin aynı

evler eşdeğer parseller üzerinde bulunuyordu. Her evin arasında bir sokak vardı. Bunlardan limana inen biri hariç hepsi aynı genişlikteydi. Evlerin planı ise Kadriye köyünde görülen planın aynısıydı. Söylenilenlere göre, bu yerleşimler bölgedeki Rum ustalara yaptırılmıştı.

Bugün birer turizm beldesi olan bu iki eski göçmen köyü, 1980'lerdeki turizm patlaması sırasında yaşanan rant artışı nedeniyle eski yapılarını tamamen kaybetmiş ve arazilerin el değiştirmesi sonucu yörenin göçmen halkından geriye çok az kişi kalmıştır. Kent merkezindeki Şarampol Mahallesi ise hızlı şehirleşme etkisi altında kalarak eski yapısını ve kullanıcılarını tamamen kaybetmiştir. Bugün bu üç yerleşim de eskiyle bağlarını, kent planları içinde halen korunan ızgara dokularında devam ettirmektedirler.

4.2.2. Atatürk Dönemi Numune Köy Çalışması:

(Antalya-Cevizli Köyü)⁷

Antalya'nın Akseki ilçesine bağlı ve kent merkezine 167 km uzaklıkta olan Cevizli köyü, Atatürk döneminde 1923-1934 yılları arasında yapılan 69 numune köy uygulamasından birdir. Diğerlerinden farklı olarak Cevizli sıfırdan yapılan yeni bir yerleşim değildir. Köyün tekrar yapılmasına neden olan olay 1933 yılında Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sırasında gerçekleşen bir yangındır.

1933 yılı ekiminde yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları yurt çapında büyük bir olaydı. 10. yıl kutlamaları için büyük bir kutlama programı hazırlanmış, özel bir yasayla üç gün bayram ilan edilmiş, bayram boyunca uçaklar yurdun her köşesine İstanbul'da bastırılmış olup inkılap ve istikbali ifade eden kağıtlar atmış, 10. yıl kutlamaları, yurdun her bucağında Cumhuriyet'in varlığını halka hissettirecek bir coşkuyla yapılmıştı. Düzenlenen şenliklerle Cumhuriyet'in coşkusu dağ köylerine kadar ulaşmıştı (**Koçak, 1987, s.7 vd.**).

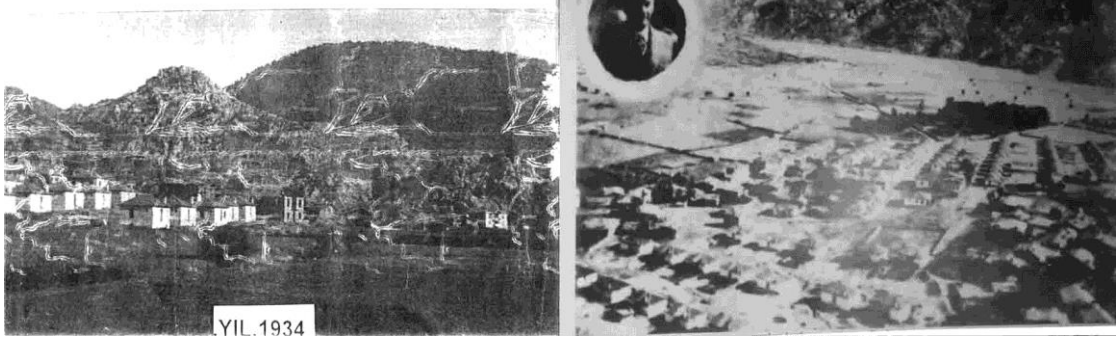
Bu köylerden biri olan Cevizli de, 29 Ekim 1933 akşamında okulda sahnelenen tiyatroya büyük ilgi göstermiş, tüm köy işlerini bırakarak hep birlikte okul bahçesinde toplanmıştı. Tiyatronun ve şenliğin etkisiyle köylüler kale altındaki ahşap

⁷ Cevizli yangını ve köyün tekrar inşasıyla ilgili alınan bilgiler evlerin sahiplerinden Durmuş Ali Akın'dan ve olaylar olduğunda 8 yaşında olan Mehmet Kayışoğlu'ndan alınmıştır.

evlerde çıkan yangını çok sonra fark etmişlerdi. Gerek rüzgarın, gerekse evlerin bitişik nizamda ve ahşap yonga örtülü olmasının etkisiyle hızla genişleyen yangın, sabaha köyden geriye 30-40 ev bırakana dek sürmüştü.

Bir anda, köyün dörtte üçü yanınca, eşyaları ve hayvanlarıyla açıkta kalan köylüler, evi yanmayanların yanına sığınmış, bir evde 3-4 aile kalmaya başlayınca, yakın çevredeki başka köylere göç etmeye başlamıştı.

CEVİZLİNİN YANGINDAN SONRAKİ ATATÜRK EVLERİ

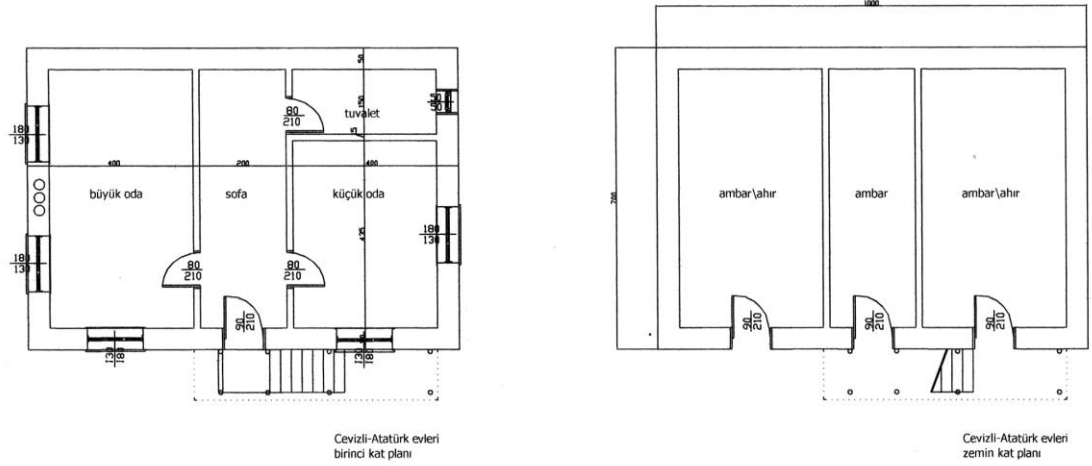
Şekil 4.18 Cevizli'den 1934 yılı görünümüleri, Cevizli Belediyesi arşivi

Köylülerin durumu, önce zamanın Antalya Milletvekili ve kendisi de bir Aksekili olan Rasih Kaplan'a, onun vasıtasıyla da Atatürk'e ulaşmış, Atatürk 'benim vefakar ve cefakar milletim neyin üstesinden gelmemiştir. Kazaları geçmiş olsun' diyerek yanan köyün tekrar yapılmasını emretmiştir (Unutmaz, 1998, s.73-77). Bu emir üzerine hemen başlayan çalışmalarla dönemin valisi Nazif Bey muhasebe müdürü Muharrem Zeki Bey'i Akseki'ye göndermiş, Zeki Bey ilçede 23 gün kalarak mahalli komisyonla beraber inşaatı organize etmiştir. İlk etapta Konya'dan ahşap ustaları getirilerek ovaya geçici konutlar yapılmış ve afetzedeler bu barakalara yerleştirilmiş, halka yardımda bulunulmuştur.

Köylüler geçici konutlara yerleştirildikten hemen sonra planlamaya geçilmiş ve bizzat Atatürk'ün yönlendirmeleriyle yeni bir köy tasarlanmıştır. Tasarlanan köyün inşaatına mühendis Şükrü Bey'in nezaretinde hemen başlanmıştır. 'Cevizli köyü asri bir şekilde inşasına başlandı' başlıklı haberden öğrendiğimize göre inşaat 1934 yılında başlanmıştır.(bkz. Şekil Ek A.5)

İnşaat için Atatürk ve İnönü 1000'er lira yardım etmişler, İstanbul'daki Cevizlililerin yapım için aralarında topladığı beş yüz lira ve devletten de alınan yardımla köy, toplam yirmi yedi bin liraya mal olmuştur. Halen köyde 'yedievler' ve 'dokuzevler' şeklinde anılan sokaklardaki evlerin Atatürk ve İnönü'nün yardımlarıyla yapılan

evler olduğu söylenmektedir. Köyde yapılan yüz beş ev, devletin görevlendirdiği yapıcılar ve köylünün imece usulü çalışmasıyla 1940’da tamamen bitirilmiştir. Yerel kaynaklardan öğrenildiğine göre, bunlardan yüz üçü birbirinin aynı olan köy konutları, ikisi ise bugün artık mevcut olmayan muhtar ve kaymakam evidir.

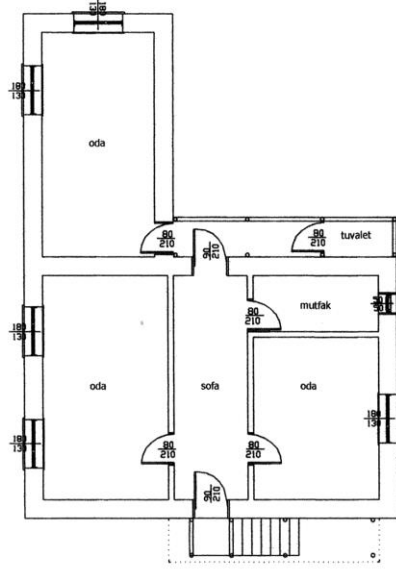

Şekil 4.19 Cevizli’de yapılan tip konutların planları, çizimler H. T. Örmecioğlu

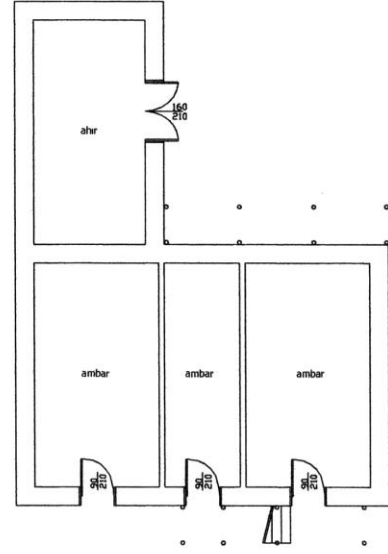
Evler 520 m²’lik arsalar içinde 80 m² olarak tasarlanmıştır. Evler keçi ahır, odunluk, samanlık işlevi gören alçak bir bodrum ve sekiz basamak merdivenle girilen bir yaşama katından oluşur. Yaşama katının bu şekilde yerden kopartılması bilinen numune köylerinde az rastlanır bir durumdur. Bunun yapılmasının nedeni Cevizli’nin büyük bir yer altı gölünün üzerine kurulmasından dolayı kışın artan yağışlarda su baskınlarına maruz kalması olabilir. Evlerin planı ise biri büyük, biri küçük iki oda, bir sofa ve bugün farklı amaçlarla kullanılan bir kilerden oluşmaktadır. Kilerin fonksiyonu ile ilgili çeşitli yorumlar vardır. Focus Dergisi’nde Cevizli ile ilgili 1998 yılında çıkan yazıda bu odanın ilk başta tuvalet olarak tasarlandığı fakat buna uyum gösteremeyen köylülerin daha sonra tuvaleti bahçeye taşıdığı söylenmektedir. Evlerin sahiplerine sorulduğunda ise bazıları arkadaki küçük odanın ardiye olarak yapıldığı ve evlerin sahipleri tarafından bazılarının mutfığa bazılarının banyoya çevrildiği söylenmektedir (Unutmaz, 1998, s.73-77).

Şekil 4.20 Cepheler, çizimler H. T. Örmecioğlu

Cevizli-Atatürk Evleri
L tipi-değiştirilmiş
birinci kat planı

Cevizli-Atatürk Evleri
L tipi-değiştirilmiş
zemin kat planı

Şekil 4.21 Evlerin değişmiş halinin planı, çizimler H. T. Örmecioglu

Evler yapıldıktan sonra zaman içinde köylüler ihtiyaçlarına göre bir oda ya da ahır eklemişler ve evler şekil 4.18'deki plana kavuşmuştur.

Şekil 4.22 Konutların iç mekanı, fotoğraf H. T. Örmecioglu

Evlerin yapımında kullanılan malzemenin bazıları şehir dışından getirilirken, bazılarının yapımı ve işlenmesi için atölyeler kurulmuştur. Ovaya kurulan doğrama atölyesinde dileyen köylüler evlerinin iç mekanlarına, tabaklık adı verilen raflar ve ahşap tavan kaplamaları gibi bazı eklentileri kendileri yapmışlardır.

Cevizli evleri ahşap ve taşın harçsız olarak kullanıldığı yöresel 'düğmeli duvar tekniği' ile yapılmıştır. Bu teknikte her sıra taş örgünün arasına ahşap bir hatıl atılır ve bunlar 50 cm'de bir dikey olarak yerleştirilen ve düğme denilen ahşap kadronlar

ile desteklenir. Böylece yapı depreme karşı büyük bir mukavemet kazanır. Yöredeki vatandaşlarca, yapılmasının kolay ve ustalık gerektirmeyen bir iş olduğu söylenen bu tekniğin Cumhuriyet evlerinde de uygulanmasının, devletin gönderdiği mimar ve mühendisler gözetiminde evlerin yapımının köylülerce gerçekleştirilmesini kolaylaştırdığı muhakkaktır. Üstelik, evlerin yöresel yapım teknikleriyle yapılması, ilerideki yıllarda, köye yeni evlerin yapılması, evlere yeni odaların eklenmesinde ve tamir edilmeleri sırasında, yörenin genel dokusundaki bütünlüğün bugüne kadar korunmasını da sağlamıştır.

Şekil 4.23 düğmeli duvar tekniği, *fotoğraf H. T. Örmecioglu*

Planlamada dikkati çeken nokta, her iki evin arasından yedi metrelik sokakların geçiyor olmasıdır. Köyün yangınla yok olduğu göz önüne alınarak, bir daha benzer bir felaket yaşanmaması için evler birbirinden ayrılmıştır. Bu sokaklar Selimiye’de olduğu gibi daha sonra işgal edilerek konutların bahçelerine katılmıştır. Bunların dışında Sincan Numune Köyü’nün planında olduğu gibi yol şeması, merkezin iki yanından geçen iki ana yol ve bunlara dik on iki metrelik diğer ana yollardan oluşur. Böylece merkezi bir plan ortaya çıkar. **(bkz. Şekil Ek A.6, A.7 & A.9)**

Cevizli Köyü’nün planlaması yapılırken, yangından kurtulan mahalle ile birlikte düşünülerek yerleşimin ortasında bir merkez planlanmıştır. Burada jandarma, belediye, okul, halkevi, cami, çarşı ve otel bulunuyordu. Belediye ve çarşının sonundaki iki ev yöneticiler için yapılmıştı. Donatılar için ayrılan bu alan köyün yerleşime açılmasının ardından, zaman içinde tamamlanmıştır. Bugün merkez bazı değişikliklere uğrasa da okul, cami, jandarma ve çarşı halen varlığını korumaktadır. Belediye yeni yerine taşınmıştır. Cevizli’de dikkat çeken bir diğer nokta merkezi olmasına rağmen meydanı bulunmayışıdır. Kutlama ve törenlerde meydanın yerini okul bahçesi almıştır.

Şekil 4.24 Evlerin tek tek ve sokak düzeni içinde görünimleri, *fotoğraf H. T. Örmecioğlu*

Şekil 4.25 Kuzey-güney ve doğu-batı yönünde iki genel görünüm, *fotoğraflar H. T. Örmecioğlu*

4.2.3. İnönü Dönemi Zorunlu İskan Çalışması

(Antalya-Yeşilbayır Köyü)⁸

Şekil 4.26 Yeşilbayır genel görünüm, fotoğraf H. T. Örmecioğlu

Antalya'nın batısında, kent merkezine 13 km uzaklıkta olan Yeşilbayır köyü, İnönü döneminde göçebe aşiretlerin yerleşik düzene geçirilme çalışmaları kapsamında Antalya'da gerçekleştirilen zorunlu iskan çalışmalarından biridir.

İlk adı Karabayır olan köy daha önce, Antalya'nın Korkuteli ile Elmalı ilçeleri arasındaki 1100 metre yükseklikteki yaylada kurulmuş bir dağ köyüydü. İklim şartları nedeniyle üç asırdan fazla süre boyunca göçebe yaşamıştı. Antalya'daki birçok köy gibi hem yaylası hem de sahili vardı. Köylüler Haziran ayından Ekim ayına kadarki sıcak yaz mevsimini yaylada, diğer zamanları ise sahilde geçiriyordu. Bu durum köy hakkında halkevi dergisinde çıkan yazıda şöyle anlatılıyordu;

'Köylünün yayla ve sahil gibi iki yerde barınması bayındırlık durumunu baltalayan amillerdendir (etkenlerdendir)..Köylüler eskiden beri yayla ve sahile göçerler ve göçebe halinde yaşarlar. Hatta haziranda Finike üzerinde Akdağ denilen yaylaya, sırf hayvanları barındırmak ve fazlaca yağ, peynir istihsal etmek için giderler. Orada alacık denilen hasırla örtülü kulübelerde veya keçi kılından yapılan siyah çadırlar içinde iki ay kalırlar. Sonra Öküzgözü'ndeki harmanlarını döverler. Teşrin aylarında sahile göçerler.' (Öztürk, 1934a, s.17)

Yazıda verilen bilgilere göre yazlık Karabayır Köyü 104 hane 500 nüfustu. 1927 yılına ait bir tapu kaydından anlaşıldığına göre sahili bugünkü Yeşilbayır'la hemen hemen aynı yerdeydi ve birbirine yarım saat uzaklıkta dağınık yedi mahalleden

⁸ Yeşilbayır Köyü'nün kurulmasıyla ilgili bilgiler, 98 yaşındaki İbrahim Ateş ve eşi Keriman Ateş'ten alınmıştır. Eski okul binası ile ilgili bilgiler ise bugünkü Yeşilbayır İlköğretim Okulu'nda yöneticilik yapan Mehmet Ateş'ten alınmıştır.

oluşuyordu. Yerleşimin ortasında küçük bir okul vardı. Bu okul sayesinde köyün sosyal seviyesinin yüksek olduğu Türk Akdeniz’de şu sözlerle anlatılmıştır:

‘Askerliğe çağırılanların (hepsi) en aşağı onbaşı olarak gelirler. Buna sebep, şüphesiz okuldur.’ (Öztürk, 1934b, s.23)

Dönemin Antalya Milletvekili Rasih Kaplan’ın 1942 yılındaki ziyareti sırasında Antalya Halkevi’nde yaptığı bu konuşmasında yapımını haber verdiği üç köyden gerçekleştiği sonraki yıllarda yazılara yansıyan tek örnek Yeşilbayır’dır.

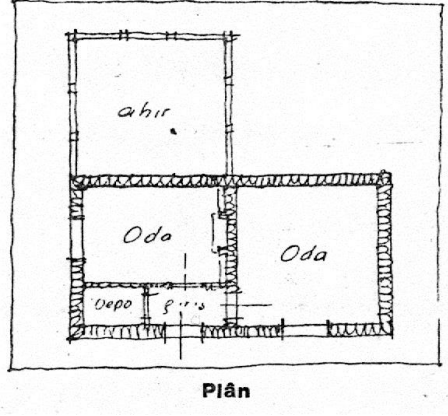
‘...biliyorsunuz, senelerden beri bu yurdun acı ve çok mübrem dertlerinden biri, sahillerindeki köylerini toplamak, milyonlarca kıymetindeki ormanlarımız içinde dolaşan ve cehalet yüzünden zarar veren aşiretleri iskan etmek işidir. Şimdi aranızda bulunan İskan Umum Müdürlüğünün gönderdiği bir mühendis arkadaşımızın, burada bu sene yapacağımız üç köyün evlerinin yerlerini tespiti geldiğini düşünelim. Antalya’nın bu bakımdan hususiyeti büyüktür. Bununla beraber, Cumhuriyete kadar Antalya’da böyle bir mevzu düşünülmemiş, asırlardan beri ihmal edilmişken –her yerde olduğu gibi- hükümetimiz, bu sıkıntılı senelerde bu mübrem işi de başarmaya çalışıyor.’ (Kaplan, 1943, s.5)

Burdur şosesine paralel olarak planlanan bu köy diğerlerinin aksine lineer bir forma sahiptir. Yola paralel üç konut sırası tasarlanmıştır. Tasarımı etkileyen veriler yol ve o zamanlar köyün ortasından geçen dere dir. Derenin iki yanında ve dereye paralel yollar merkezden geçen onlara dik yolla kesilmiştir. Yerleşim planının doğrusallığına rağmen, köyde bir merkez de oluşturulmak istendiğinden, arazinin uygun olduğu kısımda birbirine paralel üç konut sırası oluşturularak plan kısmen merkezleştirilmiş köyün girişi buraya bağlanmıştır. Bu alan aynı zamanda meydan olarak kullanılabilecek bir boşluğa da sahiptir.

Merkeze yönetim, okul, cami ve halkevi yerleştirilmiş ve buraya yakın konutlar köy yönetiminde bulunanlara dağıtılmış böylece bir tür yöneticiler mahallesi yaratılmıştır. Okul, cami ve halkevi o dönemde yapılmış ve kısmen günümüze ulaşmıştır. (bkz. Şekil Ek A.8 & A.10)

‘Yüzyıllardan beri Kepez tepesinden Kırkgöz suyuna kadar uzanan sahada köy hatta bir ev bile görmeye alışmamış olan gözler, Cumhuriyet Hükümeti’nin yapıcı eliyle başlanan ve aynı tipte inşası bitirilen 95 evlik modern bir köy görünce hayret ve takdirden kendilerini alamazlar. Her tarla başına yapılmış ve birbirinden uzak ayrı ayrı evlerden ibaret Karabayır köyünün toplanmasında hükümetin gösterdiği yakın alakanın kıymetini ölçmek şüphesiz ki mümkün olmaz. Marsilya tipi kiremitle örtülmüş, büyük hızla sıvanmakta ve ortasında beş dersaneli ilkokuluyla mükemmel bir köy...’ (Özdemir, 1943-44, s.7)

1942 yılında başlayan ve 1948 yılında tamamlanan 95 hanelik yerleşimin tamamlanmasından sonra buraya dönemin valisi Haşim İşcan tarafından Yeşibayır adı verilmiştir.

Şekil 4.27 Evlerin planı, Ünsal Behçet, 'Sincan Köyü planı', Arkitekt 1940, 16

Evlerin planları ise 1940 yılında Sincan'da uygulanan İskan Umum Müdürlüğü projelerinin aynıdır. 60 m²'lik bu evler iki oda ve bir mutfak nişinden oluşmaktadır. Küçük odada bir ocak vardır. Kare formlu bu evlerde yaşama alanı, odaların boyutlarıyla Cevizli'deki evlerden kullanışlıdır ancak depolama ve hayvan barındırma için ayrı bir bölüm inşa edilmediğinden ziraatle uğraşan bir köylü ailesi için yeterli değildir. Bu eksiklik zaman içinde evlerin kullanıcıları tarafından planda öngörülen yere ahır ve depo eklenerek giderilmiştir. Yerden yükseltilmeyen evlere düz ayak girilir.

Şekil 4.28 İç mekandan bir detay, ocak, fotoğraf H. T. Örmecioğlu

Evler büyük bahçeler içine birbirinden bağımsız olarak yerleştirilmiştir. Diğer numune köylerinde de görülen bu düzen köylülerin tarım yapması için oluşturulmuş bir sistemse de Cevizli ve Yeşilbayır'da daha sonra bu bahçeler büyüyen aile için

yeni evler yapılması gerektiğinde kullanılmış ve böylece düzenli kent dokusunun algılanması güçleşmiştir.

Şekil 4.29 Okul ve cami, fotoğraf H. T. Örmecioğlu

Şekil 4.30 Evlerden örnekler, fotoğraflar H. T. Örmecioğlu

Evlerin kent içindeki konumları ise dereye ve yola göre düzenlenmiştir. Merkeze yakın yerdeki evlerden ikinci ve üçüncü sıradakiler birbirine bakar ve böylece yolda perspektif oluşturur. İlk sıra evleri ise dereye bakmaktadır.

Köye yapılan okul beş dersliklidir, ancak bugün yeni okulun yerini almasından sonra kullanılmamaktadır. Halkodası ise yanına yapılan eklerle büyütülerek depo haline getirilmiştir. Cami çeşitli onarımlarla bir miktar değişim geçirmiştir.

5.SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Dünyanın kentler üzerine yazılı tarihine bakıldığında köylü her zaman unutulmuş sessiz çoğunluktur. Bu durum Avrupa’da 18. yy’da gelişen halkçı eğilimlerin etkisinde değişmiş ve beraberinde modernizm içeren toplumsal dönüşümler meydana getirmiştir. Benzer dönüşümler Anadolu’da 1850’den itibaren miliyetçilikle başlamışsa da gerçek değişim 1920-1930 yılları arasında Cumhuriyet’in tüm kavramları yeniden tanımladığı devrim ruhu için de gerçekleşmiştir. Cumhuriyet, giriştiği büyük kalkınma ve modernleşme hamlesinin gerektirdiği toplumsal değişimleri gerçekleştirmek ve yeniden tanımladığı sosyal ve kamusal ilişkileri toplum geneline yaymak için elindeki tüm olanakları birer eğitim aracı olarak kullanmıştır. Bu açıdan bakıldığında aynı zamanda bir eğitim aracı olan numune köyler de bütün diğer yapı faaliyetleri gibi ‘yeni hükümetin, yeni ruhun, yeni idarenin temsili’ olan araçlardır.

Ancak, kenttekinin aksine köyde, devrimin ideolojik yönünün ağır bastığı yeni bir model oluşturmaktan çok, mevcut durumu iyileştirmeye yönelik gündelik hayat dönüşümleri amaçlanmıştır. Kırsal alanda devrimin medenileştirici görevi, köyün mütevazı ölçeği nedeniyle ve mübadelenin etkisiyle daha başlangıç aşamasında insancıl bir anlam kazanmıştır.

Bu yeni köyler için yaratılan imgede *modern; sıhhi ve fenni* olmak gibi temel özellikleri taşıyandır. *Devlet* ise ‘düzgün yolları, sıhhi evleri, fenni ahırları, iktisadi teşkilatı, müessesat-ı içtimaiyesi (sosyal kuruluşları)’ ile köylerin mekansal ve toplumsal *düzeninde* temsil edilir. Köy kanunu ve incelenen uygulanmış ve uygulanmamış Numune Köyü çalışmaları birlikte değerlendirildiğinde söz konusu toplumsal düzenin *kolektivizm* (ortaklama), mekansal düzenin ise *merkezilik* olduğu görülür. Merkezilik, Dirik’in dairesel, Kozanoğlu’nun kare biçimli ideal köy planlarında en dikkati çeken özelliktir. Bu özellik Numune Köy çalışmaları olan Cevizli, Sincan ve Yeşilbayır’da da görülür. Özellikle Yeşilbayır köyü’nün lineer planlanımda görülen merkezileştirme, ideal köy planları ve uygulamalarında görülen kamusal odak oluşturma çabasının dikkat çekici bir örneğidir.

Bu köylerde mimari, aydınlanmayı simgeleyen dik açılı sokaklarda, merkezi planlarda ve yeni buluşma noktası olan meydanlarda demokrasiyi ve Cumhuriyet’in gücünü yansıtırken; pazar eğlencelerinin yapıldığı halkodalarında, modern mabet

olarak yeniden tanımlanan köy kahvesinde, yer yatağının ve sofranın yerine masa, sandalyeyi koymaya çalıştığı evlerde iyileştirici, öğretici ve aydınlatıcı olmak için çalışan devletin en önemli yardımcısıdır.

İncelenen uygulanmış ve uygulanamamış projelerde de görüldüğü gibi, bu çalışmalar küçük imkanlarla yaratılmak istenen büyük düşler gibidir. Herkesin ortaklaşa çalışarak ‘köyün bir başından öbür ucuna yollarını kaldırım taşlarıyla kapladığı’, ‘yolların ve meydanının etrafı ağaçlarla çevirdiği’, ‘tarla ve bahçeleri sulamak için bütün köye ark yaptığı’, ‘ortaklama ziraat makineleri aldığı, değirmen yaptığı’ ütöpik mekansal ve toplumsal kurgu büyük bir inançla kanunlaştırılmış ve Numune Köyleri’nde inşa edilmeye çalışılmıştır.

Bugün bu köylere bakıldığında, o dönemde yapılan kentsel düzenlemelerin, çoğu zaman uzman olmayan bir göze hiçbir ipucu vermeyecek kadar kaybedilmiş, evlerin ise ya bir harabeye yada eklerle yepyeni bir projeye dönüşmüş olduğu görülür. Bunlar arasında Diyarbakır Yeniköy numune köyündeki gibi tamamen terk edilen ve yok olan köyler olduğu gibi, Etimesgut ve Sincan örneklerindeki gibi çok büyüyerek köy vasfını kaybedip, şehirleşenler ve Cevizli örneğinde olduğu gibi kentte yaşayan fakat köyleriyle bağlarını koparmayan yerlileri için ikincil konut, yazlık tatil köyü durumuna gelenleri de vardır.

Örnek köy hamlesiyle başlayan dönüşüm, uzun vadede köylünün refah ve eğitim seviyesi arttıkça başarı yolunda ilerlemiştir. Bugünün Türk köyleri artık dün hayal edilene çok daha yakındır. Ancak halen kırsal alan kalkınmasında hedeflenen noktaya ulaşamamıştır. İşte bu nedenle bugün, köycülük meselesinin daha iyi bilinmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Böyle bir çaba gerek dünü anlamada, gerekse bugüne yönelik nasıl bir devlet, nasıl bir halkçılık, nasıl bir köycülük sorularını yanıtlamada yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Yahya**, 1987, Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri, *Birinci Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1994, s.349
- Aktüre, Sevgi**, 1978, 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi, *Doktora Tezi*, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Ankara
- Ali Rıza**, 1933, Yörük Mektepleri, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 2 Sayı 10, 337-340
- Antalya İl Yıllığı, Antalya Valiliği, 2000
- Arı, Kemal**, Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç(1923-1925), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1995
- Arı, Kemal**, 'Türkiye'de Mübadele Dönemi Toprak Mülkiyeti ve Tarımda Değişim, 75 Yılda Köylerden Şehirlere (Ed:Oya Baydar), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1999, 97-114
- Baykurt, Fakir**, 'Köyden Fıskıran Edebiyat', 75 Yılda Köylerden Şehirlere (Ed:Oya Baydar), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1999, 202-205
- Barkan, Ömer**, 1937, Osmanlı İmparatorluğunda Çiftçi Sınıfların Hukuki Statüsü, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 9 Sayı 50, 101-105
- Çetin, Türkan(a)**, 'Cumhuriyet Döneminde Köycülük Politikaları: Köye Doğru Hareketi', 75 Yılda Köylerden Şehirlere (Ed:Oya Baydar), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1999, 213-230
- Çetin, Türkan(b)**, 'Modern Türkiye Yaratma Projesinin orijinal Bir Boyutu: Örnek Köyler', 75 Yılda Köylerden Şehirlere (Ed:Oya Baydar), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1999, 231-240
- Demirağ, Nuri**, 31 Mayıs 1953'te Milli Kalkınma Partisi Kongresindeki Beyanâtı, Şaka Matbaası, İstanbul 1953
- Dişey, Halil İbrahim**, Şarampol, Yayınlanmamış Araştırma, 1999
- Elman, Şevket**, Dr. Reşit Galip, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik A. O., Ankara 1953
- Gökalp, Ziya**, Türkçülüğün Esasları, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001
- 'Göç', Büyük Larousse, Gelişim Yayınları, İstanbul 1986
- Gündüz, Osman**, Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema, Cilt 1 ve Cilt 2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Düşünce eserleri dizisi:17, İstanbul 1997
- 'Halkevleri Postası', 1939, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 14 Sayı 79, 78-79

- Hamit Zübeyr**, 1933, Halk Terbiyesi Vasıtaları, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 1 Sayı 52, 152-159
- İnan, Afet**, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı(1933), Türk Tarih Kurumu basımevi, Ankara 1972
- İnan, Afet**, Cumhuriyetin 50. Yılı için Köylerimiz, Türk Tarih Kurumu basımevi, Ankara 1978
- Kandemir, Salahattin**, 1934, Coğrafya Bakımından Köy, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 3 Sayı 14, 153-160
- Kaplan, Rasih**, 1940, Aksu Eğitim Kursunda ve Köy Enstitüsünde Bir konferans, *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, Cilt 4 Sayı 20 (şubat 1940), 2-6
- Kaplan, Rasih**, 1943, Değerli mebuslarımızdan Sb. Rasih Kaplan'ın Antalya'da bulundukları son ay içinde halkevinde halkla yaptıkları hasbıhal, *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, Cilt 5 Sayı 25 (son kanun 1943), 3-5
- Karagözoğlu, Galip**, Atatürk Devriminin Yerleşmesinde ve Gerçekleşmesinde Eğitimin Yeri ve Rolü, Atatürk ve Eğitim, Ted Yayınları, Ankara 1988
- Karal, Enver Ziya**, Atatürk'ten Düşünceler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1969
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri**, Yaban, İletişim Yayınları, İstanbul 2002
- Karpat, Kemal**, 'Osmanlı Tarihinin Dönemleri', *Osmanlı ve Dünya* (Ed:Kemal Karpat), İstanbul Ufuk Yayını, 2000
- Koçak, Cemil**, 1987, 'Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları', *Tarih ve Toplum dergisi*, Sayı 46, Ekim 1987, 7-8
- Kozanoğlu, Abdullah Ziya(a)**, 1933, Köy Mimarisi, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 2 Sayı 7, 37-41
- Kozanoğlu, Abdullah Ziya(b)**, 1933, Cumhuriyette Köy Yapımı, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 2 Sayı 10, 333-336
- Kozanoğlu, Abdullah Ziya(a)**, 1935. Köy Evleri Proje ve Yapıları İçin Toplu Rapor, *Arkitekt*, 203- 205
- Kozanoğlu, Abdullah Ziya(b)**, 1935. Halkevleri Trakya Göçmen Evleri Proje Müsabakasında Kazanan Eserin raporu, *Arkitekt*, 205-206
- Köy Evleri proje Müsabakası şartnamesi, 1935. *Arkitekt*, 93

- Köymen, Nusret Kemal(a)**, 1933, Bir Köycülük Tecrübesi, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 2 Sayı 8, 118-120
- Köymen, Nusret Kemal(b)**, 1933, Halkçılık, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 2 Sayı 10, 185-190
- Köymen, Nusret Kemal(a)**, Köycülük Rehberi, Tarık Edip ve Ş. Kütüphanesi, Ankara 1934
- Köymen, Nusret Kemal(b)**, Halkçılık ve Köycülük, Tarık Edip ve Ş. Kütüphanesi, Ankara 1934
- Köymen, Nusret Kemal(a)**, 1935, Köycülük Programına Giriş, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 5 Sayı 26, 132-141
- Köymen, Nusret Kemal(b)**, 1935, Parti Programında Köycülük, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 5 Sayı 29, 395-396
- Köymen, Oya**, ‘Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı ve Tarım Politikaları’, 75 *Yılda Köylerden Şehirlere* (Ed:Oya Baydar), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1999, 1-30
- Kuruç, Bilsay**, Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987
- Kutay, Cemal**, Bilinmeyen Tarihimiz, Dizer Konca Matbaası, İstanbul 1974
- Malik, Hilmi A.**, 1932, ‘Kışla ve Köy Terbiyesi’, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 1 Sayı 3, 237-239
- Mehmet Saffet**, 1933, Devlet ve Vatandaş, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 2 Sayı 10, 181-183
- Meltem, Naci**, 1947. Köylümüzü Sıhhi Evlere Nasıl Kavuşturacağız?, *Arkitekt*, 35-37
- Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi-İzahları ve Köy kalkınması, Şaka Matbaası, İstanbul 1950
- Moğol, Hasan**, XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya, Mehter Yayınları, Ankara 1991
- Mortaş, Abidin**, 1935. Köy Projesi, *Arkitekt*, 320
- Mortaş, Abidin(a)**, 1940, Köy Evi Tipleri, 8-9
- Mortaş, Abidin(b)**, 1940. Küçük Kasaba Evi projesi, *Arkitekt*, 10
- Mortaş, Abidin(c)**, 1940. Kasaba Evleri, *Arkitekt*, 11
- Nabi, Yaşar**, 1939, Nüfus Meselesi Karşısında Türkiye, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 14 Sayı 79, 33-39

- Nasır, Zeki**, 1933, Köylerimizin Sağlık İşleri, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 2 Sayı 7, 42-45
- Öelsner, R.**, 1944. Köyler, *Arkitekt*, 269-273
- Özdemir, Tahsin**, 1942, Eğitimci Yarbaşçandır Köyünde Yeni Okul Temeli Atılırken, *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, Cilt 4 Sayı 15-16
- Özdemir, Tahsin**, 1943-1944, Antalya’da Eğitimci Okul Faaliyeti, *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, No: 29-30-31(2. Teşrin, 1. Kanun, 2. Kanun 1943-1944), 7-10
- Öztürk, Halil(a)**, 1938, Karabayır Köyü, *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, Cilt 2 Sayı 7, 17-18
- Öztürk, Halil(b)**, 1938, Karabayır Köyü, *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, Cilt 2 Sayı 8, 23-27
- Sencer, Muzaffer**, ‘Toprak Reformu Çabaları ve Tartışmaları’, *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (Ed:Oya Baydar), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1999, 22-25
- Pamuk, Şevket**, 1986, ‘İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası’, *Tarih ve Toplum Dergisi*, sayı 35, Kasım 1986, 23-28
- Pamuk, Şevket**, ‘İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İlaş Politikası ve Köylülük’, *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (Ed:Oya Baydar), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1999, 57-66
- Perin, Cevdet**, Doğumunun 100. Yıl Dönümünde Atatürk Kültür Devrimi, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1987
- Reuter, Ernest**, 1943, Kasabalarımız, *Arkitekt*, 121-126
- Sayar, Zeki**, 1931, Mektep İnşaatında Palan Tipin Mahsurları, *Mimar*, 124
- Sayar, Zeki(a)**, 1936, İç Kolonizasyon, *Arkitekt*, 46-51
- Sayar, Zeki(b)**, 1936, İç Kolonizasyon-Başka Memleketlerde, *Arkitekt*, 231-235
- Sayın, Vahid**, Köye Armağan, Neşriyat ve Bilgi Yayın Evi, İstanbul 1936
- Selen, Hamit Sadi**, Türkiye’de Bir İç İskan Örneği: Fırka-i İslahiye, *İskan ve Şehircilik Haftası konferansları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1955, 91-100
- Şimşek, Sefa**, Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri 1932-1951, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002

- Tanyeli, Uğur**, 2001 'Cumhuriyetin Köy Ütopyaları', *Arredamento Mimarlık*, Sayı 2001/05, 86-88
- Tekeli, İlhan**, 'Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri', *Türkiye'de İmar Planlaması* (Ed: T. Gök), ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara 1980, 8-112
- Tekeli, İlhan**, 2002. Izgara Plan, *Arredamento Mimarlık*, Sayı 2002/5, 60-73
- Tekeli, İlhan & İlkin, Selim(a)**, 'Tarımsal Teknolojide İlk Gelişmeler: İlk Makineleşme', *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (Ed:Oya Baydar), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1999, 6-8
- Tekeli, İlhan & İlkin, Selim(b)**, 'Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları', *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (Ed:Oya Baydar), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1999, 43-56
- Tekerli, Nuri**, Dünya Kenti Antalya, Antalya 1996
- Tunaya, Tarık Zafer**, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt 1: İkinci Meşrutiyet Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1984
- Tütengil, Cavit Orhan**, 'Köycülük Üzerine', *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (Ed:Oya Baydar), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1999, 199-212
- Türkoğlu, Pakize**, Tonguç ve Enstitüleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997
- Türkoğlu, Pakize**, 'Köy Enstitülerinde Köyden Alma-Köye Gönderme politikası', *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (Ed:Oya Baydar), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1999, 220-224
- Unutmaz, İrfan**, 1998, 10. Yıl Evleri: Toroslar'da Atatürk'ün Planladığı Evlerden Oluşan Mahalleler, *Focus*, Sayı 12 (Aralık 1998), 73-77
- Ülkücü, K.**, 1943, Okullu Gençler, *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, Cilt 5 Sayı 26 (şubat 1943), 10-12
- Ünal, Kemal**, 1939, Halkodaları, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Cilt 5 Sayı 26, 13-14
- Ünsal, Behçet**, 1939, Kübik Yapı ve Konfor, *Arkitekt*, 60-63
- Ünsal, Behçet**, 1940, Sincan Köyü Planı, *Arkitekt*, 15-17
- Üstel, Füsün**, 1989, Köycüler Cemiyeti, *Tarih ve Toplum Dergisi*, sayı 72, Aralık 1989, 12-16
- Yen, A. Sami**, 1943, Köy ve Köylü, *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, Cilt 5 Sayı 28, 6-8

Yeşilkaya, Neşe, Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık, İletişim Yayınları, İstanbul 2003

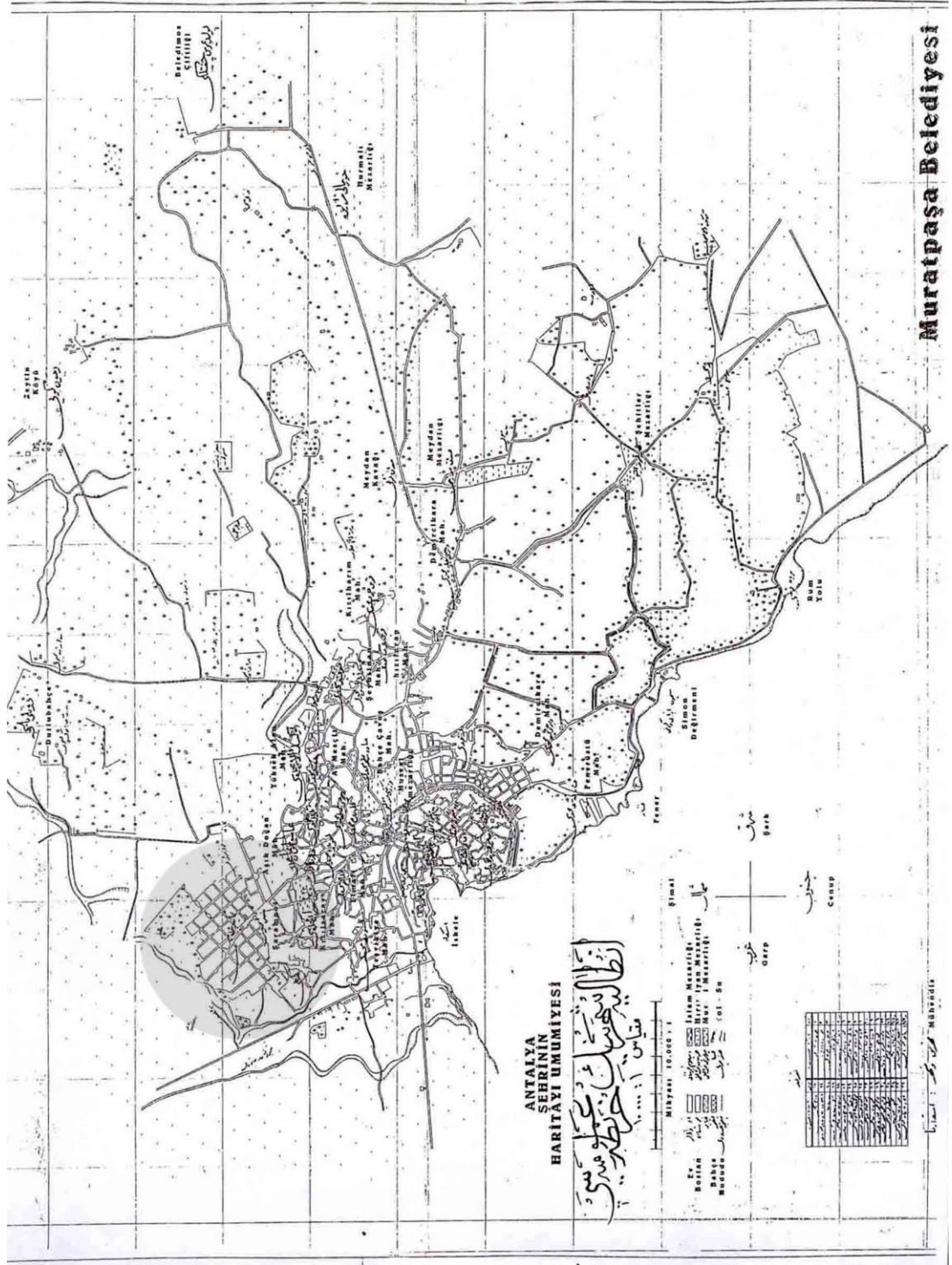
‘1937-1938 Ders Yılı Sonunda’, 1938, *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, Cilt 2
Sayı 10 (ağustos 1938), 3-4

Şekil A.1 Milli Kalkınma Partisi Sanayi ve Maden Köyü planı, *Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi-İzahları ve Köy Kalkınması*, 1950, 52

Şekil A.2 Antalya'nın ilk şehir planı, Muratpaşa Belediyesi Arşivi

Haritanın sol üst köşesindeki daire içindeki alan Şarampol Mahallesi'dir.

Şekil A.3 Selimiye (Side) Köyü planı Side Belediyesi İmar Müdürlüğü

Cevizli köyü

Asrî bir şekilde inşasına başlandı

(Antalya) — Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü gecesindeki kazasının güzel bir na- olan Cevizlide bütün köy halkı mektepte verilen müsamerayı seyretmekte iken bir evin sarnanlığından yangın çıkmış, köyün dörtte üçü yanmıştı.

Cumhuriyet hükûmetimiz bu harikzede köyün yeniden inşa ve ihyası için yirmi beş bin lira yardım etmiş ve kaza kaymakamının reisliğinde mahallinde bir komisyon teşkil olunmuştur.

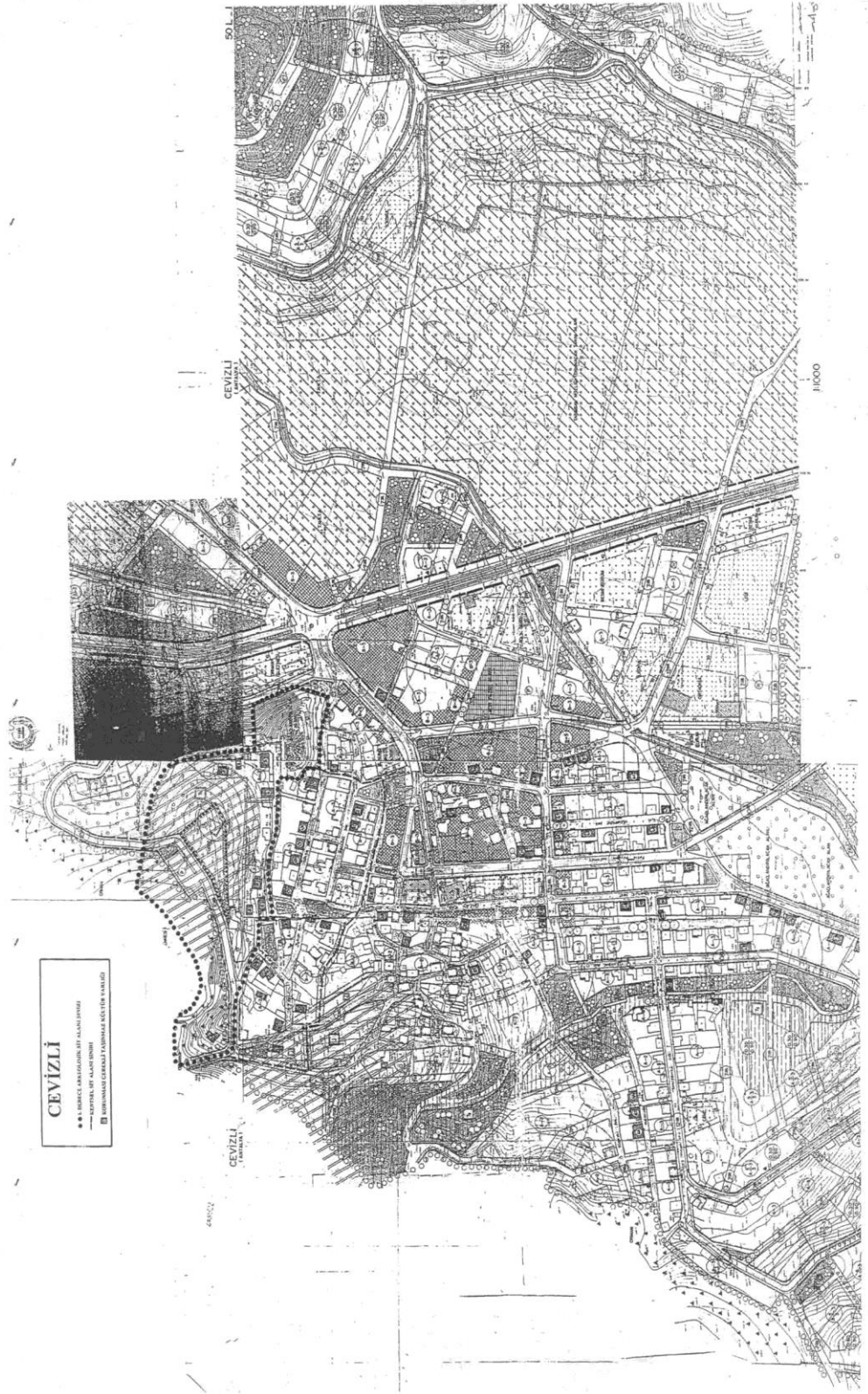
Vali Nazif bey harikzedelerin önümüzdeki kışı yeni yuvalarında geçirmelerini teminen inşaati mutlak surette tahakkuk ettirmek için muhasebei hususiye müdürü Muharrem Zeki beyi Aksekiye memuren göndermiş, mumaileyh kazada (23) gün kalarak inşaati mahalli komisyonla beraber taahhüde bağliyerek avdet etmiştir. Cevizli, gerek hükûmetin verdiği para ile gerek ayrıca elde edilen yardımlar ve köylünün taahhüt ettiği inşa malzemeleri mukabilinde yepyeni, modern bir köy olarak inşa edilecektir.

İnşaata mühendis Şükrü beyin nezaretinde filen başlanmıştır. Halk sevinç içindedir. *M. Sait*

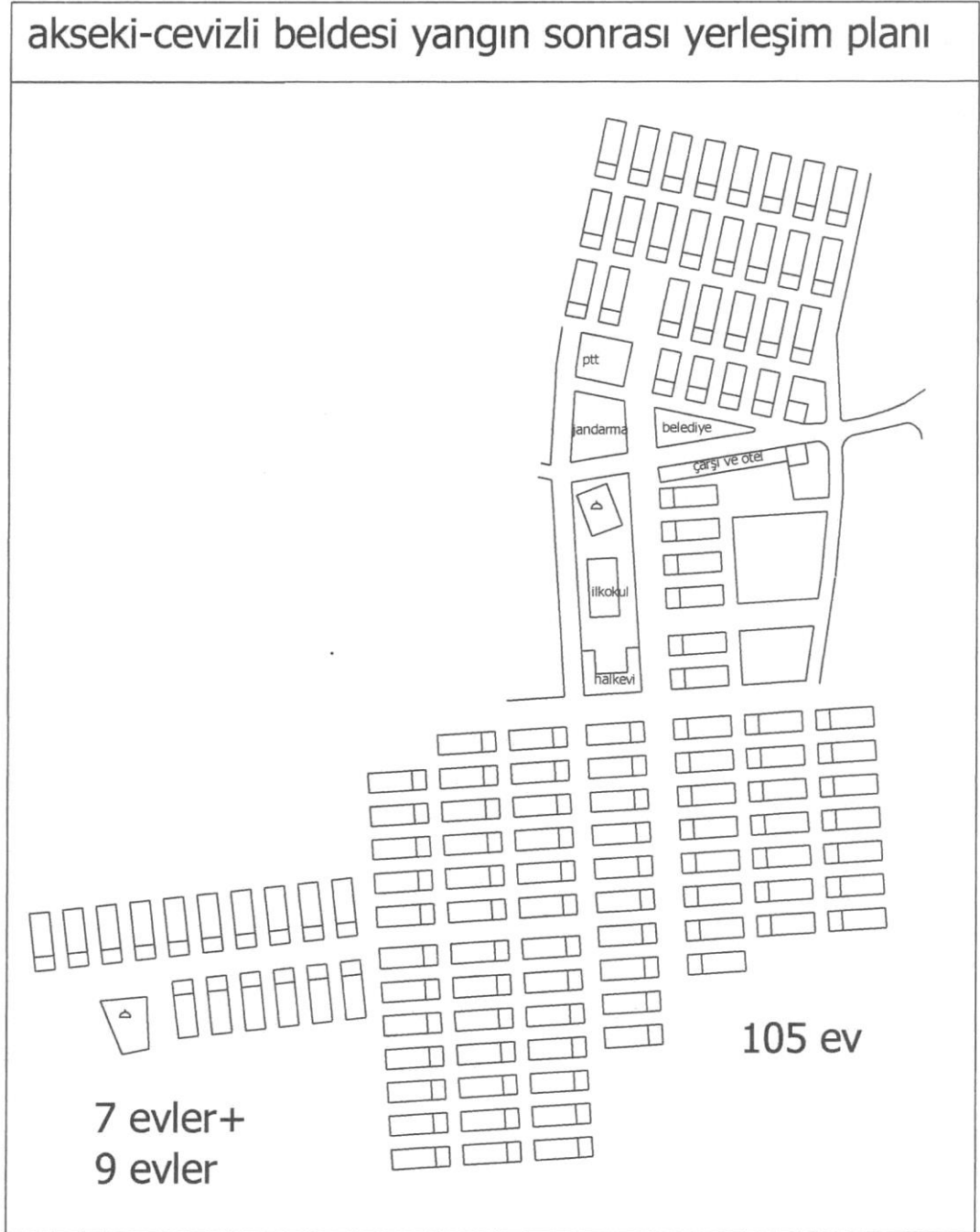
Izmit kâğıt fabrikası

Izmitte inşa edilecek kâğıt fabrikasına ait hazırlıklar ikmal edilmiştir. Temel atma merasiminin 5 ağustosta icrası kararlaştırılmıştır. Temel taşıyı başvekil İsmet paşa atacak, merasimde İktisat vekili Celâl bey de hazır bulunacaktır.

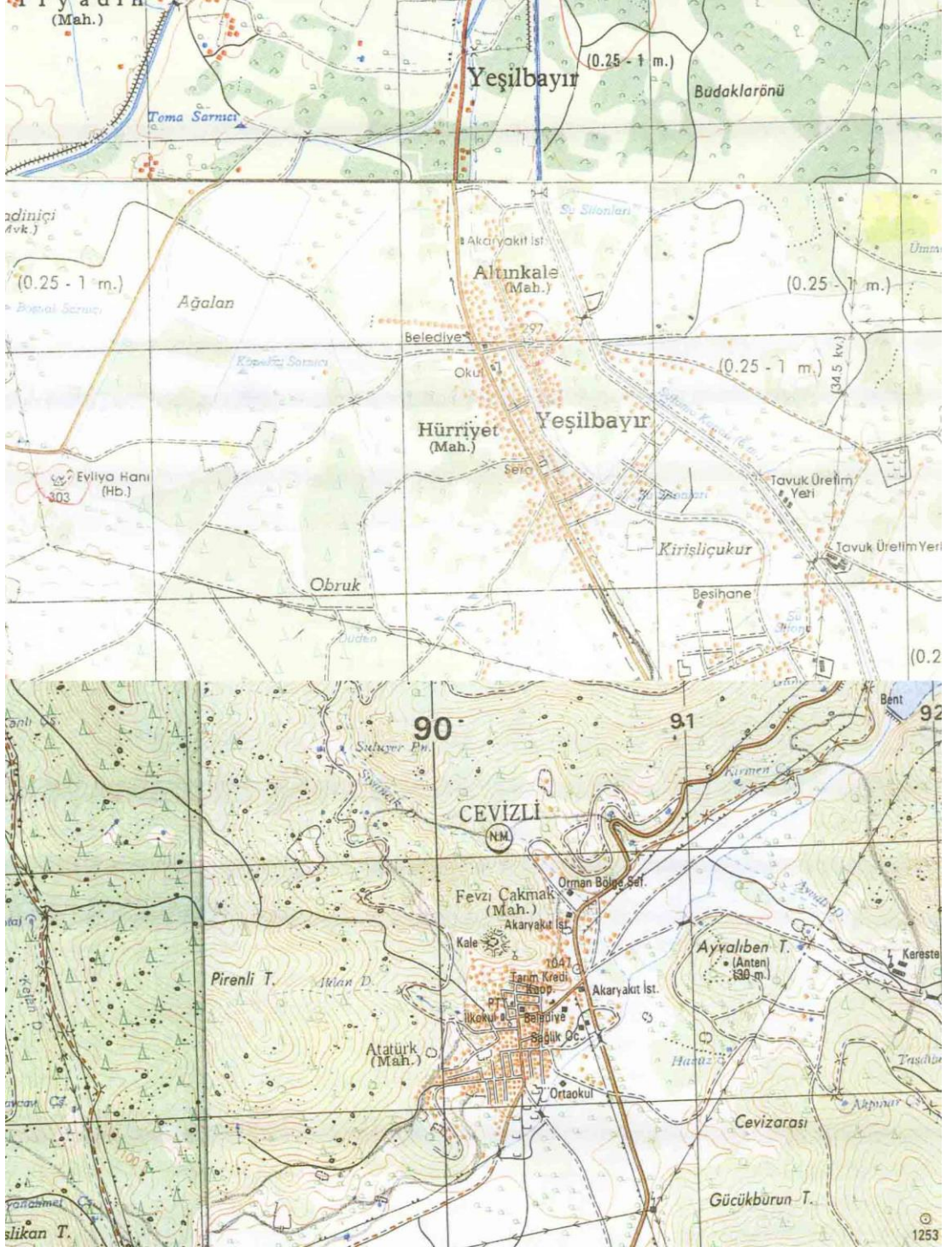
Şekil A.6 Cevizli genel yerleşim planı 1972 Cevizli Belediyesi İmar Müdürlüğü

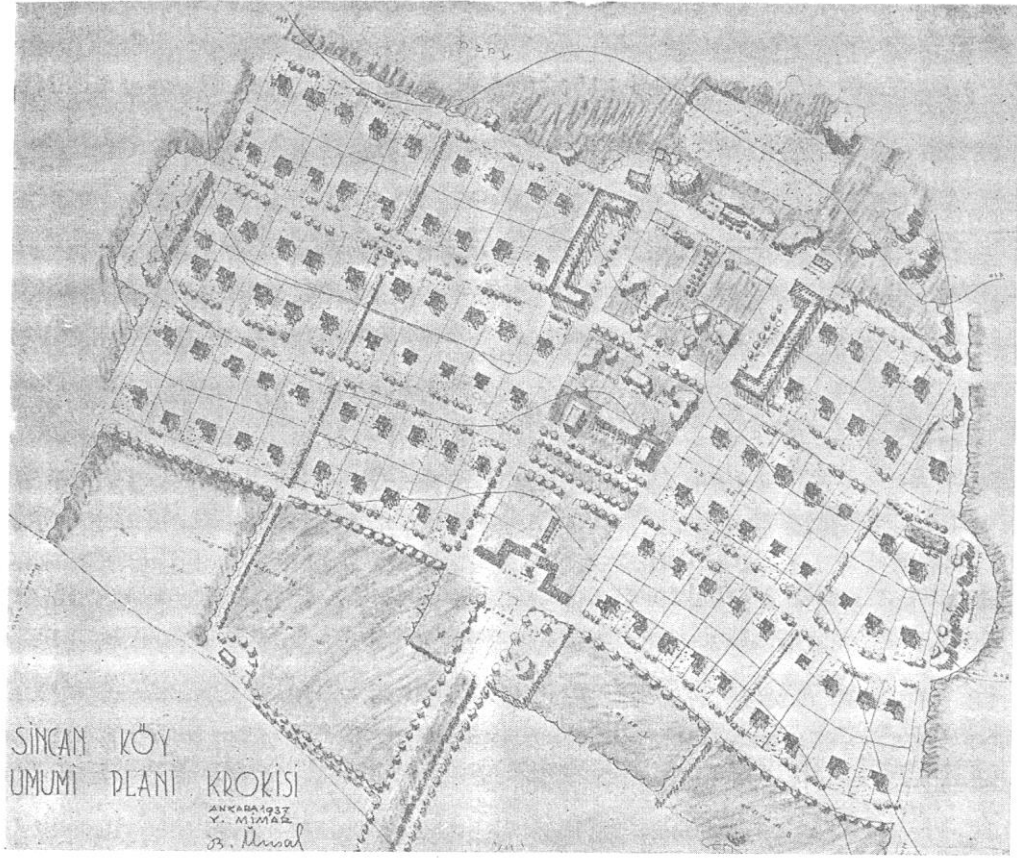
Şekil A.7 Cevizli'nin 1934 yılı tahmini yerleşim planı *Cevizli Belediyesi İmar Müdürlüğü*

Şekil A.8 Cevizli ve Yeşil Bayır'ın 1/25000'de görünümü *DSİ Antalya Bölge Müdürlüğü Harita Arşivi*

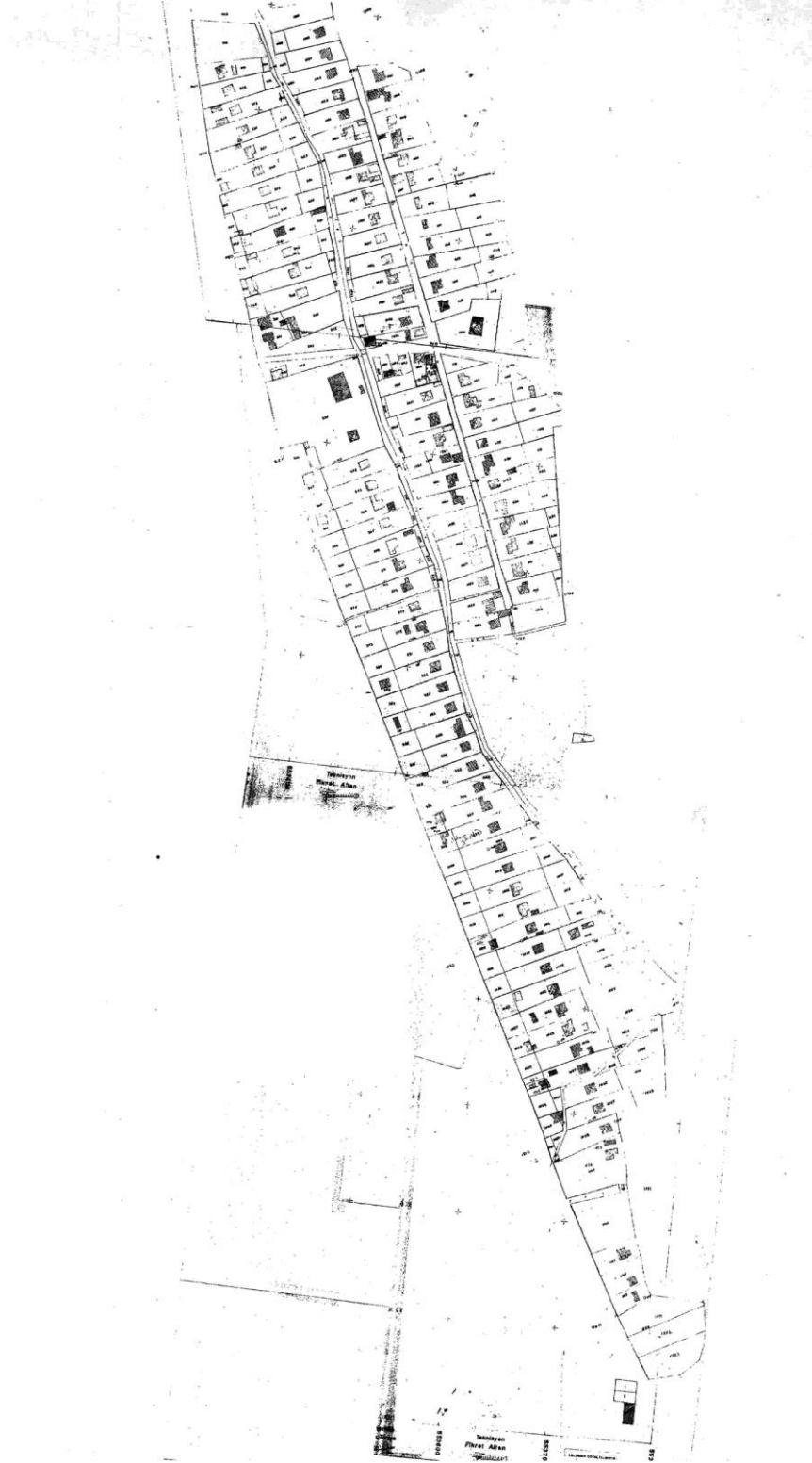

Şekil A.9 Sincan Numune Köyü planı Ünsal, Behçet, Arkitekt

Köyün umumî vaziyet plânı

Şekil A.10 Yeşilbayır genel yerleşim planı *Yeşilbayır Belediyesi İmar Müdürlüğü*

ÖZGEÇMİŞ

Hilal Tuğba Örmecioğlu, 1978 yılında Isparta’da doğdu. 1996 yılında Antalya Anadolu Lisesi’ni bitirdi. 2000 yılında İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nden mezun oldu. Bitirme projesiyle katıldığı Archiprix’de mansiyon aldı ve aynı yıl İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü’nde yüksek lisans eğitimine başladı. Halen serbest mimar olarak çalışmaktadır.